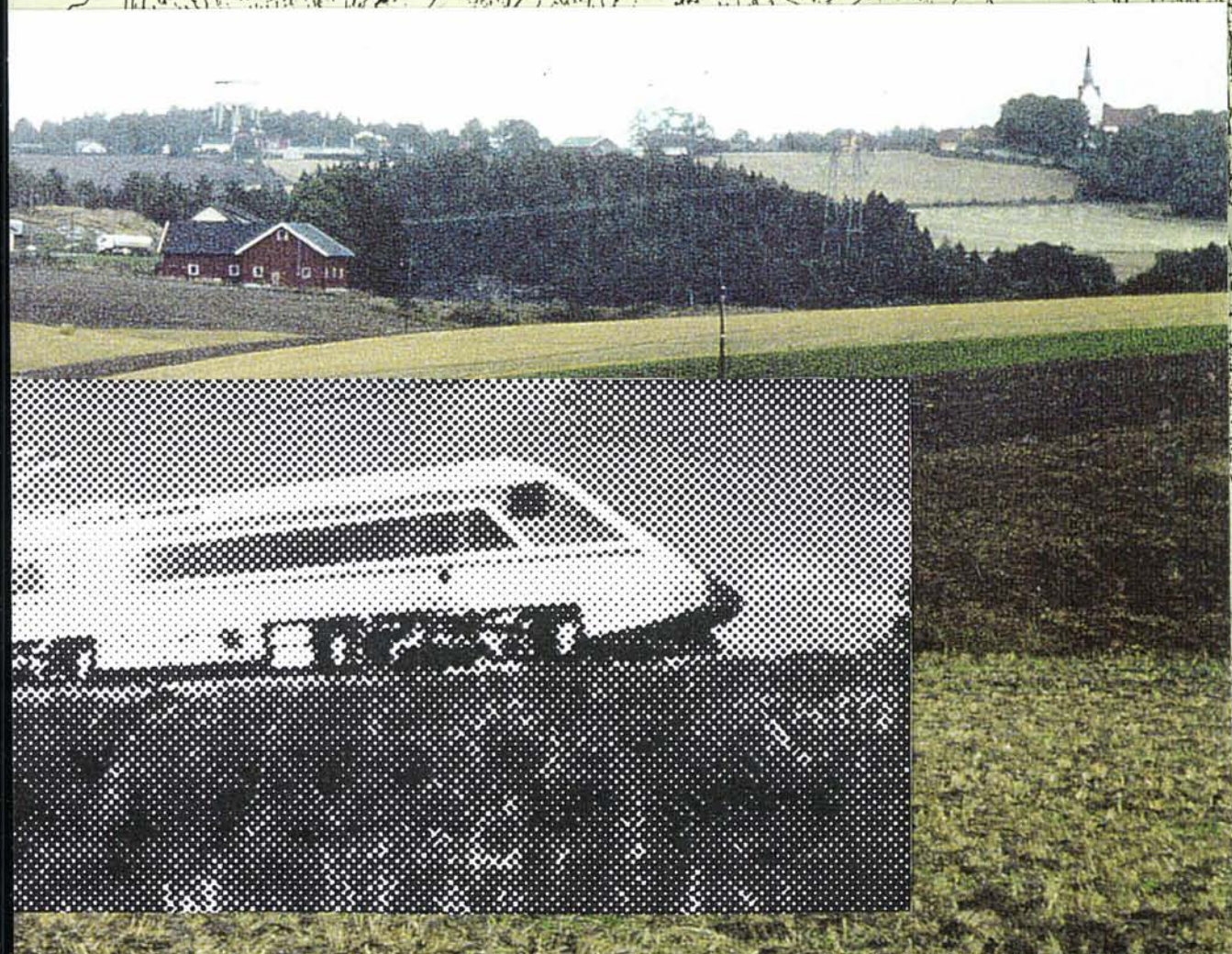

Præstegård

HØYHASTIGHETSPROSJEKTET OSLO - KORNSJØ
KONSEKVENSTRETNING (FASE II)

NYERE TIDS KULTURMINNER
PARSELL HAUG - SEUT

Eks. 1

Østfoldbanen

656.222.1 (481)

FORORD

OPPDRAGETS ART

NSB Bane Region Øst gjennomfører konsekvensutredning for dobbeltsporprosjektet Oslo - Kornsjø. Rosland AS har tidligere utarbeidet en kulturminne-utredning for strekningen Råde - Kornsjø, datert 1. feb. 1994. For parsellen Haug - Seut foreligger nye traséalternativer, og NSB har engasjert Rosland AS for å utføre en tilleggsutredning for nyere tids kulturminner. Utredningen bygger på og er utført over samme lest som den tidligere konsekvensutredningen, men står som en selvstendig rapport for den aktuelle strekningen.

Konsekvensene for automatisk fredede kulturminner som berøres av trasé-endringene utredes av Oldsaksamlingen.

GRUNNLAG FOR BESKRIVELSE OG VURDERING

Kunnskapen som rapportens konklusjoner bygger på, baserer seg på både innsamlede tidligere registreringer og annet materiale, og på eget feltarbeid. Det vises til litteraturliste for historisk bakgrunnsmateriale.

Fra oppdragsgiveren har følgende tilleggsmateriale vært lagt fram:

- Mål- og strategidokument II, aktuelle traséer. august 1995.
- Div. reviderte trasékart under arbeidets gang
- Hovedrapport ingeniørgeologi/geoteknikk (vei og konstruksjoner), Berdal Strømme 28.11.95.

Oldsaksamlingens delutredning: «KU fase II Automatisk fredede kulturminner, delrapport Haug, Råde - Seut, Fredrikstad» har også vært tilgjengelig under arbeidet. Konfliktvurderingene er imidlertid ikke innarbeidet i denne rapporten.

Oppdraget ble påbegynt i uke 37/1995.

Rapporten er samlet i ett bind, med en kort oppsummering foran. Databaseutskrift følger med i samme bind. Se forøvrig avsnittet "Hvordan rapporten er bygget opp".

ROSLAND AS
ARKITEKTUR - PLAN - KULTURVERN

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	I
INNHOLDSFORTEGNELSE.....	II
OPPSUMMERING AV DE STØRSTE KONFLIKTENE	III
1. INNLEDNING	1.1
1.1. HVORDAN RAPPORTEN ER BYGGET OPP	1.1
1.2. METODE FOR EVALUERING OG KONFLIKTVURDERING.....	1.2
1.3. NIVÅER FOR REGISTRERING, VURDERING OG RAPPORT	1.3
1.4. DATABASEN.....	1.4
2. NATURFORHOLD, HISTORIE	2.1
3. TRASÉBESKRIVELSE	3.1
3.1. ALTERNATIV A: LANGS EKSISTERENDE TRASÉ	3.1
3.2. ALTERNATIV B: ØST FOR SKINNERFLO.....	3.1
3.3. ALTERNATIV C: VESTLIG TRASÉ.....	3.2
4. VURDERING, VIRKNING, KONFLIKT	4.1
4.1. OMRÅDER MED KULTURHISTORISK INNHOLD.....	4.2
4.2. SAMMENDRAG KONFLIKTER	4.6
APPENDIX A: DATABASE	A.1
APPENDIX B. KART	B.1
APPENDIX C. KILDER	C.5

OPPSUMMERING AV DE STØRSTE KONFLIKTENE

Gjelder nyere tids kulturminner

NORD FOR SKINNERFLO:

Traséalternativ A

vil skjære over gamle grenser og forbindelser som den gamle vannveien (Onsøyleden) og forbindelser opp til raet. I nord vil traséen danne en barriere i det åpne landskapet. Kunnskapsbærende elementer vil bli svekket. Flytting av jernbanestasjonen vil medføre store strukturendringer. På Strømnes vil inngrepet skjære over det neset tuna ligger på, og dele ei grend bestående av markante, eldre tun. Traséen vil ha nærføring til det markante Aubergtunet.

Traséalternativ A1

vil i hovedsak medføre samme konsekvenser for kulturminner og landskap som A, men vil være gunstigere for Strømnesgrenda, selv med nærføring til de nordre Strømnestuna.

Traséalternativ B

«Ra-traséen» er lagt i sørskråningen av raet. Dette er et kulturhistorisk tungt område, rikt på kulturminner fra langt tilbake. Det er i første rekke viktige elementer og sammenhenger i kulturlandskapet som vil bli berørt. Alternativet vil skjære over gamle ferdselsveier og leder, og danne en barriere i det åpne ralandskapet. Strømshaug og Prestegården er kulturhistorisk de viktigste gårdene i sørskråningen. De har en markant og tydelig beliggenhet i forhold til Kongeveien og Kirkestien - gamle strukturer som fører opp til Råde kirke på ra-ryggen. Den nye jernbanetraséen vil ha nærføring til disse. En betydelig konflikt vil også nærføringen til tuna på Reklingsholm ved Skinnerflo være. Utformingen av brua over Skinnerflo vil være avgjørende for konfliktgraden.

Traséalternativ C

Deler av traséen går i tunnel. I nord vil traséen danne en barriere i det åpne landskapet. Den vil skjære over gamle grenser og forbindelser, som den gamle vannveien, Onsøyleden. Flytting av jernbanestasjonen vil medføre store strukturendringer. På Søndre Strømnes vil traséen komme i konflikt med et kulturlandskap preget av sveitserstilbebyggelse fra ca 1900. På Hissingby vil den gå i dagstrekning gjennom et vakkert kulturlandskap med nærføring til tunet på gnr./bnr. 109/2,3. Forbi Kihl bør traséen

legges i tunnel, ellers vil det her kunne oppstå en stor konflikt med kulturminner og kulturlandskap.

SØR FOR SKINNERFLO:

A+a:

Traséen vil gå gjennom det lett småkuperte landskapet på vestsida av Seutelva, dels i tunnel, men med lange dagstrekninger. Her vil den komme i konflikt med kulturminner og kulturlandskap på Ørmen, Svirød, Onsøy stasjonsgrend og Kjølberg/Strand. På Ørmen og Svirød vil tun raseres, jordvei beskjæres og gamle forbindelser som bl.a. Kongeveien, krysses. I Onsøy stasjonsgrend vil inngrepet bryte inn i et lite tettsted skapt av eldre samferdsel, hvor gamle kulturminner står tilbake og viser kontinuiteten i utviklingen. I Kjølberg/Strandområdet berøres ingen kulturminner direkte, med unntak av Kongeveien. Traséen kan gi en barrierevirkning som forvansker opplevelsen av de mange verdifulle kulturminnene i området.

B+b:

vil gå i det lett småkuperte landskapet på østsida av Seutelva, mye i tunnel, men med to lange dagstrekninger ved Høyum og Strand. På Høyum vil den gå i ytterkant av ei grend der den gamle strukturen med tun og veifar i samspill med omkringliggende landskap er lett synlig. Traséen vil ha nærføring til tunet på bruk 7 og trolig direkte berøre et miljø med eldre, representativ småbruksbebyggelse, der flere av bygningene har høy bygningshistorisk verdi. På Strand vil traséen ha tunnelpåhogg ved Kongeveien i nærheten av eldre boligeiendommer og tun. Traséen vil rasere tunet på Øvre Strand som inngår som en viktig del av kulturlandskapet. Tunet og hageanlegget på sorenskrivergården på Strand vil bli forringet ved at jordveien mot elva blir beskåret. Tunet er representativt for velstandsgårder og har en vakker toetasjes hovedbygning fra ca 1800.

B+a:

er en forbindelse mellom B og A+a over Seutelva. Traséalternativet vil direkte berøre Høyumgrenda da den vil ha nærføring til tuna på bruk 1 og 2 og skjære over jordvei og gamle forbindelser. Det er viktig at traséen her legges så lavt som mulig. På vestsida av elva vil den indirekte berøre Krabberød-Svirød og forholdet til Seutelva. Traséen løper sammen med A+a.

A+b:

er forbindelsen mellom A og B+b over Seutelva. Den vil på Ørmen ha nærføring til og direkte berøre gårdsbebyggelse. Her vil traséen bli et kraftig inngrep i et veldyrket kulturlandskap med markante tun. Barrierevirkningen blir stor da v110 og gårdsveier krysses. Traséen vil direkte berøre forholdet til Seutelva. På østsida av Seutelva går den i tunnel til den føres sammen med B+b.

C+a, C+b:

C+a vil gå i det lett småkuperte landskapet på vestsida av Seutelva. Den vil ha tilnærmet samme traséføring som A+a, og konfliktene vil være sammenfallende. C+b er nesten identisk med A+b, og konfliktene vil være de samme.

1. INNLEDNING

1.1. HVORDAN RAPPORTEN ER BYGGET OPP

Kapitlet "Vurderinger og konflikter" er et sammendrag av den detaljerte databaseutskriften. Konflikten er vist på kart. Konfliktanalysene er organisert i tre nivåer: Parsell, område og lokalitet. (Det fjerde nivået - objekt - finnes bare i registreringsform, gruppert under lokaliteter men uten særskilte vurderinger.)

PARSELL

Parsellene er høyeste nivå. Parsellbeskrivelsene i kapittel 4 gir en sammenfatning av konflikten.

OMRÅDE

Område betegner her et avgrenset areal med kulturhistorisk innhold. Dette er høyeste nivå for registrering. Det er først og fremst *området* som danner perspektivet for vurdering og konfliktanalyse.

LOKALITET

Hvert område kan inneholde en eller flere *lokaliteter* som er beskrevet og vurdert. Lokalitet svarer logisk til begrepet anlegg, for eksempel tun, kvartal eller lignende. Områder og lokaliteter er presentert i form av registrerings- og evalueringsskjema som er sortert i parsell-rekkefølge.

KART

Hovedhensikten med kartbilaget er å redegjøre for inndelingen i kulturområder og hvordan den planlagte traséen skjærer gjennom disse. Eventuelle konflikter er markert med farge og/eller skravur langs traséen. Markeringen knytter seg først og fremst til selve inngrepet, og viser ikke konfliktens utstrekning, hvilke objekter som berøres, eller eventuelle sekundære virkninger.

Den detaljerte konfliktvurderingen framkommer i rapportens tekstdel under kap. 4 "Vurdering, virkning, konflikt", eller mer detaljert i databaseutskriften for områder og lokaliteter.

1.2.

METODE FOR EVALUERING OG KONFLIKTVURDERING

Automatisk fredete kulturminner og nyere tids kulturminner illustrerer ulike deler av en kontinuerlig historisk utvikling. *Denne rapporten omhandler først og fremst de etter-reformatoriske kulturminnene.* Konsekvensene for automatisk fredede kulturminner utredes av Oldsaksamlingen, og sammenfatningen av de to delutredningene vil bli gjort i konsekvensutredningens hovedrapport for strekningen.

EVALUERINGEN

For å kunne angi graden av konflikt er det viktig å ha foretatt en vurdering av kulturminnene man står overfor som ikke bare bygger på kvantitative forhold, men også på en analyse av kvalitet. Slike verneverdivurderinger er vanlige i kulturminne-fagmiljøet og bygger på en oppsplitting av verdibegrepet i et antall delverdier. For bygninger har en benyttet et sett delverdier som er foreslått av Riksantikvarens evalueringsutvalg. Disse er lagt til grunn for vurderingene, uten at det er foretatt noen skjematisk evaluering.

FORSTÅELSE AV INNGREPET

Konfliktanalysen krever ved siden av et standpunkt til kulturminneverdiene også en analyse av inngrepet og dets påvirkning på miljøet. Ikke bare den horisontale linjeføringen, men også vertikaltraséen for dobbeltsporet har stor betydning for inngrepets karakter. For dobbeltspor langs en eksisterende trasé vil spørsmålet reise seg på hvilken side det nye sporet vil bli etablert. Støyskjerming er også et inngrep og vil kunne bety en visuell barriere som forringer et kulturminnemiljø. Deponi av tunnelmasser kan ha store konsekvenser, men er ikke vurdert på et dette stadiet.

KONFLIKTVURDERING

I konfliktangivelsen vil man forsøke å skille mellom direkte konflikt der kulturminner helt eller delvis blir utslettet, konflikt pga. nærhet til miljøer og konflikt med landskapets kulturminneinnhold.

KONKLUSJON

- A-område: Liten konflikt med kulturminner/kulturlandskap
- B-område: Middels konflikt med kulturminner/kulturlandskap.
- C-område: Stor konflikt, men avbøtende tiltak vil kunne dempe konflikten betydelig.
- D-område: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

AVBØTENDE TILTAK

Muligheten for avbøtende tiltak vil være en medvirkende faktor i konfliktanalysen. Horisontal- og vertikal-trasé kan kommenteres i forbindelse med en del konflikter der slike justeringer kan virke dempende.

1.3.

NIVÅER FOR REGISTRERING, VURDERING OG RAPPORT

PARSELL

Begrepet *parsell* eller *lenke* er knyttet til tiltaket eller inngrepet som bestemmer området for undersøkelsene. Korridoren er registrert i en skjønnsmessig bredde, avhengig av traséens kurvatur, natur- og kulturmiljøets "naturlige grenser" og utstrekningen av inngrepets virkning. Flere parallelle traséforslag kan f.eks. tilsi at registreringskorridoren slås sammen til et større sammenhengende område. En stiv trasé mellom gitte faste punkter, utvidelse av eksisterende linje med ett spor og direkte konsekvenser kun for få kulturminner kan tilsi en smal registreringskorridor.

REGISTRERINGSNIVÅER

Bruken av område- og objektkategorier er blant annet basert på de anbefalinger som er gitt i Langtidsplan for etablering av Norske registre for kulturminner, NOREK.¹ I denne utredningen har vi valgt å ta utgangspunkt i områdebegrepet, definert som *område med kulturminneinteresser*. Ettersom vårt arbeid er rettet mot et konkret, planlagt tiltak, vil vi naturlig nok også i stor grad måtte ta hensyn til det inngrepet som er gjenstand for utredningen, både når det gjelder *utvalg* av interessante elementer og med hensyn til *avgrensning* av området. Området er det høyeste registreringsnivået. Ved avgrensningen vil både visuelle forhold som landskapsbilde/landskapsrom og området kulturhistorie spille inn.

Videre har vi valgt en strengt hierarkisk modell med tre nivåer: *område, lokalitet, objekt*. Dette gir fordeler mht. databehandling og systematisk oppbygning av stoffet, men medfører også problemer som at et naturlig kulturminne-område kan bli delt på flere kommuner, flere inngrepsalternativ eller parseller.

Hovedvekten av verne vurdering og konfliktvurdering er foretatt på områdenivå.

Lokalitet eller anlegg angir mindre områder med en klar funksjonell eller fysisk sammenheng; det kan være gardstun, industrianlegg, bykvartal, torv osv. En lokalitet kan godt bestå av

¹ Langtidsplan for etablering av Norske Register for Kulturminner, NOREK, 1992-96.

bare ett objekt. Den enslige skolestua eller det gamle tuntreet som står alene igjen på jordet er også lokaliteter.

Objekter vil si enkeltstående kulturminner, både hus og andre typer minner - fra tekniske minner til dammer, tuntrær/alléer osv. Det foretas ingen systematisk verne vurdering eller konfliktvurdering på objektnivå. Viktige enkeltobjekter er i stedet trukket fram under lokalitetsbeskrivelsene.

1.4.

DATABASEN

Prosjektets kunnskap er samlet i en hierarkisk oppbygd database. Nyere tids kulturminner registreres på tre nivåer, som kulturminneområder, lokaliteter og objekter. Objekt-skjemaet er en forenkling av SEFRAK-skjemaene. Data innhentet fra den nasjonale SEFRAK-databasen er overført elektronisk til objekt-registeret. Objektene som er gruppert under de respektive lokaliteter, presenteres i listeform. Det gjøres oppmerksom på at objektregisteret ikke er komplett, pga. at tilgjengelige data-registre ikke er fullstendige.

Det benyttes en relasjonsdatabase hvor tabellene for de tre registreringsnivåene er lenket sammen og kan behandles og skrives ut i en hierarkisk ordnet rapport. Det vises til databaseutskriften, se appendix.

2.

NATURFORHOLD, HISTORIE

Landskap

Råde og store deler av Onsøy er del av raområdet. Ra-landskapet er karakterisert av utpregede slettebygder med store flater som strekker seg opp mot ra-ryggen. I Råde brytes sletten av lave, skogkledte åsrygger. *Onsøy-bygda* ligger utenfor det store Raet og er omgitt av skogkledte åser. Den østre delen av Onsøy er dominert av *Seutelva* og dal-draget langs denne. Begge områdene grenser mot *Skinnerflo*. Terrenget faller her skålformet ned mot innsjøen, og munner ut i Seutelvas daldrag.

Jordsmonn

Etter landhevingen er det sandblandet leire på de slake skråningene ned fra Raet, og havleire på de lavtliggende slettene. Langs Seutelva er det leirjord, dels gjennombrutt av åsrygger, med våtmark og vegetasjonsbelter.

Spor fra forhistorien

Ra-området har for en stor del hatt sammenhengende jordbrukskultur fra yngre steinalder. Mange av storgårdene kan føres tilbake til bronsealderen. Det er registrert mange førreformatoriske minner. På raet ligger den gamle steinkirken fra middelalderen, *Råde kirke* og her gikk også Oldtidsveien. *Onsøy kirke* ligger på en middelaldersk kirkeplass midt i bygda, utenfor inngrepsområdet.

Riss av nyere tids historie

Et karakteristisk trekk ved området er de mange *adelige setegårdene eller herregårdene* - et sjeldent trekk i norsk sammenheng. Tomb-godset har hatt en spesielt viktig innvirkning på det berørte området i Råde, mens Kjølborg hovedgård, som er lokalisert langs jernbanetraseen i Onsøy, har vært viktig for utviklingen i denne delen av kommunen.

Administrativ historie

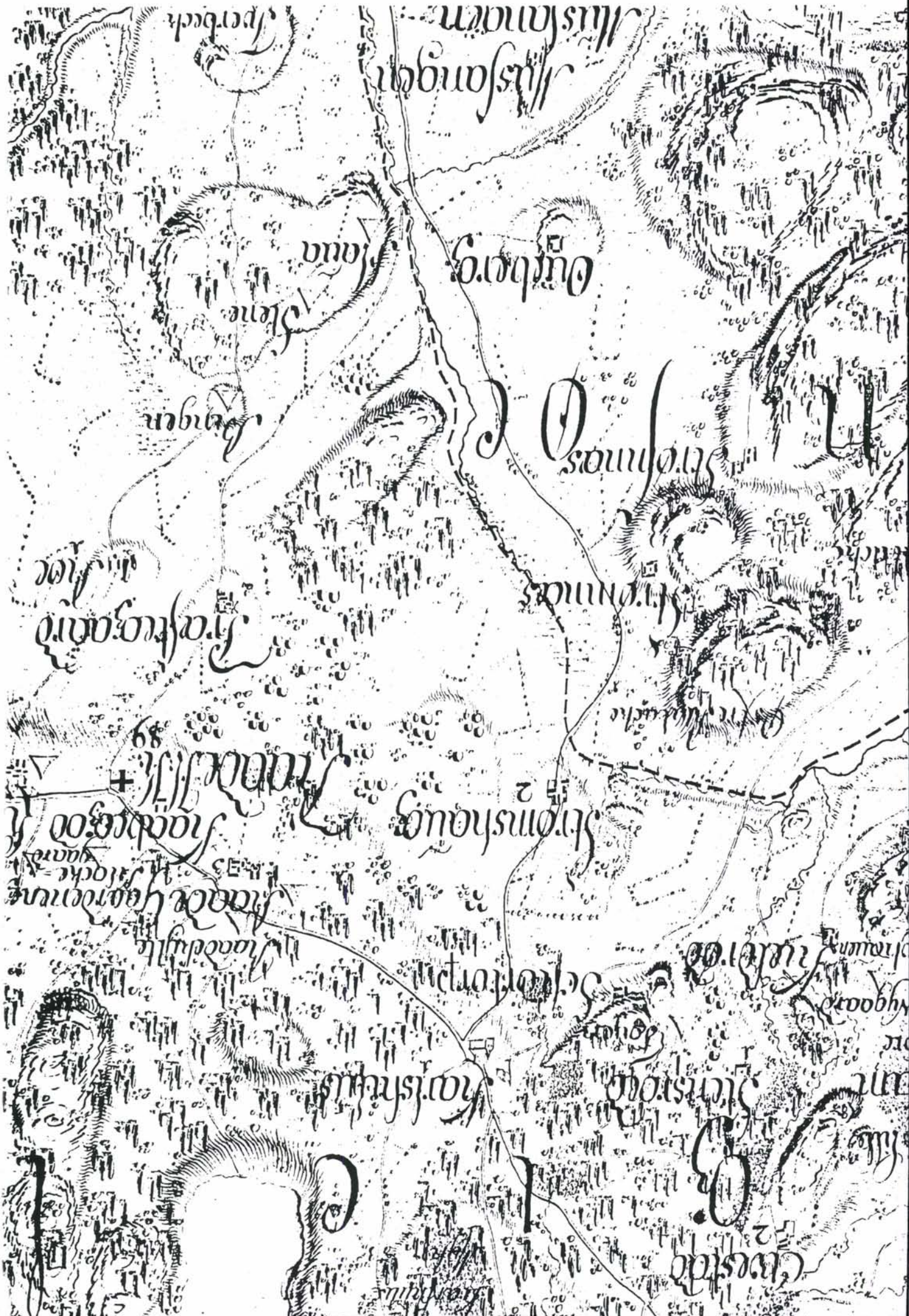
Råde har fra langt tilbake dannet et prestegjeld. I 1845 ble den såkalte Onsøyfjerding, som inntil da verdselig hadde vært en del av Onsøy, lagt til Råde. Onsøyfjerdingen var tidligere omflytt av vann. Fremdeles på 1600-t. var det mulig å seile fra Fredrikstad opp Seutelva, Skinnerflo, ved tranget om Strømnes, forbi Arneberg til Krogstadfjorden. Onsøy var som navnet sier opprinnelig en øy. Kommunen hadde fra gammelt små områder på Rolvsøysida, dvs på østsida av Seutelva. Disse gikk i 1968 inn i Fredrikstad kommune. Onsøy er fra 1993 blitt en del av storkommunen Fredrikstad.

Kommunikasjoner

Gjennom området har det fra gammelt av gått viktige samferdselsårer. Den såkalte *Onsøleden* var vannveien over Skinnerflo til Krogstadfjorden. *Den fredrikshaldske kongevei Moss - Svinesund* var hovedforbindelsen mellom Christiania og Halden/København. Den går på raet gjennom Råde - i samme led som Oldtidsveien. En sidegren av denne var *Kongeveien Moss - Fredrikstad*. Denne fulgte stort sett RV 110 fra Karlshus, men krysser Seutelva ved Kjøberg og fortsetter til Fredrikstad på østsiden av elva. Fra disse hovedveiene har viktige, lokale veifar gått. I 1879 ble *jernbanen* lagt gjennom området med stasjoner like ved Karlshus i Råde, og noe nord for Kjøberg bru i Onsøy.

Næringsliv

Dette er fra gammelt rike jordbrukskommuner. Et mer differensiert næringsliv har etterhvert vokst fram i begge kommuner, men i inngrepsområdet er jordbruket fremdeles viktig. Fra gammelt av har det vært militære eksersisplasser ved Karlshus på raet og Kjøberg bru på Kongeveien ved Seutelva. Ved Karlshus kom det skysstasjon og her vokste det fram et tettsted - i dag er dette administrasjonsstedet Karlshus. Administrasjonsstedet i Onsøy kommune ligger ved kysten i Gressvik.

3. TRASÉBESKRIVELSE

Traséalternativene er vist i Mål- og strategidokument II, aktuelle traséer, august 1995.

I den tidligere kulturminneutredningen fulgte parsellinndelingen NSB's inndeling slik den er angitt for detaljplannivå pr. sept. 93. Parsellene fikk i kulturminne-rapportene for Råde - Kornsjø bokstavkoder fra A til I, med undernummerering for delstrekninger og parallelle lenker innenfor hver parsell - eksempelvis E1, E2 osv. I denne utredningen har vi benyttet NSB's betegnelser fra ovennevnte rapport: alternativ A, B og C, med underinndelinger.

3.1. ALTERNATIV A: LANGS EKSISTERENDE TRASÉ

A, A1: Utretting av kurven forbi Råde stasjon

Traséalternativ A følger i hovedsak eksisterende trasé, men det foretas en del kurveutrettinger. Størst er avviket ved Råde, hvor den krappe kurven forbi stasjonen rettes betydelig ut for alternativ A; noe mindre for varianten A1.

Begge varianter forutsetter ny stasjon ved Elvestad/Kjellerød.

Forbi Skinnerflo følges i grove trekk dagens linje forbi Bjørndalen. Herfra går den i fjell/skjæring fram til fellespunkt ved Ørmen søndre.

Videre er det to alternativer:

Aa: Langs vestsiden av Seutelva, kryssing sør for Onsøy

Traséen følger eksisterende linje til Fosse, derfra kort tunnel, passerer vest for Onsøy stasjon og krysser elva ved Sundet. Videre stort sett dagens trasé til fellespunktet for alle traséer ved Strand, og dagens linje på østsiden til Seut.

Ab: Krysser Seutelva, på østsiden til Fredrikstad

Etter kryssing i bru over elva går traséen i tunnel, igjen kort bru og tunnel før den går i dagen fram til fellespunktet ved Strand. Videre som foregående.

3.2. ALTERNATIV B: ØST FOR SKINNERFLO

Fra fellespunktet ved Haug legges traséen mot ny stasjonslokalisering rett sør for nåværende. Banen går så videre i

en kurve øst for dagens trasé mellom Lunder og Prestegården, før den krysser Skinnerflo øst for Tofteberg og Reklingsholm V.

Videre er det to alternativer:

Ba: Krysser Seutelva, vestlig mot Onsøy stasjon

Traséen går vest for Høyum og krysser Seutelva. Sør for Fosse i kort tunnel, passerer vest for Onsøy stasjon og krysser elva ved Sundet. Videre stort sett dagens trasé til fellespunktet for alle traséer ved Strand, og dagens linje på østsiden til Seut.

Bb: Østsiden av Seutelva til Fredrikstad

Etter kryssing av Skinnerflo, rettstrekning mellom Høyum og Bråten. Deretter flere tunneler og bruer før den går i dagen fram til fellespunktet ved Strand. Videre som foregående fram til Seut.

3.3.

ALTERNATIV C: VESTLIG TRASÉ

Etter fellespunktet ved Haug bøyer traséen sørover, vekk fra nåværende stasjon og Råde sentrum, og går i fjell til Augeberg. Derfra dagstrekning forbi Hisingby-gårdene, så i fjell før den krysser Bjørndalen med en kort dagstrekning, og videre til fellespunkt ved Ørmen søndre.

Alternativ C foreligger med 2 vertikaltraséer, den lave som er beskrevet ovenfor, og en høy trasé med dype skjæringer istedenfor tunnel.

Videre fra Ørmen er det to alternativer:

Ca: Langs vestsiden av Seutelva, kryssing sør for Onsøy

Traséen følger eksisterende linje til Fosse, derfra kort tunnel, passerer vest for Onsøy stasjon og krysser elva ved Sundet. Videre stort sett dagens trasé til fellespunktet for alle traséer ved Strand, og dagens linje på østsiden til Seut.

Cb: Østsiden av Seutelva til Fredrikstad

Etter kryssing i bru over elva går traséen i tunnel, igjen kort bru og tunnel før den går i dagen fram til fellespunktet ved Strand. Videre som foregående.

4. VURDERING, VIRKNING, KONFLIKT

Innhold

Dette kapitlet inneholder et sammendrag av registreringene, konfliktanalysene og konklusjonene fra databasedelen. Stoffet er redigert i parsell-rekkefølge, fra Haug (Råde) til Seut (Fredrikstad).

Under hver parsell er først gitt en beskrivelse og vurdering av de områder som berøres av inngrepet. Med *område* menes her et avgrenset areal med kulturhistorisk innhold, slik det er definert i rapportens innledning.

Deretter følger konfliktanalyse og konklusjon for hvert traséalternativ innenfor parsellen. Her beskrives konsekvensene for kulturminnestrukturen og for lokaliteter og objekter innenfor hvert område som berøres. Konfliktene er gradert slik:

<i>A-område:</i>	<i>Liten konflikt med kulturminner/kulturlandskap.</i>
<i>B-område:</i>	<i>Middels konflikt med kulturminner/kulturlandskap.</i>
<i>C-område:</i>	<i>Stor konflikt, men avbøtende tiltak vil kunne dempe konflikten betydelig.</i>
<i>D-område:</i>	<i>Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.</i>

Områder og lokaliteter er nummerert slik:

"Kommunenr. - områdenr. - lokalitetsnr.", f.eks.:

0135-05-02 står for Auberg som er en lokalitet under området

0135-05 Strømmes - Hisingby

INNGREPSOMRÅDET

Utbyggingen av høyhastighetsbanen vil berøre den sentrale delen av Råde kommune og den østre delen av gamle Onsøy kommune - fra 1993 del av storkommunen Fredrikstad. Det er del av ralandskapet, med unntak av Seutelva og Skinnerflo-området.

ORD OG BEGREPER:

Følgende navn og begreper vil gå igjen i beskrivelsen av konsekvenser for kulturminner og miljøer i inngrepsområdet:

Østfoldraet er et sammenhengende belte gjennom fylkets ytre strøk. Landskapet er karakterisert av utpregede slettebygder med store flater som strekker seg opp mot ra-ryggen. Meget produktivt jordbruksland fra langt tilbake.

Utsikt mot raet og Råde kirke

Onsøleden: Gammel vannvei. Fremdeles på 1600-t. var det mulig å seile fra Fredrikstad opp Seutelva, Skinnerflo, Aubergbekken, ved tranget om Strømnes, forbi Arneberg til Krogstadfjorden.

Den Fredrikshaldske kongevei var hovedforbindelsen mellom Christiania og Halden / København. Den går på raet gjennom Råde - i samme led som **Oldtidsveien**. En sidegren av denne var **Kongeveien** til Fredrikstad. Den følger stort sett RV 110, men krysser Seutelva ved Kjølberg og fortsetter til Fredrikstad på østsiden av elva

Kjølberg bru: første gang bygd 1711, som del av den gamle kongevei, av Kjølbergs eiere. Brua ble ødelagt under trefningene med svenskene 14. august 1814, samme dag som våpenstillstanden ble ferdigbehandlet. Ved brua lå tidligere gjestgiveri, skysstasjon, sesjonsplass og teglverk.

Setegård: bosted for adelsfolk, var innrømmet visse privilegier, særlig skatte- og tiendefrihet. Østfold blir ofte kalt herregårdsfylket fordi det var mange slike gårder her.

Fjerding: gammel administrativ enhet. I nyere tid kan reminisenser gjenfinnes i sammensatte stedsnavn.

4.1.

OMRÅDER MED KULTURHISTORISK INNHOLD

0135 - 01 HAUG, BURUM, ELVESTAD, KJELLERØD

Området er del av ralandskapet. De høyereliggende deler er åpne landskap med storskalapreg. Det er et utpreget jordbrukslandskap der tuna ligger i flatt lende, dels som enkelttun, dels samlet. Gårdene var opprinnelig del av Tomb herregårds eiendom. Tomb ligger lenger vest, og utenfor området. De gamle forbindelsene i området gikk opp til raveien og langs Arneberghølen til Tomb og Krogstadfjorden. Dette var tidligere en vannvei som hang sammen med Aubergbekken ned til Skinnerflo, og ble kalt Onsøleden. Gårdene har bevart eldre bebyggelse, bl.a. gamle hovedbygninger med empirepreg på Haug og Burum. Likeledes er åkerholmer og beitebakker karakteristiske innslag. På disse ligger fornminner lokalisert. Jernbanen som stod ferdig i 1879 går nær gårdene og kom til å få innvirkninger på området, med vokterbolig og planoverganger. Kjellerødområdet som ligger opp mot Råde stasjon er preget av dette. Det er lokalisert en del boligeiendommer langs Rv353 som her løper parallelt med jernbanen. Av bebyggelsen langs veien og jernbanetraséen må villaeiendommen Kjellvang i nyklassisistisk stil, bygd for en bankdirektør, fremheves som et sjeldent innslag. Likeledes sveitserstilbygningene lenger øst, som er resultat av spekulasjonsbyggeri 1907-20.

Burum i Råde

0135 - 03 RÅDE STASJON OG SENTRUM

Råde tettsted består av et offentlig sentrum med tilliggende bolig-områder. Stedet er del av ralandskapet. Den søndre delen av området består av rester av det gamle gårdsbruket Skråtorp, som fortsatt har sveitserstilbebyggelse av høy bygningshistorisk verdi. Selve jernbaneområdet er et komplekst industriområde der stasjonsbygningen fra 1878, meieriet og enkelte andre bygninger fra sist på 1800-tallet har både høy bygningshistorisk og næringshistorisk verdi. De sentrale deler av Råde kommunesenter preges av bebyggelse og planidealer fra 1950-årene. Bygdetunet utgjør et vesentlig innslag i tettstedet.

0135 - 04 STRØMSHAUG, RÅDE PRESTEGÅRD, LUNDER, TVERRBEKK, REKLINGSHOLM

Området er del av ralandskapet. Det avgrenses av ra-ryggen med E6 mot nordøst, Råde tettsted mot nordvest, Aubergbekken/hølen i vest og grensa til Onsøy i sør. Området er sterkt preget av de gamle kommunikasjonsårene - Den Fredrikshaldske Kongevei på raet og Onsøyleden, den gamle vannveien fra Skinnerflo til Krogstadfjorden. I nord og nær toppen av raet ligger den tettere bebyggelsen i området. Den resterende delen er jordbruksareal. Over Strømshaug og langs Aubergbekken går jernbanetraséen fra 1879. Her er områdets eneste industri lokalisert, Impregneringsfabrikken (Slipperten) fra 1879. Området er preget av gårdene på raet, av Strømshaug og prestegården i sørskråningen og av gårdene til Skinnerflo. Middelalderkirken ligger som et viktig landskapsmonument på raet. Draget med gamle plasser fra kirken, via prestegården, til Bekkhus er verdt å framheve for både bygningshistorisk og sosialhistorisk verdi. Spennet til kulturminnene, kvaliteten på mange av dem, og landskapet rundt - gjør dette til et kulturlandskap med stor dybde og opplevelsesverdi.

0135 - 05 STRØMNES KIHLE

Området er del av ralandskapet, og strekker seg fra Aubergjølen i øst mot de skogklede åsene i vest. I nord avgrenses det av Arnebergbekken, i sør av grensa mot Onsøy ved Ørmen. Det var del av den gamle Onsøyfjordingen som var skilt fra Råde av Onsøyleden. Ennå på 1500-t. var den så bred og dyp at mindre fartøyer kunne passere. Strømnesgårdene nord i området var et nes. Inntil 1845 hørte Onsøyfjordingen i verdslig henseende til Onsøy. Det er et utpreget jordbruksområde der gårdsbebyggelsen ligger som enkelttun eller som langstrakte tunklynger på koller i landskapet. Strømnestuna utgjør her en egen grend med markante tun preget av sveitserstilen. Området har bevart en eldre karakter fordi arealbruken er uendret og få fortettinger er gjort. Jordveien skal være lite planert, og bekkedaler med kantvegetasjon fører ned til Aubergjølen. Parallelt med denne går v110, - den gamle Kongeveien mellom Moss og Fredrikstad som tar av fra raveien ved Karlshus. Langs denne finnes bebyggelse som ikke er jordbruksrelatert, så som skolen (1867) og lærerbruket. Området

Strømnes i Råde

er del av landskap 46 Råde - et "Østfoldlandskap av regional betydning." Auberghølen er en våtmarksbiotop av stor betydning.

0135 - 06 SKINNERFLO

Et område som landskapsmessig har høy verdi og som står i nær sammenheng med Auberghølen og Seutelva. Nåværende jernbanetrasé går på vestsida av Skinnerflo og tett inntil vannspeilet.

0134 - 01 ØRMEN, HØYUM

Dette er det nordligste området i Onsøy, lokalisert ved Seutelvas utløp i Skinnerflo. Området omfatter den sentrale delen av den gamle Ørmenfjeringen. Her møttes 3 vannveier, og mange sagn er knyttet til det. Det omfatter også Høyum som ligger på østsida av Seutelva vis à vis Ørmen. Gårdene ble innlemmet i Fredrikstad ved grensereguleringen i 1968. Det er et jordbruksområde med butikk og småindustri lokalisert i nord ved v110 og jernbanetraséen. Det er få innslag av ny bebyggelse, og tunas eldre plassering er bevart. Innslag av beitebakker med einer er et karakteristisk trekk. V110 som går gjennom området følger i hovedsak traséen til Kongeveien Moss - Fredrikstad. De gamle forbindelsene over elva og vestover til Onsøy kirke er fremdeles i bruk. Det var skysstasjon på Krabberød. Disse gamle strukturene, sett i sammenheng med beliggenheten langs Seutelva og til Skinnerflo, to av de meste særpregede landskap i Østfold, gjør dette til et område med kulturhistorisk innhold.

0134 - 02 ONSØY STASJONGREND

Dette er et småkupert område, sterkt preget av de gamle kommunikasjonsårene Kongeveien Moss - Fredrikstad (v110) og jernbanen 1879. Området var i sin tid del av Kjølberg herregård. Det var et marginalt område med flere husmannsplasser. I dag finner man her et rikt innslag av gammel beitemark med einer. Det er lite igjen av minner som relaterer stedet til herregårdstida. Det avgjørende for områdets preg i dag har vært lokaliseringen av Onsøy stasjon i 1879 med tilløp til et lite tettsted i området rundt. Stasjonsbygningene utgjør et miljø med høy autentisitet. Det gamle sundstedet ved Seutelva der reisende på Kongeveien ble satt over, og Fossebekken med tradisjonen om gammelt sag og møllebruk til Kjølberg, er med på å gi området historisk dybde. Områdets tilknytning til den gamle herregården, eldre tiders samferdsel, som jernbanen fra 1879 etter hvert er blitt en del av, gir det høy kunnskapsverdi. Det er samtidig del av landskapsdraget langs Seutelva, et i regional sammenheng verdifullt kulturlandskap.

0134 - 05 VEUM

Området er avgrenset av Seutelva i vest, Rådegrensa i nord, gnr. 20 og Veummyra i øst og Onsøygrensa i sør. Det er et marginalt, småkupert område, unntatt mot øst der Nordre Veum ligger. Det omfatter gnr. 19 Veum som var en av Glemmengårdene. I dag er det del av Fredrikstad kommune. Veum betyr skoggården og den ble ryddet i oldtiden, iflg. Glemmen bygdebok. Hovedgården ligger øst i området, og berøres ikke av inngrepet. Mellom denne og Seutelva lå plasser, seinere småbruk, som Veumnesset, Veumenga, Veumbråten og Nysted. En gammel vei fra hovedgården førte fra denne over Veumbråten til Veumnesset og herifra over Seutelva og opp til Kongeveien, ved Fosse. På kart fra 1914 er Veumnesset, Veumenga, Julhuset og Veumbekken avmerket innenfor dette området. Veumenga ble i 1926 slått sammen med Veumnesset, og her er husa nå borte. På Veumbråten er også bebyggelsen borte. En yngre vei fører nå over Nysted mot Kjevelsrød og Kongeveien, med en sidegrein som går til Veumnesset. Ved Veumnesset og Veumbråten ligger utraste gravrøyser.

0134 - 03 KJØLBERG

Området har sammenhengende jordbruksareal med skogkledde koller av varierende størrelse. Langs Seutelva er det fruktbart jordbruksland. Alléer og gammel beitemark med einer er karakteristiske trekk. Det er sammensatt av mange kulturhistoriske elementer. De viktigste er herregården Kjølberg, og Kongeveien Moss-Fredrikstad. De fleste kulturminnene har forbindelse med disse. Kjølberg var privilegert adelsgård senest fra midten av 1400-tallet, fremdeles med herregårdspreg. De gamle gårdstuna til Kjevelsrød og Strand er markante innslag ved Seutelva. Strand har som gammel embetsgård en bebyggelse som gjenspeiler dette. Militære tradisjoner som ekserserplass, batteriveien til Slevikkilen og minnet om slaget ved Kjølberg Bru i 1814, gir området historisk dybde og mangfold. Det er samtidig del av landskapsdraget langs Seutelva, et i regional sammenheng verdifullt kulturlandskap.

0134 - 04 SKÅRA - ØRBEKK

Overveiende flatt jordbruksland der tunbebyggelsen ligger samlet i det langstrakte fellestunet på Skåra. I tettbebyggelsene ved Skåraåsen og Ørbekk er eldre tun inkorporert. Området grenser i sør inntil tettbebyggelsen i Fredrikstad. V110 ble hovedvei etter at Seut bru ved Ørbekk i 1859 erstattet Kjølberg bru som viktigste overfart av elva. Ørbekkkrysset viser en typisk utvikling av et gammelt veiknutepunkt. Skåratunet representerer den gamle gårdsbebyggelsen, og har høy kunnskapsverdi med sine velholdte tun med flere bygninger av høy autentisitet. Tunet utgjør en viktig del av landskapet, der det ligger på en høyde over Seutelva. Land-

skapet langs Seutelva er et kulturlandskap av regional verdi. Skårakilen er naturreservat.

4.2.

SAMMENDRAG KONFLIKTER

ALTERNATIV A:

0135-01 Haug, Burum, Elvestad, Kjellerød:

Kulturminnestructur: Traséen danner en barriere i det åpne landskapet. Den beskjerer gamle veifar mellom raet og Krogstadjorden. Disse følger til dels mindre nord/sør-gående åsrygger som deler opp storskalalandskapet. For det andre vil traséen danne en kraftig barriere i det tidligere kulturhistorisk sammenhengende landskapsdraget mellom Råde og Tomb. Alternativet vil også bryte den tidligere faste grensen mellom Onsøy og Råde som her fulgte Arnebergbekken fra Auberghølen til Krogstadjorden. Ny stasjon ved Elvestad/Kjellerød vil forskyve et tyngdepunkt i tettstedsutviklingen, og vil medføre at det åpne jordbrukslandskapet endrer karakter.

Lokaliteter, objekter: Ved 04 Elvestad vil et verdifullt beite- og fornminne område bli berørt. Traséforslaget vil direkte berøre 05 det midterste Kjellerødtunet og sammenhengen mellom de øvrige tuna. Åsen ved Kjellerød har forøvrig rester etter gammelt beiteland.

Konflikt: Store strukturendringer pga. ny stasjon. Konflikt med gamle gårdstun og kulturlandskap på Kjellerød.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0135-03 Råde stasjon og sentrum

Lokaliteter, objekter: berøres ikke, men 01 Råde stasjon vil bli liggende uten sportilknytning.

A: Liten konflikt med kulturminner og landskap..

0135-04 Strømnes - Kihl

Kulturminnestructur: Alternativet vil bryte den tidligere faste grensen mellom Onsøy og Råde som her fulgte den gamle vannveien langs Arnebergbekken fra Arneberg-hølen til Krogstadjorden. Traséen vil også beskjære det neset Strømnesgrenda ligger på, og dermed dele denne grenda. Alternativet krysser de fleste gårdsveier i den nordre og søndre delen av området, og bryter forholdet mellom gårdstuna og det østenforliggende landskapsdrag, med en historisk viktig ferdsselsåre.

Lokaliteter, objekter: Flere tun og bebyggelse på 01 Strømnes med plassen Hafeld berøres av traséforslaget. Det samme gjelder for tunklyngen i 02 Auberg, det gamle lærerbruket og skolen i 03

På Strømnes vil både alternativ A og C få konsekvenser for kulturminner og kulturlandskap.

Musangen og i 05 et småbruk under *Hisingby* (11/13) og de gamle plassene *Kongsrød* og *Kongsveien*, som ligger til det gamle farete til *Kongeveien*. *Auberghølen* og *Skinnerflo* utgjør en våtmarksbiotop av regional betydning.

Konflikt: Gamle strukturer og forbindelser brytes, og kunnskapsbærende elementer blir svekket. Den største konflikten vil være knyttet til *Strømnestuna* og *Aubergtunet*, der eldre tunbebyggelse med stor autentisitet utgjør markante innslag i landskapet. Inngrepet vil skjære over neset. Ved det gamle farete til *Kongeveien* kan veiomlegging til *Bjørndalen* svekke dette miljøet og forholdet til *Skinnerflo*.

Avbøtende tiltak: God terrengtilpassing for veitilknytning mot *Bjørndalen*.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0135-05 Skinnerflo

Kulturminnestruktur: *Skinnerflo* utgjør, sammen med de tilliggende våtmarksområder, et landskap av høy regional verdi. Sjøen har vært strukturerende for eiendommene rundt. Kantene er sårbare og berøres ved den foreslåtte utrettingen i sørvest.

Avbøtende tiltak: God planlegging av vertikaltrasé, umgå skjæringer i landskapet langs vannets vestre kant og pene masseplasseringer, underbygging, vil kunne gjøre traséen til en del av landskapet. God terrengtilpassing for veitilknytning mot *Bjørndalen*.

C: stor konflikt, men tiltak vil kunne dempe konflikten

ALTERNATIV A1:

0135-01 Haug, Burum, Elvestad, Kjellerød:

Kulturminnestruktur: Traséen danner en barriere i det åpne landskapet. Den beskærer gamle veifar mellom raet og *Krogstadfjorden*. Disse følger til dels mindre nord/sør-gående åsrygger som deler opp storskalalandskapet. For det andre vil traséen danne en kraftig barriere i det tidligere kulturhistorisk sammenhengende landskapsdraget mellom *Råde* og *Tomb*. Alternativet vil også bryte den tidligere faste grensen mellom *Onsøy* og *Råde* som her fulgte *Arnebergbekken* fra *Auberg hølen* til *Krogstadfjorden*. Ny stasjon ved *Elvestad/Kjellerød* vil forskyve et tyngdepunkt i tettstedsutviklingen, og vil medføre at det åpne jordbrukslandskapet endrer karakter.

Lokaliteter, objekter: Ved 04 *Elvestad* vil et verdifullt beite- og fornminne område bli berørt. Traséforslaget vil direkte berøre sammenhengen mellom 05 *Kjellerødtuna*. Åsen ved *Kjellerød* har forøvrig rester etter gammelt beiteland.

Konflikt: Store strukturendringer pga ny stasjon. Konflikt med gamle gårdstun og kulturlandskap på *Kjellerød*.

Nåværende jernbanetrasé langs Seutelva, tunet på østre Ørmen og veien over elva til Høyum. Tunbebyggelsen blir rasert ved traséforslaga A+a og A+b.

Nåværende jernbanetrasé ved Skinnerflo. I bakgrunnen skimtes jordveien til gamle plasser langs Kongeveien, som gikk oppunder kollen.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0135-03 Råde stasjon og sentrum

Lokaliteter, objekter: berøres ikke, men 01 Råde stasjon vil bli liggende uten sportilknytning.

A: Liten konflikt med kulturminner og landskap..

0135-05 Strømnes -Kihl

Kulturminnestructur: Alternativet vil bryte den tidligere faste grensen mellom Onsøy og Råde som her fulgte den gamle vannveien fra Krogstadvjorden til Skinnerflo. Traséen vil gå i ytterkant av neset omtrent der hvor den gamle Onsøyleden gikk. Alternativet krysser de fleste gårdsveier i den søndre delen av området, og bryter forholdet mellom gårdstuna og det østenforliggende landskapsdrag, med en historisk viktig ferdselsåre.

Lokaliteter, objekter: Tuna på Nordre Strømnes berøres i 01 Strømnes. Det samme gjelder for det gamle lærerbruket og skolen i 03 Musangen. I 05 berøres et småbruk under *Hisingby* (11/13) og de gamle plassene Kongsrød og Kongsveien, som ligger til det gamle faret til Kongeveien. Auberghølen og Skinnerflo utgjør en våtmarksbiotop av regional betydning.

Konflikt. Ved Strømnes vil inngrepet her bli i ytterkant av neset, omtrent der den gamle Onsøyleden gikk i nedkant av de markante tuna på Nordre Strømnes. Gamle strukturer og forbindelser brytes, og kunnskapsbærende elementer blir mindre synlige. Den største konflikten vil være knyttet til Strømnestuna. Ved det gamle faret til Kongeveien kan en veiomlegging til Bjørndalen som er en følge av dette traséalternativet, svekke miljøet og forholdet til Skinnerflo.

Avbøtende tiltak: God terrengtilpassing for veitilknytning mot Bjørndalen.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0135-06 Skinnerflo

Kulturminnestructur: Se alternativ A.

Avbøtende tiltak: Se A1.

C: stor konflikt, men tiltak vil kunne dempe konflikten

LENKE A +A:

0134-01 Ørmen:

Kulturminnestructur: Tradisjonelt har de viktigste ferdselsårer fulgt Seutelva og landskapet langs denne. De sekundære har derimot i stor grad gått på tvers og møtt hovedåren ved Seutelva. Den eksisterende jernbanetraséen er et kulturelement i samspill

med landskapet, mens den foreslåtte traséen, med streng linjeføring, ikke på samme måte kan tilpasses dette småskalerte terrenget. Når traséen flyttes, oppstår mange konflikter pga. kryssende gårdsveier og landskapsdrag. Vei 110 (Kongeveien) krysses.

Lokaliteter, objekter: I 02 Ørmen vil den ha nærføring til tunet på gnr. 8/2. I 03 Ørmen vil den passere i dyrka mark og ha nærføring til tunet på gnr. 3/3,5, direkte berøre tunet på 5/2,3 og ha nærføring til tunet på 6/11,12. I 04 Krabberød-Svirød vil traséen indirekte berøre Krabberød, mens Svirød blir direkte berørt med linjeføring kloss i tunet på 12/2.

Konflikt: Ved Ørmen vil traséen bli et kraftig inngrep i et veldyrket kulturlandskap med markante tun. Barrierevirkningen blir stor da v110 og gårdsveier krysses. Kulturlandskap som er preget av småbruk, både i tunbebyggelse og jordvei, med sterkt innslag av beitemark, blir ved Svirød/Krabberød, direkte berørt. Bebyggelsen på Svirød, som er representativ for småbruk og har bygningshistorisk og sosial verdi, blir direkte berørt.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0134-02 Onsøy stasjonsgrend

Kulturminnestructur: Tradisjonelt har de viktigste ferdselsårer fulgt Seutelva og landskapet langs denne. De sekundære har derimot gått på tvers og møtt hovedåren ved elva. De stive kurvene i den foreslåtte traséen kan ikke, på samme måte som for den eksisterende, tilpasses det småskalerte landskapet. Traséen kommer derfor i konflikt med gamle gårdsveier, daler og åsrygger. Dette skjer både ved 01 Foss, hvor gårdsveien tar av til Veumneset, ved 02 Myra der et kulturlandskap på en tunge beskjæres, og ved 03 Onsøy Stasjon, der et sammenhengende område fra Kongeveien og ned til elva deles. Ved 04 Sundet bryter traséen av både landskapsrommet og gamle ferdselsveier.

Lokaliteter, objekter: Alternativet vil direkte berøre jordveien til 03 Ødegården, samt direkte berøre tuna på de to Ødegårdenbrukene og berøre jordveien i 04 Sundet. 03 Onsøy stasjon mister sin funksjon som tyngdepunkt, da den blir liggende uten forankring til jernbanens hovedtrasé og Stasjonsgata, v408.

Konflikt: Utrettingen vil bety et inngrep i et miljø som bærer i seg tradisjonen om den mangslungne virksomheten ved Kjølberg hovedgård og ferdsel på tvers av Seutelva. Den største konflikten vil ligge i området rundt Onsøy stasjon, hvor inngrepet vil bryte inn i et lite tettsted som er skapt av eldre samferdsel og hvor gamle kulturminner står tilbake og viser kontinuiteten i utviklingen.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

På Høyum vil traséalternativ B+a skjære over jordveien.

Onsøy stasjon der traséalternativ A+a og A+c vil skjære over jordveien til Ødegårdenbruka som skimtes i bakgrunnen.

0134-04 Kjølberg

Kulturminnestruktur: Tradisjonelt har de viktigste ferdselsårer fulgt Seutelva og landskapet langs denne. De sekundære har derimot gått på tvers og møtt hovedåren ved Seutelva. De stive kurvene i den foreslåtte trasé kan ikke, på samme måte som for den eksisterende, tilpasses dette småskalerte landskapet. Dette kommer til syne ved kryssing av mindre gårdsveier og åsrygger. 01 Kongeveien passerer Seutelva og landskapsdraget langs denne, konsekvent og i rett vinkel på Kjølberg bru. Den foreslåtte trasé skjærer her på skrå og splitter kulturellandskapet. Kulturminnens klare plassering i landskapsrommet forvanskes i den nordre delen av området.

Lokaliteter, objekter: 01 Kongeveien berøres direkte ved Kjølberg bru. 02 Kjevelsrød berøres indirekte ved at sammenhengen til 0134-02-03 og 04, Sundet, Onsøy stasjon og Ødegården berøres. 03 Kjølberg hovedgård berøres i liten grad. Traséen vil ha nærføring til tunet på Strand 04 (den gamle embetsgården) og redusere jordveien mellom dette og Seutelva.

Konflikt: Traséen vil ikke direkte berøre kjente kulturminner, unntatt Kongeveien, men vil ha nærføring til flere, og vil på en uheldig måte krysse Seutelva. 1: Barrierevirkning, banen trekkes høyere opp i skråningen. 2. Terrenginngrep pga. veikryssing under jernbanen. 3. Nærføring til det kunnskapsbærende og harmoniske Kjevelsrødtunet blir mer markant enn tidligere.

Avbotende tiltak: Viktig hvordan brua over Seutelva utformes.

C: stor konflikt, men tiltak vil kunne dempe konflikten

0134-04 Skåra - Ørbekk

Kulturminnestruktur: Berøres i liten grad da traséen her følger Seutelva og landskapets hovedtrekk.

Lokaliteter, objekter: 01 Skåratunet berøres i liten grad.

A: liten konflikt med kulturminner/-landskap

LENKE A + B**0134-01 Ørmen:**

Kulturminnestruktur: Se lenke A+a.

Lokaliteter, objekter: I 03 Ørmen vil traséen passere i dyrka mark og få nærføring til tunet på gnr. 3/3,5, direkte berøre tunet på 5/2,3 og nærføring til tunet på 6/11,12. Traséen vil direkte berøre forholdet til Seutelva.

Konflikt: Ved Ørmen vil traséen bli et kraftig inngrep i et veldyrket kulturellandskap med markante tun. Barrierevirkningen blir stor da v110 og gårdsveier krysses.

D: stor konflikt, avbotende tiltak vil ha liten effekt eller kun påvirke detaljer.

0134-03 Veum

Kulturminnestruktur: Berøres ikke

Lokaliteter, objekter: Berøres ikke.

A: liten konflikt med kulturminner og landskap.

0134-04 Kjølberg

Kulturminnestruktur: Se B+b.

Lokaliteter, objekter: Se B+b.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0134-04 Skåra - Ørbekk

Kulturminnestruktur: Berøres i liten grad da traséen her følger Seutelva og landskapets hovedtrekk.

Lokaliteter, objekter: 01 Skåratunet berøres i liten grad.

A: liten konflikt med kulturminner/-landskap

ALTERNATIV B:**0135-01 Haug, Burum, Elvestad, Kjellerød:**

Kulturminnestruktur: Traséen danner en barriere i det åpne, og ved Kjellerød svakt sørskrånende landskapet. Den beskjerer gamle veifar mellom raet og Krogstadfjorden. Disse følger til dels mindre nord/sør-gående åsrygger som deler opp storskalalandskapet.

Lokaliteter, objekter: Ved 04 Elvestad vil et verdifullt beite- og fornminne område bli berørt. Traséforslaget vil direkte berøre sammenhengen mellom Kjellerødtuna. Åsen ved Kjellerød har forøvrig rester etter gammelt beiteland. Her ligger den nyklassisistiske villaen 06 Kjellvang svært nær. Den gamle forbindelsen 07, veien til Tomb blir skåret over.

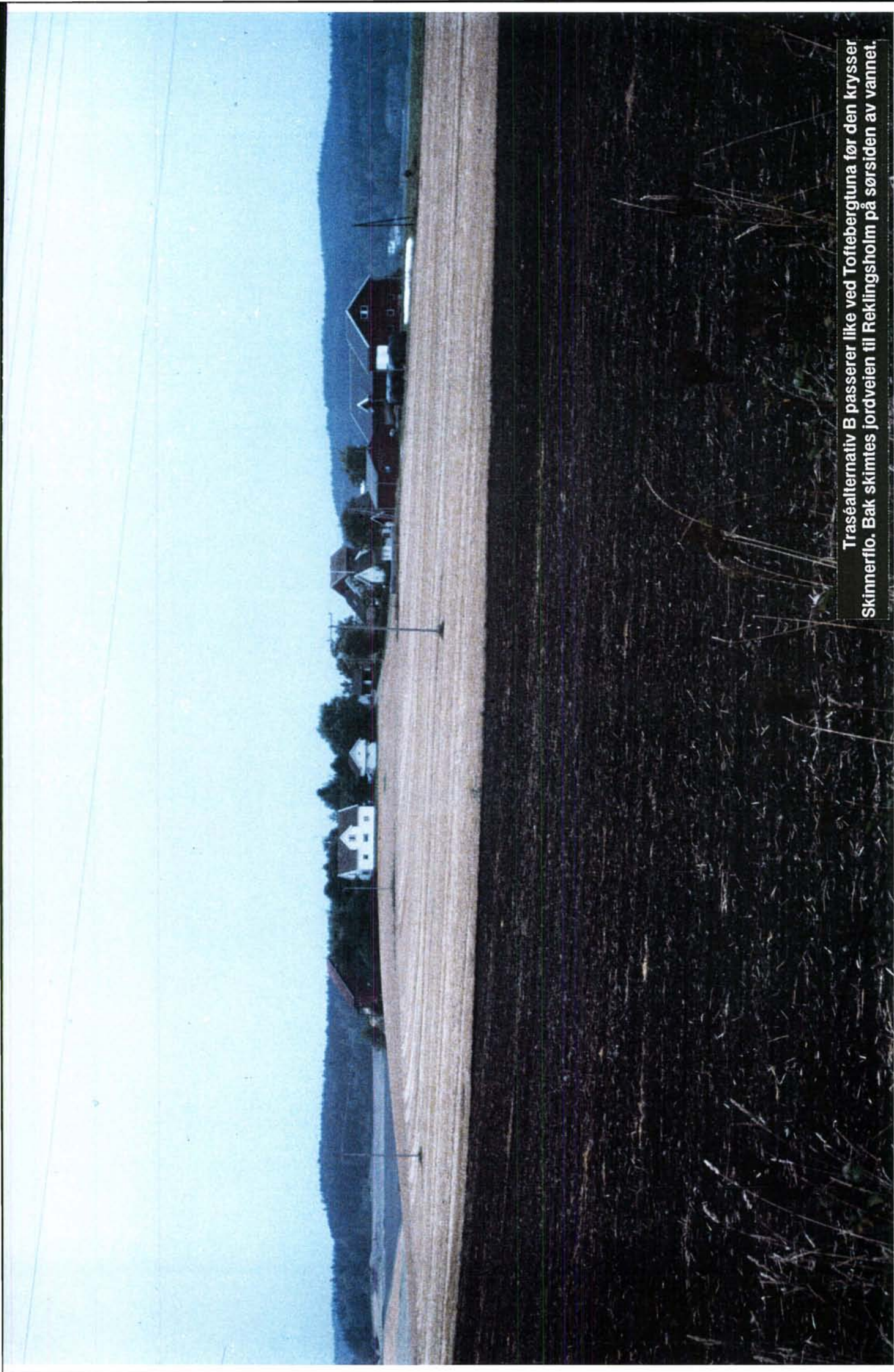
Konflikt: Traséalternativet vil særlig komme i konflikt med tun og kulturlandskap på Kjellerød, og eldre boligrelatert bebyggelse langs bygdeveien, som Kjellvang.

Avbøtende tiltak: Tiltak som hensynsfull plassering og detaljert tilpassing av sideterreng, der landskapselementer og kulturminner berøres, kan i stor grad dempe de negative konsekvensene. Anleggsfasen må søke å unngå de nevnte kulturlandskap.

B: Middels konflikt med kulturminner/kulturlandskap.

0135-03 Råde stasjon og sentrum

Kulturminnestruktur: Ny lokalisering av stasjon, sør for nåværende Råde stasjon, vil medføre sekundærendringer for området, ved at et tyngdepunkt i tettstedsutviklingen forskyves. Det aktuelle området ligger allerede innenfor Karlshus influensområde.

Traséalternativ B passerer like ved Tofteberguna før den krysser Skinnerflo. Bak skimtes jordveien til Reklingsholm på sørsiden av vannet.

Lokaliteter, objekter: berøres ikke, men 01 Råde stasjon vil bli liggende uten sportilknytning.

A: Liten konflikt med kulturminner og landskap..

0135 -04 Strømshaug - Reklingsholm

Kulturminnestruktur: Alle de gamle ferdsselsveiene i området blir direkte berørt. Traséen vil bli en barriere i skråningen fra Auberghølen opp til raet. Den vil krysse Skinnerflo, som flere markante gårdsanlegg ligger til, på bru. Det er i første rekke viktige elementer og sammenhenger i kulturlandskapet som blir berørt. Tunbebyggelsens opplevelsesverdi og mening i landskapet er avhengig av disse sammenhengene.

Lokaliteter, objekter: Traséalternativet vil direkte berøre 01 Strømshaug, 02 Lunder, 03 Prestegården, 05 Tofteberg, og 06 Reklingsholm. Traséen vil ikke direkte berøre tunbebyggelse.

Konflikt: Sørskråningen av raet er et kulturhistorisk tungt område, rikt på kulturminner fra langt tilbake. Her er det registrert flere gravfelt. Strømshaug og Prestegården er kulturhistorisk de viktigste gårdene i sørskråningen, og de har en markant og tydelig beliggenhet til gamle strukturer som Kongeveien og Kirkestien opp til Råde kirke på raet. Kryssingen av Skinnerflo i nærheten av gårdsanleggene Tofteberg og Reklingsholm bryter også inn i landskap med stort kulturhistorisk innhold, inngrepet vil særlig berøre Reklingsholm.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0135-05 Skinnerflo

Kulturminnestruktur: Skinnerflo utgjør, sammen med de tilliggende våtmarksområdene, et landskap av høy regional verdi. Sjøen har vært strukturerende for eiendommene rundt.

Avbøtende tiltak: Utforming av bru vil være avgjørende for konfliktgrad..

C: stor konflikt, men tiltak vil kunne dempe konflikten

LENKE B +B

0134-01 Ørmen:

Kulturminnestruktur: Tradisjonelt har de viktigste ferdsselsårer fulgt Seut-elva og landskapet langs denne. Den foreslåtte traséen, med streng linjeføring, kan ikke på samme måte som den eksisterende tilpasses det småskalerte terrenget. Kryssing av mindre gårdsveier og landskapsdrag er ved avvik fra dagens trasé gjennomgående.

Lokaliteter, objekter: Traséalternativet vil direkte berøre 05 Høyum der den har nærføring til tunet på 22/7.

Konflikt: Traséen vil gå i ytterkanten av ei grend der den gamle strukturen, tun og veifar, sett i samspill med det omgivende landskap er godt synlig. Inngrepet vil ha nærføring til tunet på bruk 7, og direkte berøre et tunmiljø med eldre, representativ, og i dag sjelden småbruksbebyggelse.

Avbøtende tiltak: Lav vertikaltrasé.

D: stor konflikt, men tiltak vil kunne dempe konflikten

0134-05 Veum

Kulturminnestruktur: Berøres ikke.

Lokaliteter, objekter: Berøres ikke.

A: Liten konflikt med kulturminner/kulturlandskap.

0134-03 Kjølberg

Kulturminnestruktur: Tradisjonelt har de viktigste ferdselsårer fulgt Seutelva og landskapet langs denne. De stive kurvene i den foreslåtte trasé er vanskelig å tilpasse dette småskalerte landskapet. Dette kommer til syne ved kryssing av mindre gårdsveier og åsrygger. Alternativet vil krysse den gamle Kongeveien, som både eldre boligeiendommer og tun er lokalisert til, på et sentralt sted.

Lokaliteter, objekter: 01 Kongeveien krysses ved Strand. I 06 Strand berøres tunet til Strand Øvre direkte. I 04 Strand (sorenskrivergården) vil traséen passere mellom tunet og elva, og redusere omgivelsene til tunbebyggelsen.

Konflikt. Tunet til øvre Strand har bevart flere eldre hus og inngår i et kulturlandskap sammen med andre gårdstun og Kongeveien. Den har en markert beliggenhet til denne. Tunet og hageanlegget på sorenskrivergården Strand, som er lokalisert mellom Seutelva og Kongeveien og er bundet til begge, vil bli forringet da jordveien blir beskåret mot elva. Tunet er representativt for høyerestandsgårder, med en vakker toetasjes hovedbygning fra ca 1800.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0134-04 Skåra - Ørbekk

Kulturminnestruktur: Berøres i liten grad da traséen her følger Seutelva og landskapets hovedtrekk.

Lokaliteter, objekter: 01 Skåratunet berøres i liten grad.

A: liten konflikt med kulturminner/-landskap

LENKE B + A**0134-01 Ørmen:**

Kulturminnestruktur: Tradisjonelt har de viktigste ferdselsårer fulgt Seut-elva og landskapet langs denne. Den foreslåtte traséen, med streng linjeføring, kan ikke på samme måte som den eksisterende tilpasses det småskalerte terrenget. Kryssing av mindre gårdsveier og landskapsdrag er ved avvik fra dagens trasé gjennomgående. Ved 04 Krabberød - Svirød berøres forholdet til Seutelva direkte.

Lokaliteter, objekter: Traséalternativet vil direkte berøre 05 Høyum. Traséen vil indirekte berøre 04 Krabberød - Svirød og direkte forholdet til Seutelva.

Konflikt: Traséen vil bryte inn i Høyumgrenda der den gamle strukturen, tun og veifar sett i samspill med det omgivende landskap, er godt synlig. Inngrepet vil ha nærføring til tuna på bruk 1 og 2 og direkte berøre jordveien til disse.

Avbøtende tiltak: Dersom sporet legges lavt i terrenget, vil en kunne redusere barrierevirkningen i områdets nordre del.

B: Middels konflikt med kulturminner/kulturlandskap.

ALTERNATIV C:**0135-01 Haug, Burum, Elvestad, Kjellerød:**

Kulturminnestruktur: Traséen danner en barriere i det åpne landskapet. Den beskjerer gamle veifar mellom raet og Krogstadfjorden. Disse følger til dels mindre nord/sør-gående åsrygger som deler opp storskalalandskapet. For det andre vil traséen danne en kraftig barriere i det tidligere kulturhistorisk sammenhengende landskapsdraget mellom Råde og Tomb. Alternativet vil også bryte den tidligere faste grensen mellom Onøy og Råde som her fulgte Arnebergbekken fra Auberghølen til Krogstadfjorden.

Lokaliteter, objekter: Ved 04 Elvestad vil et verdifullt beite- og fornminneområde bli berørt. Traséforslaget vil direkte berøre 05 det midterste Kjellerødtunet og sammenhengen mellom de øvrige tuna. Åsen ved Kjellerød har forøvrig rester etter gammelt beiteland.

Konflikt: Store strukturendringer pga ny stasjon. Konflikt med gamle gårdstun og kulturlandskap på Kjellerød.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0135-03 Råde stasjon og sentrum

Lokaliteter, objekter: berøres ikke, men 01 Råde stasjon vil bli liggende uten sportilknytning.

A: Liten konflikt med kulturminner og landskap..

0135-05 Strømnes - Kihl

Kulturminnestructur: Alternativet vil bryte den tidligere faste grensen mellom Onsøy og Råde som her fulgte Arnebergbekken fra Arneberg-hølen til Krogstadfjorden. Alternativet krysser de fleste gårdsveier i den midtre delen av området, og bryter forholdet mellom gårdstuna og det vestenforliggende skoglandskapet der utmarka lå.

Lokaliteter, objekter: I 01 Strømnes berøres plassen Hafeld direkte av traséforslaget. Det har nærføring til tuna på Søndre Strømnes, hvor terrenginngrep trolig vil bli store. I 07 Hisingby krysser den gårdsveien og har nærføring til tunet på 109/2,3 beliggende i et vakkert kulturlandskap. I 08 vil den ha nærføring til tunet på Østre Kihl

Konflikt: Den største konflikten vil være knyttet til Strømnes-området. Her er kryssingen av Arneberghølen, tunnelpåhogget ved småbruket Hafeld og passeringen av tuna til Søndre Strømnes konfliktfylte. Både Hafeldbruket og Søndre Strømnestuna har tunbebyggelse med et enhetlig sveitserpreg fra begynnelsen av 1900-t. Søndre Strømnestuna danner sammen med landskapet et representativ miljø fra ca 1900. Store konflikter vil også være knyttet til Hisingby og Kihl.

Avbøtende tiltak: Lav trasé, med tunnel, vil unngå konflikt ved Kihl.

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer

LENKE C + A:**0134-01 Ørmen:**

Kulturminnestructur: Se A+a

Lokaliteter, objekter: Se A+a

Konflikt: Se A+a

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0134-02 Onsøy stasjonsgrend

Kulturminnestructur: Se A+a

Lokaliteter, objekter: Se A+a

Konflikt: Se A+a

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0134-04 Kjølborg

Kulturminnestructur: Se A+a

Lokaliteter, objekter: Se A+a

Konflikt: Se A+a

Avbøtende tiltak: Se A+a

C: stor konflikt, men tiltak vil kunne dempe konflikten

0134-04 Skåra - Ørbekk

Kulturminnestruktur: Se A+a

Lokaliteter, objekter: Se A+a.

A: liten konflikt med kulturminner/-landskap

LENKE C + B:

0134-01 Ørmen:

Kulturminnestruktur: Se A+b

Lokaliteter, objekter: Se A+b

Konflikt: Se A+b

Avbøtende tiltak: Se A+b

D: stor konflikt, men tiltak vil kunne dempe konflikten

0134-05 Veum

Kulturminnestruktur: Berøres ikke.

Lokaliteter, objekter: Berøres ikke.

A: Liten konflikt med kulturminner/kulturlandskap.

0134-03 Kjølborg

Kulturminnestruktur: Se B+b

Lokaliteter, objekter: Se B+b

Avbøtende tiltak: Se B+b

D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

0134-04 Skåra - Ørbekk

Kulturminnestruktur: Se B+b

Lokaliteter, objekter: Se B+b

A: liten konflikt med kulturminner/-landskap

APPENDIX A: DATABASE

- KOMMUNENR./OMRÅDENR.:** 135 - 1
- OMRÅDENAVN:** HAUG, BURUM, ELVESTAD, KJELLERØD
- PARSELL:** HAUG - SEUT
- KOMMUNE:** RÅDE
- GNR/BNR:** 30/, 46/, 47/, 48/, 49/, 50/
- ØK-REFERANSE:** CO-032
- AVGRENSNING:** Området er avgrenset dels av det som oppfattes som landskapsrom, vegetasjonsgrenser og landskapsformer, og dels av eiendomsstruktur, ferdselsårer og plassering av bebyggelse. Her vil det si at området i vest er avgrenset av den nordøst/sørvestgående åsryggen hvor Grimstad og Løkengårdene ligger. I nord følger området riksvei 118 og Rådes sentrumsnære bebyggelse. I øst følger det følger riksvei 110 ut av sentrum og forbi Strømshaug til bekken nord for Auberghølen, som igjen er områdets søndre avgrensning. Denne bekken har tidligere vært grense mellom Råde og Onsøy herred.
- VERNESTATUS:** I stor grad LNF-område.
- NATURGRUNNLAG:** Området ligger som del av ra-landskapet. De høyereliggende deler er utpreget åpne landskap med storskalapreg og vide utsyn. Skogkanten markerer ra-ryggen over lange strekninger og danner en klar grense mot nordøst. Raet er i Rygge lite markert som terrengform og kulturlandskapet her er helhetlig. I Råde har de fleste naturelementer på raet forsvunnet, det er kun de mange småryggene som gir området karakter. Kjellerød er i stor grad et slikt område.
- AREALBRUK:** Gårdene Løken, Vold, Haug, Burum, Elvestad og Kjellerød ligger like ved jernbanen. Fra nord til sør bindes området sammen av veier. Enkelte av veiene passerer tun og krysser jernbanen på planoverganger. Strukturen ligger i et åpent åkerlandskap, der mindre åsrygger danner kanter og rygger.
- HISTORISK UTVIKLING:** Områdets historie er nært knyttet til de enkelte gårdene Tomb, Vold, Haug, Burum, Elvestad, Kjellerød og Skråtorp. Tomb var en av Norges storgårder og kjent fra Sverres tid. Den ble trolig adelig setegård under kong Eirik Magnussønn i 1280-99. Ladestedet Krogstad ble opprettet på Tombs grunn i første halvdel av 1600-tallet. Forholdet til Tomb har vært grunnleggende for områdets utvikling. Etterhvert som gårdene ble fraskilt er de blitt delt i flere gårder. Over jordene fra Huseby forbi Jonsten og Elvestad gikk det tidligere en vei opp til Kongeveien. Etter jernbanens anleggelse i 1878-79 fikk denne veien en planovergang med tilhørende vokterbolig. I 1909 legges veien om slik at den går over bro i fortsettelsen av Burums allé. På Vold var det rundt denne tiden stoppested for jernbanen. Vest for Vold langs kanten av området forbi Grimstad og Løken gikk det også en eldre vei fra Huseby mot Kongeveien. Gårdene Kjellerød og Stensrød var begge forbundet med gamle Kongevei ved sine gårdsveier. Fra Kjellerød gikk veien nordover gjennom tunet til Elvestad, mens den sørover hadde forbindelse til kjerreveien til Tomb. Kjellerød og Stensrød er begge førreformatoriske gårder med bebyggelse fra for Stensrøds vedkommende 1880-årene, og for de tre Kjellerødgårdene finnes det, spesielt på de to nærmest jernbanen, flere bygninger som stammer fra siste halvdel av 1800-tallet. Det er bygget nyere driftsbygninger på alle gårdene. Til smia på det nordre tunet er også noe av jernbanens anleggshistorie fra 1870-åra knyttet, da denne var i bruk ved byggingen. Gården var også i bruk som innkvarteringssted under anlegget. Etter jernbaneutbygginga ble det bygget en del boliger langs den i 1911 anlagte bygdeveien gjennom området. Dette gjelder for området på åsryggen vest for Kjellerødgårdene på 1920-tallet, samt for Fjell, Fjellhaug i 1910-20. Kjellvang bygges i 1927 i nyklassisistisk stil. Se ellers lokalitetene og beskrivelse av kulturminnearven for videre utdypende historie.

KULTURMINNEARVEN: Av bebyggelse er det spesielt de eldre våningshusene på Haug og Burum som bør framheves. Disse er fra 1864 og 1735 og begge har empiretrekk. Våningshuset på Haug er senere modernisert og har mistet noe av sitt stilpreg. På Burum ligger en kornbu og et bryggerhus som også er fra 1800-tallet. På gården Jonsten ligger et våningshus fra 1785 og et fra 1813, samt en låve fra rundt 1700. Dette er bare eksempelvis alder på stående bygninger, gårdene er generelt svært gamle og har ligget på de steder de i dag ligger siden før reformatorisk tid. Bebyggelsen er sett bort fra de riktig gamle bygninger av nyere dato. Spesielt har moderniseringen gått ut over driftsbygninger, som eksempel for Vold. Tunet på Stensrød er både i form av sin plassering, alder og bestående bygningsmasse med vegetasjon verdt å framheve. Det nordligste Kjellerødtunet inneholder låve, fjøs og smie fra 1870-åra og stabbur fra tidlig 1900 av stil- og bygningshistorisk verdi. Det midterste tunet er i dag hovedsaklig av nyere dato. Bryggerhuset er fra midten av 1800-tallet. På begge de to foregående tunene står trær av vesentlig størrelse og høy alder. Det søndre tunet har eldre frukthage og bebyggelse fra tidlig 1900-tall. Det er bare bryggerhuset som her har unngått sterk modernisering og fjerning av detaljer. Langs jernbanen ligger også bebyggelse i sveitserstil fra 1920-åra, samt en villa med ny-klassisisme trekk fra 1927. Det ligger rester av eldre ferdsselsveier med planovergang og spor etter tidligere vokterbolig nord i området, samt at det finnes svært gamle beitebakker av stor landskapshistorisk verdi. Gammel beitemark ligger i stor grad på fjellnabber eller åsrygger som bryter det flate åpne sørvendte randskapet opp i flere underenheter, og derfor viktig. På disse beitebakkene ligger svært ofte fornminner. Dette gjelder f.eks. for den sør for Elvestad.

REF. TIL ANDRE OMRÅDER: Området står i historisk sammenheng med 02 Kjellerød og 03 Råde.

INFORMANTER: Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".

VURDERING: Området er sammenhengende som miljø og inneholder både fornminner og nyere tids kulturminner på grunnen til gårdene Løken, Haug, Burum, Elvestad, Kjellerød og Stensrød. På Løken, Haug, Burum og Elvestad er det kulturinner av regional verdi. Tunet på Stensrød er i form av sin plassering, alder og bestående bygningsmasse med vegetasjon verdt å framheve. Det nordligste Kjellerødtunet har låve, fjøs, smie og stabbur av stil- og bygningshistorisk verdi. Til smia er også noe av jernbaneanleggshistorien fra 1870-åra knyttet. På de to høyestliggende Kjellerødtunene står trær av vesentlig størrelse og høy alder. Det søndre tunet har eldre frukthage, mens av bygningene er det bare bryggerhuset og buret som her har unngått sterk modernisering og fjerning av detaljer. Av bebyggelsen som ligger langs veien og jernbanen er det spesielt villaen på Kjellvang som er verdt å framheve. Dennes nyklassisistiske stilpreg er av stor sjeldenhet i området og av høy verdi. Sveitserstilsbyggene lenger øst ved Kjellerødveien var spekulasjonsbyggeri av sosialhistorisk verdi.

VIRKNING: Ved Haug vil utvidelsen få konsekvenser for den gamle tun- plasseringen sønnenfor jernbanen, for kontakten mellom denne og dagens tun på nordsiden, samt at nærheten til Haug generelt er et problem. Før passering av Jonstengata eller Burums allé med bro, berøres rester av den tidligere vokterboligen og den daværende planovergang. A: Den vil også bryte den tidligere faste grense mellom Onsøy og Råde som fulgte den gamle Onsøyleden. Ved 04 Elvestad vil beite- og fornminneområde bli berørt, og traséen vil bryte inn i Kjellerødtuna. B: traséen vil danne en barriere i det åpne landskapet. Vil beskjære gamle veifar mellom raet og Krogstadfjorden. Ved 04 Elvestad vil beite- og fornminneområde bli berørt, og traséen vil bryte inn i Kjellerødtuna. Den gamle forbindelsen 07 til Tomb vil bli overskåret. Den gamle villaen 06 Kjellvang kan bli berørt.

KONFLIKT: Utvidelsen vil videre få konsekvenser for den fjellrygg der Burums allé og jernbaneovergangen i dag ligger. Her berøres et gammelt kulturlandskap med fornminner og gamle trær. Sør for Elvestad ligger en tilsvarende situasjon der gammel beitemark ved utrettingen blir berørt. A, A1 og C vil alle føre til

konflikter i Kjellerødområdet, både med kulturlandskap og gårdsbebyggelse. En ny stasjonslokalisering vil endre området karakter, og føre til strukturendringer. For B vil stasjonen bli liggende lenger øst, mer i tiknytning til nåværende stasjon og tettbebyggelse. men også her vil det være en konflikt i Kjellerødområdet.

AVBØTENDE TILTAK: Avbøtende tiltak som hensynsfull plassering og detaljert tilpassing av sideterreng der landskapselementer og kulturminner berøres, kan i stor grad dempe de negative konsekvensene. Anleggsfasen må søke å unngå de nevnte verdifulle kulturlandskaper.

KONKLUSJON: **D: stor konflikt, tiltak vil ha liten effekt**

LOKALITET: 135 1 1

VOLD

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Lokaliteten ligger i vestre del av det omliggende område.

INNBYRDES FORHOLD: Vold ligger på mange måter i en tilsvarende situasjon som Haug tidligere gjorde. Bebyggelsen ligger langsmed en åsrygg bestående av berg i dagen og en midt på dette gjennomgående vei. Også denne åsryggen inneholder to åpne gårdstun.

HISTORIKK: Vold er trolig en gård fra vikingetid. I 1723 lå plassen Toen under denne gården og i 1751 ble gården delt i to like bruk, Vold nordre og søndre. I utmarken nord ved Vannsjø lå flere plasser som på 1800-tallet ble selveierbruk og fradelt hovedbolet. I 1952/53 kom flere av disse under flyplassområdet. På søndre Vold står i dag et bolighus fra 1763, en låvebygning fra 1813 og en eldre kornbu. På nordre Vold står et våningshus fra 1863. Bebyggelsen er ellers på gården sterkt modernisert og dels utskiftet med nyere. Spesielt gjelder dette driftsbygningene.

KILDER: Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".

VURDERING: Vold blir i svært liten grad berørt av foreslått trasé. Det er på tross av dette viktig å framheve verdien av gårdens plassering. Åkerholmene, som både Vold og Haug danner, bryter opp et storskalalandskap i mindre enheter, samtidig som de beskriver hvor eldre ferdslsruter fra raet mot havet, her Krogstadfjorden, har gått.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0046 / 1	004-022	BOLIGHUS,VOLD,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0046 / 6	004-023	BOLIGHUS,VOLD,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0046 / 6	004-024	LÅVEBYGGNING + STALL OG FJØS,VOLD,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0046 / 6	004-025	KORNBUS,VOLD,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 1 2

HAUG

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Lokaliteten ligger midt på sletta, som et nord-sørgående miljø beliggende på begge sider av jernbanen.

INNBYRDES FORHOLD: *Bebyggelsen danner et åpent tun der eldre trær og en mindre kolle er med på å lukke tunet. Trærne danner et volum der bryggerhuset tidligere fantes. I ytterkanten av tunet står et eldre skjul samt en gammel brønn. Det skal også på det søndre tunet ha vært flere brønner. Disse lå på forskjellige steder langs høydedraget hvor tunene lå. I begge ender av høydedraget, som tidligere var bebygd område, men som i dag er en åkerholme med den søndre adkomstveien til Haug, lå to gårdsdammer. Den nordre av disse finnes det fortsatt rester av. Enkelte hagebusker finnes også i denne delen av lokaliteten.*

HISTORIKK: *Haug er en gård som stammer fra tidlig 1500-tall eller svært sannsynlig fra enda tidligere. Fra tidligere tider lå gården sønnenfor jernbanen. Gården ble delt, først i en østre og vestre gård, senere i flere gårdparter. Bebyggelsen ble lagt på et høydedrag som i dag ligger delvis oppdyrket og delvis som en åkerholme. På nordsiden av jernbanen ble det første tunet anlagt midt på 1800-tallet. Av eldre bebyggelse står i dag et våningshus fra 1864 og et fjøs fra 1902 på den nordre gården. Bebyggelsen på de søndre tunene er revet og det som ligger igjen er rester av gamle grunnmurer og en gårdsdam. Nordenfor Haug, i innmarken opp mot den gamle Kongeveien, lå Wallehaugen som i 1723 er nevnt som plass under Haug. Navnet på denne skifter til Haughavnen og senere til Haugsten. Haug øvre er denne tidligere plassens nærmeste nabo.*

KILDER: *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*

VURDERING: *Traséen er her foreslått som en utvidelse av nåværende og vil dermed komme svært nær både restene av det gamle og det nyere tunet på Haug. Hvis sporet skulle trekkes sørover, på grunn av nærheten til det bebygde Haug, vil det berøre rester av de gamle tunene på Haug. Dette må da behandles med omhu. Sett bort fra bebyggelsesrester, vil en utvidelse til dobbeltspor innebære at store deler av det som i dag framstår som en åkerholme, med vei og vegetasjon, forsvinner som punkt i det store åpne landskapsrommet.*

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0047 / 1	004-016	BOLIGHUS,HAUG,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0047 / 3	004-018	BRYGGERHUS,HAUG,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 1 3

BURUM

TYPE: *Markant tun - vegetasjonsmasse*

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Lokaliteten ligger sørøst i området og strekker seg ut i dette på en lengre åsrygg som ligger i nordenden av Varden, en høyere åsrygg på grensen av det omtalte området.*

INNBYRDES FORHOLD: *De to tidlige Burumgårdene lå på østre og vestre side av den nordre del av Burumåsen. De var sammenbundet med en vei men var vesentlig to adskilte gårder inntil Lille Burum ble nedlagt. De lå begge til Jonstengata. Bebyggelsen på Store Burum danner et åpent tun beliggende langs med foten av Burumåsen. Det ligger en gårdsdam her, og alléen går ut av tunet i nordvestlig retning.*

HISTORIKK: *I 1340 er Boltslekten på Tomb eiere av gården Burum store, og i 1530 er riksråd Vincent Lunge eier. I 1723 nevnes flere husmansplasser under gårdene. I engen øst for tunet mot delet til Kjellerød lå den tidligere plassen Løvhaugen. Denne finnes allerede rundt 1700. I "havnen" skal Burumløkka ha ligget, og på Løvøen skal det ha ligget en plass under gården. På Burum finnes det i dag en kornbu og et bryggerhus fra 1800-tallet samt et våningshus fra 1735. Lille Burum lå vestenfor Store Burum. I dag er den tidligere grunnen et stykke beitemark som stikker ut fra foten av Burumhøyden eller Varden. Det finnes fortsatt rester av grunnmurer fra dette bruket som opphørte i første*

halvdel av 1800-tallet. Lille Burum ble delt mellom Huseby og Store Burum. Gården hadde sin egen gårdsvei som knyttet seg til Jonstengata. Det ligger også på denne grunden en rekke fornminner. Etter at Jonstengata ble omlagt i 1911 ble denne lagt over og inn i alléen fra Burum. Det er mulig at det var på denne tiden at den ytre, nordre, delen av alléen ble plantet. Ved denne alléen ble det senere bygget en bolig.

KILDER: Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".

VURDERING: Lokaliteten har deler som blir direkte berørt. Spesielt gjelder dette alléen og de fornminner og gamle trær som ligger langs denne. Dette er et landskap som har mye til felles med den gamle gårdsgrunnen for Lille Burum, og er regionalt viktige kulturlandskap.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0030 / 1	004-011	BOLIGHUS,BURUM,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0030 / 1	004-012	BRYGGERHUS,BURUM,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0030 / 1	004-013	KORNBU,BURUM,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 1 4

ELVESTAD

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Lokaliteten ligger i østre del av det omtalte området.

INNBYRDES FORHOLD: Objektene ligger forholdsvis spredt rundt de veiene som går gjennom den nordre gården til den søndre som danner et åpent firkanttun. Mellom gårdene ligger en større gårdsdam.

HISTORIKK: Gården har fra lang tid tilbake vært delt i to. Det må antas at gården en gang var kirke- eller klostergods og at det ble krongods i og med reformasjonen i 1536. Etter år 1700 kom gården under Tombgodset. Den nordre gården lå på denne tiden i en periode øde. Også det søndre bruket var del av krongodset. På gården ble det bygget boliger for NSB ansatte mot slutten av 1800-tallet. Sør for Elvestadgårdene ligger to større koller med gammel beitemark. På begge kollene ligger fornminner. På den søndre Elvestadgården ligger det i dag et våningshus fra 1858.

KILDER: Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".

VURDERING: Elvestadgårdene blir på ingen måte berørt, men den søndre del av beitemarka kan bli. Dette er beitemark av en slik landskapskarakter at den må kunne regnes som regionalt viktig, og sjelden på ra-ryggen.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0050 / 2	004-010	BOLIGHUS,ELVESTAD,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0050 / 1	004-014	BOLIGHUS,ELVESTAD,1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 1 5

JONSTEN

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Lokaliteten ligger i nord-østre del av det omtalte området.

- INNBYRDES FORHOLD:** *Objektene danner svært åpne tun med veier som binder bebyggelsen sammen.*
- HISTORIKK:** *Jonsten er en gård som har eksistert fra før 1300. Den har fungert som dragonkvarter, fogdegård fra 1666, senere post- og skyss-stasjon. I 1831 deles gården i et øvre og nedre bruk. I 1870-årene er det gjestgiveri på Øvre Jonsten. Nedre Jonsten var fra 1831 eier av halve store Huseby og en del av Vold. Gården har i dag en del eldre bebyggelse som en tømmerlåve fra 1700, to våningshus fra 1785 og 1813, og har vært opphav til både navnet på den gamle og den nyere Jonstengata over jordene fra Huseby mot Kongeveien.*
- KILDER:** *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*
- VURDERING:** *Lokaliteten ligger nord for, med visuell kontakt til, den foreslåtte trasé. Utbyggingen vil ikke ha virkning på annet en den tidligere og nyere Jonstengata som er en viktig sammenbindende ferdselvei.*

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0048 / 2	004-001	BOLIGHUS, JONSTEN, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0048 / 1	004-002	BOLIGHUS, JONSTEN, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0048 / 1	004-003	BOLIGHUS, JONSTEN, 1640 RÅDE (GAMLESTUA)	INGEN VERNESTATUS
	0048 / 1	004-004	KORNBU, JONSTEN, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0000 / 0	004-005	TØMMERLÅVE, JONSTEN, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0048 / 2	004-039	BRYGGERHUS, JONSTEN, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 1 6

"JONSTENGATA" OG SPOR ETTER MØLLEDRIFT

- TYPE:** *Samferdselsanlegg*
- VERNESTATUS:**
- BELIGGENHET:** *Lokaliteten ligger sentralt i området vest for dagens overgang i allé nord for Burum.*
- INNBYRDES FORHOLD:** *Det er mulig at Jonstengata har gått nær mølla, men ikke sikkert. Uansett har både mølla og veien hatt viktige funksjoner for flere i området.*
- HISTORIKK:** *Jonsten har vært opphav til både navnet på den gamle og den nyere Jonstengata over jordene fra Huseby mot Kongeveien. Ved den tidligere traséen som gikk diagonalt fra Huseby mot Jonsten ligger rester av den gamle planovergangen. Ved denne lå en vokterbolig som i dag er borte. I bekken like vestenfor denne tidligere veien skal det iflg. dagens eier på Haug ha ligget en mølle. Mølla ble drevet med vann fra en dam som lå høyere oppe på jordene. Eieren på Haug har funnet en møllesten i bekken under pløying.*
- KILDER:** *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*
- VURDERING:** *Lokaliteten er i stor grad en indikasjon på viktighet av et i dag "usynlig" sted som har hatt en viktig historie.*

LOKALITET: 135 1 7

KJELLERØD GÅRDENE

- TYPE:** *Øvrige tun*
- VERNESTATUS:**
- BELIGGENHET:** *Lokaliteten ligger vest i området og har en østvendt skråning som jordvei.*

INNBYRDES FORHOLD: *Bebyggelsen på de tre tunene danner åpne tun. Det nordre ligger i forhold til adkomsten over jernbanen, det midterste ligger med adkomsten til det søndre gjennom tunet og det søndre ligger ved enden av denne gårdsveien. Sønnenfor denne igjen ligger den gamle frukthagen samt at det var her veien gikk videre sørover mot veien til Tomb på 1700-tallet.*

HISTORIKK: *Navnet kan komme av en kilde i området. Allerede i 1700 er Kjellerød delt i to bruk, søndre og nedre. Gården har da ligget her siden på 1500-tallet. Søndre Kjellerød deles i 1868 i to bruk, søndre og nordre. Nedre Kjellerøds bebyggelse brenner på slutten av 1700-tallet. På denne tiden er en Skråtorp eier av gården. Tomb er inne som eier i en periode tidlig på 1700-tallet. Tidlig på 1700-tallet skal det også ha ligget en plass på grensen til Burum, under Burum, ved navn Løvhaugen. På det søndre bruket ble det i en periode rundt 1950 drevet planteskole eller utsalg. Det meste av bebyggelsen på Kjellerødgårdene er i dag av nyere dato eller sterkt modernisert. Av eldre bebyggelse står ellers på det nordligste Kjellerødtunet, låve, fjøs og smie fra 1870-åra og stabbur fra tidlig 1900 av stil- og bygningshistorisk verdi. Det midterste tunet er i dag hovedsaklig av nyere dato. Bryggerhuset er fra midten av 1800-tallet. På begge de to foregående tunene står trær av vesentlig størrelse og høy alder. Det søndre tunet har eldre frukthage og bebyggelse fra tidlig 1900-tall. Det er bare bryggerhuset som her har unngått sterk modernisering. Til smia på det nordre tunet er også noe av jernbanens anleggshistorie fra 1870-åra knyttet, da denne var i bruk ved byggingen. Gården var også i bruk som innkvarteringssted under anlegget. Bygdeveien langs jernbanen ble anlagt i 1909-11 etter at Råde begynte å bli det sentrale stedet i kommunen.*

KILDER: *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*

VURDERING: *Området er sammenhengende som miljø og inneholder både fornminner og nyere tids kulturminner på grunnen til gårdene Kjellerød og Stensrød. Det nordligste Kjellerød tunet har låve, fjøs, smie og stabbur av stil- og bygningshistorisk verdi. Til smia er også noe av jernbaneanleggshistorien fra 1870-åra knyttet. På de to høyestliggende Kjellerødtunene står trær av vesentlig størrelse og høy alder. På det søndre tunet er det bare bryggerhuset og buret som har unngått sterk modernisering og fjerning av detaljer.*

LOKALITET: 135 1 8

STENSRØD

TYPE: *Øvrige tun*

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Lokaliteten ligger nord for jernbanen nord i området og har en østvendt skråning som jordvei.*

INNBYRDES FORHOLD: *Bebyggelsen danner, som den er beliggende på en, med enkelte store trær, bevokst åkerholme, et svært helhetlig tun av små sveitserstilspregede hus.*

HISTORIKK: *Stensrød er en svært gammel gård. Gården er etter hvert oppdelt i flere bruk. Av den aller eldste bebyggelsen er det rester av en utkjeller nordvest for tunet. Bebyggelsen ellers på tunet stammer fra siste halvdel av 1800-tallet. Våningshuset er bygget i 1874. Gården hadde en plass liggende mellom Kongeveien og Burummyra. Veiforbindelse hadde gården nordover til Kongeveien inntil den også fikk mot sør, over jernbanen rundt 1900. Det er i senere tid bygget ny driftsbygning på gården.*

KILDER: *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*

VURDERING: *Tunet på Stensrød er i form av sin plassering, alder og bestående bygningsmasse med vegetasjon verdt å framheve.*

LOKALITET: 135 1 9

KJELLERØDVEIEN

TYPE: *Frittliggende bebyggelse lineært langs vei*

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Lokaliteten ligger langs med og like sør for jernbanen midt i området og i en østvendt skråning.*

INNBYRDES FORHOLD: *Den østre delen nærmest stasjonen på Råde, består av tre større hus på rekke, med et klart forhold til Kjellerødveien. Det ligger små skjul og uthus trengt inn mellom husene. Den vestre delen av lokaliteten dannes av spredt beliggende hus på nordsiden av jernbanen.*

HISTORIKK: *Etter jernbaneutbygginga ble det bygget en del boliger langs den i 1911 anlagte bygdeveien gjennom området. Dette gjelder for Brogård på åsryggen vest for Kjellerødgårdene som ble bygget på 1920-tallet, samt for Fjell som er bygget i 1923, Fjellhaug i 1907 og Solheim i 1921. Det ble senere fortettet noe i nærheten av de nevnte stedene på 1950-tallet. Dette gjelder for bebyggelsen rett sør for Stensrød og vest for det nordre Kjellerødtunet.*

KILDER: *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*

VURDERING: *Sveitserstilsbyggene i øst ved Kjellerødveien var spekulasjonsbyggeri av sosialhistorisk verdi. De er også både ved plassering og detaljering identitetsskapende. Bebyggelsen som danner vestre del av lokaliteten er av nyere dato og senere modernisert. Plassering er her det som gir identitet.*

LOKALITET: 135 1 10

KJELLVANG, BOLIGTOMT

TYPE: *Frittliggende bebyggelse lineært langs vei*

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Lokaliteten ligger langs med og like sør for jernbanen midt i området og i en østvendt skråning.*

INNBYRDES FORHOLD:

HISTORIKK: *Ved Kjellerødveien bygges det i 1927 en villa med ny-klassisistiske trekk. Huset bygges som bolig for Rådes første bankdirektør.*

KILDER: *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*

VURDERING: *Av bebyggelsen som ligger langs veien og jernbanen er det spesielt villaen på Kjellvang som er verdt å framheve. Dennes nyklassisistiske stilpreg er av stor sjeldenhet i området og av høy verdi.*

KOMMUNENR./OMRÅDENR.: 135 - 3

OMRÅDENAVN: **RÅDE STASJON OG SENTRUM**

PARSELL: HAUG - SEUT

KOMMUNE: RÅDE

GNR/BNR: 52/, 53/, 56/, 57/

ØK-REFERANSE: CO-032

AVGRENSNING: Området er avgrenset som bestående av sentrumsnær bebyggelse, med samme avgrensninger som i arealdelen til kommunedelplanen for Råde.

NATURGRUNNLAG: Området er en del av ra-landskapet. De høyereliggende deler er her mer småskalert enn de lavere som har mer åpne landskap med storskalapreg og vide utsyn. Skogkanten markerer ra-ryggen over lange strekninger og danner en klar grense mot nordøst. Råde sentrum ligger i sørkanten av dette skogbeltet.

AREALBRUK: Råde er et tettsted vesentlig bestående av et offentlig sentrum og tiliggende boligområder.

HISTORISK UTVIKLING: Områdets historie er nært knyttet til Råde kirke, Skråtorp, Karlhus og Strømshaug, som alle var gårder under Tomb. Råde er et veimøte mellom Fredrikstadveien, riksvei 110, den gamle veien til Tomb, riksvei 354 og gamle Kongevei, riksvei 118. Tomb var en av Norges storgårder og kjent fra Sverres tid. Den ble trolig adelig setegård under kong Eirik Magnusson i 1280-99. Ladestedet Krogstad ble opprettet på Tombs grunn i første halvdel av 1600-tallet. Forholdet til Tombgodset har vært grunnleggende for områdets utvikling. Etter hvert som gårdene ble fraskilt er de blitt delt i flere gårder. Karlhuset var opprinnelig en plass under Skråtorp og nevnes for første gang i 1664. Skråtorp med Karlhus ble selveierbruk i 1751. Karlhuset omtales fra denne tiden som gjestgiversted ved kongeveien. Stedet hadde da brennevinshandel og fungerte som skysstasjon. Gjestgiveriet ble nedlagt i 1880 etter at Smålsbanen ble åpnet i 1878. Ved jernbanestasjonen fra 1878 utviklet det seg et lite industriområde, med meieri og mølle, samt flere tiliggende bygninger. Karlhus ble i 1891 kjøpt av Råde kommune for å dekke behovet for et pleiehjem. I 1937 ble Råde kommune eier av Tomb med bygninger og skog. Gården Tomb ble så i 1938 jordbruksskole. I 1954 sto et nytt pleiehjem ferdig og kommunen la ut deler av innmarka til boligtomter. Det nye herredshuset ble også anlagt på denne grunden. Stedet har utover 1900-tallet utviklet seg til å bli et lite tettsted, der fortsatt kommuneadministrasjonen ligger.

KULTURMINNEARVEN: Hovedvekten av bebyggelse i og ved Råde sentrum stammer fra oppbyggingsperioden etter 1950, mens bebyggelsen på gården Skråtorp og ved stasjonsområdet stammer fra like før og rundt 1900. Bebyggelsen i disse områdene utgjør sammen med den ansamlige av eldre hus på bygdetunet den vesentlige del av den bygningshistoriske arv i området.

INFORMANTER: Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".

VURDERING: Den søndre delen av området består av rester av det gamle gårdsbruket Skråtorp som fortsatt har sveitserstilbebyggelse av høy bygningshistorisk verdi. Tunet er i senere tid noe amputert. Selve jernbaneområdet er et komplekst industriområde med bebyggelse, som stasjonsbygget fra 1878, meieriet og enkelte andre bygninger fra sist på 1800-tallet av både høy bygningshistorisk verdi og næringshistorisk verdi. De sentrale deler av Råde kommunesenter preges av bebyggelse og planidealer fra 1950-årene.

VIRKNING: Alle traséalternativer er lagt utenom Råde stasjon.

KONFLIKT: Stasjonen og industribygg framkommet som resultat av denne, vil bli liggende uten sportilknytning.

AVBØTENDE TILTAK:

KONKLUSJON: **A: liten konflikt med kulturminner/-landskap**

LOKALITET: 135 3 1

RÅDE STASJON OG FABRIKKBYGNINGER

TYPE: *Bebyggelse organisert langs jernbanen*

VERNESTATUS:

BELIGGENHET:

INNBYRDES FORHOLD: *Objektene innen lokaliteten danner en langs jernbanens tidligere sidespor, i dag gjennomgående vei, en lineær situasjon.*

HISTORIKK: *Området bygges ut i forbindelse med jernbanen og jernbanestasjonen etter dennes anleggelse i 1878-79. Råde meieri bygges rundt 1900, mens Råde mølle som ligger like ved bygges i 1910-20. Veiene innen lokaliteten utbedres i 1930-åra, og det bygges ut med nyere bebyggelse utover 1950- og 1980-åra.*

KILDER: *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*

VURDERING: *Selve jernbaneområdet er et komplekst industriområde med bebyggelse, som stasjonsbygget fra 1878, meieriet og enkelte andre bygninger fra sist på 1800-tallet av både høy bygningshistorisk verdi og næringshistorisk verdi. Grunnet den stadige fornying og den i dag stadige drift har lokaliteten en viktig historisk kontinuitet.*

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0053 / 1	006-022	FABRIKK (TIDLIGERE RÅDE MEIERI'S	INGEN VERNESTATUS
	0053 / 1	006-023	VASKERI,(TIDLIGERE MEIERIET) RÅDE.	INGEN VERNESTATUS
	0053 / 1	006-024	STASJONSBYGNING, RÅDE STASJON.	INGEN VERNESTATUS
	/	999-065	RÅDE ST.: 001-STASJONSBYGNING	INGEN VERNESTATUS
	/	999-066	RÅDE ST.: 002-RELÉHUS	INGEN VERNESTATUS
	/	999-067	RÅDE ST.: 003-GODSHUS	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 3 2

SKRÅTORP

TYPE: *Øvrige tun*

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Lokaliteten ligger nordvest for Råde stasjon, sentralt i området.*

INNBYRDES FORHOLD: *Bebyggelsen innen lokaliteten danner et åpent tun der Skråtorpveien passerer igjennom.*

HISTORIKK: *Skråtorp med plassene Tejen, som lå like vest for gården, samt Bubache, som mest sannsynlig har ligget i nærheten av dagens Hafeld, og Starengen nevnes i 1723. Gården finnes i skriftlige kilder fra 1500-tallet, den kommer under Tomb-godset i 1660-åra, ogvidere utover 17- og 1800-tallet står gården sentralt i forhold til Karlhuset, som fra plass under gården, via å være gjestgiveri, blir sentrum i dagens Råde, og gården Huseby, som dels er en eiendom under Skråtorp. Skråtorpveien er en viktig eldre ferdelsvei fra Tomb-godset og Krogstadfjorden til Karlhus og den gamle Kongevei her oppe på raet. Den tidligere eiendommen under dette bruket legges utover 1900-tallet ut til dannelsen av det tettstedet Råde i dag er.*

KILDER: *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*

VURDERING: *Skråtorp har sveitserstilbebyggelse av høy bygningshistorisk verdi. Tunet er i senere tid noe amputert, men tunets plassering er den samme som for det opprinnelige.*

LOKALITET: 135 3 3

SKRÅTORPVEIEN, VEIEN TIL TOMB

TYPE: *Samferdselsanlegg*

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Lokaliteten ligger nordvest for Råde stasjon, sentralt i området.*

INNBYRDES FORHOLD: *Lokaliteten er vesentlig en ferdelsvei som det i dag er få spor igjen etter.*

HISTORIKK: *Skråtorp kommer under Tomb-godset i 1660-åra, og videre utover 17- og 1800-tallet står gården sentralt i forhold til Karlhuset, som fra plass under gården, via å være gjestgiveri, blir sentrum i dagens Råde. Skråtorpveien er en viktig eldre ferdelsvei fra Tomb-godset og Krogstadfjorden til Karlhus og den gamle Kongevei her oppe på raet. Denne trase var tidligere som i dag sørvestover fra Råde sentrum, mens den i dag går ned og krysser bekkedalen og går sørover østenfor Árneberg-hølen, lå den tidligere, fram til tidlig 1800-tall på vestsiden av bekkedalen. Veien gikk da like sønnenfor Kjellerød, forbi Árneberg og videre forbi Ringsrød sørover mot Krogstadfjorden. Árneberg-hølen ble i lang tid, kanskje så lenge som opp til begynnelsen av 1800-tallet, bruktil fløting og rodd med båt. Denne åren var viktig for tømmerfrakt fra Vansjø, som ble gjort av Tombs husmenn på gårdene oppe på raet.*

KILDER: *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*

VURDERING: *Lokaliteten indikerer viktigheten av å opprettholde de kulturhistorisk viktige drag i landskapet fra Vannsjø og raet mot Tomb og sjøen.*

- KOMMUNENR./OMRÅDENR.:** 135 - 4
- OMRÅDENAVN:** **STRØMSHAUG - REKLINGHOLM**
- PARSELL:** HAUG - SEUT
- KOMMUNE:** RÅDE
- GNR/BNR:** 56/, 58/, 60/, 61/, 62/, 68/, 69/, 70/, 71/, 72/, 73/, 94/
- ØK-REFERANSE:** CO-032
- AVGRENSNING:** Området er avgrenset av dalbunnen, Auberghølen og bekken som følger denne, i vest. I nord er toppen av Raet, Råde sentrum og riksvei 118, Sarpsborgveien forbi Råde kirke, avgrensende. Da området kulturhistorisk sett har svært stor utstrekning mot øst, følges her grenser mellom gårder fra like østenfor Råde kirke til midt på Skinnerflo. Grensa til Onsøy danner søndre avgrensning.
- VERNESTATUS:** Råde kirke og prestegård er dekket av en verneplan.
- NATURGRUNNLAG:** Området er en del av ra-landskapet. De høyereliggende deler er her mer småskalert enn de lavere som har mer av det utpregede åpne landskap med storskalapreg og vide utsyn. Skogkanten markerer ra-ryggen over lange strekninger og danner en klar grense mot nord.
- AREALBRUK:** I nord og nær toppen av Raet ligger den tettere bebyggelse i området. Den resterende del av området er jordbruksareal med spredte gårder. I syd går landbruksareal over i en våtmarksbiotop rundt Skinnerflo. Det er kun spredt med veier i området og de eldste og i dag mest vesentlige danner vestre og østre kant av dette større gårdsområde. Mor sør går v358 i fylkesgrensa, denne ble anlagt mot slutten av 1800-t. og forbandt øst- og vestsiden av Seutelva.
- HISTORISK UTVIKLING:** Den eldste prestegårdsfunksjonen antas å ha ligget på Auberg. Men prestegården er meget gammel, og sannsynligvis fra omkring år 1200, da Råde kirke ble bygd. Det var, sett bort fra herregården Tomb, bygdens største gård. Kåpegott og prestegården var en bruksenhet fram til først på 1600-tallet, og Klokkergården var plass under prestegården fram til 1650. Fra omkring 1600 ble flere store gårdsparter bortbygget, så som Bekkhus, Haugan og Stene. I 1889 ble Lunder, Vestland og Salbu fradelt. Allerede i 1650 finnes Bekkhus som plass under prestegården. Denne lå sønnenfor kirkeveien som passerte sør for Lunderberget. Plassen ble delt omkring 1850. Like nord for Bekkhus lå Haugan som ble plass på 1700-tallet. Plassen er senere delt i tre bruk. Like nordom disse ligger Salbu som også ble plass i første halvdel av 1800-tallet. Den tidligere kirkeveien skal ha gått fra nedenfor Missingen, oppover forbi Slipperten sør for Lunderberget, opp til prestegården, og videre til kirka. Det går også andre gamle veier fra raet, Lunneby og Råde kirke, via Rød og plassene under disse gårdene. Ved Strømshaug passerte Kongeveien til Fredrikstad. Strømshaugar, haugene ved strømmen, sikter til det sund og elveløp som i eldre tid skilte Onsøyfjordingen fra resten av bygden. Strømshaug og Strømnes er navn til minne om dette vannløp. Ennå på 1500-tallet var elven så bred og dyp at mindre båter kunne passere. Gården har hatt mange lokalt viktige funksjoner. Tofteberg og Reklingsholm ligger på hver side av Skinnerflo. Reklingsholm er den sørligste gården i Råde. Tofteberg kommer muligens av Tuptabergar som betyr tomtebergene. Gården er nevnt i 1578, skrives da Toftebergh. Den er delt i nordre, østre og vestre. Reklingsholm kommer av Rochlengholm. Det opprinnelig navnet skal ha vært Skinnarøy. Skinnari betyr garver, buntmaker. Sitt nåværende navn har gården etter oberst Martin Jørgen de Rochleng, som kjøpte gården i 1638. Gården er delt i østre og vestre. Tidligere var den omgitt av vann, noe navnet antyder. Der hvor det tidligere var vann ble fylkesveien anlagt mot slutten av 1800-t. Den førte fra kongevn., over jernbanen ved Seut Stoppested, krysset elva og fortsatte til elin og Rolvsøy. Tidligere hadde det gått en forbindelse fra Reklingsholm, over Høyum, og videre sør- og østover.

- KULTURMINNEARVEN:** Området er særlig preget av de riktig gamle storgårder som prestegården, Strømshaug og gårdene på raet. Kirka ligger som et landskapsmonument på raet og danner kjernen for et omliggende område som går langt ut over det her omtalte området. De senere ankomne gårder som i stor grad er utskilt fra Prestegården har bygninger fra 1800-tallet. Sist på 1800-tallet ble gårdene stort sett egne bruk og delt i flere, slik at det også fra tidlig 1900-tall, mellomkrigstiden, finnes en del bebyggelse. Slipperten skiller seg ut som vesentlig industribebyggelse fra sist på 1800-tallet. Ved Skinnerflo ligger gårdene Tofteberg og Reklingsholm. Som navnet antyder ligger Toftebergbruka til et stort berg som er et mektig innslag i landskapet ved Skinnerflo. Gårdsbebyggelsen ligger tett, og har preg av klyngetun. Eldre bygninger finner man i form av hovedbygninger og drengestuer, den eldste skal skrive seg fra 1780. De store sveitsstilspregete driftsbygningene er meget markante innslag. Tuna på Reklingsholm danner ikke et så kompakt bilde som Toftebergs, men også disse utgjør et markant innslag ved Skinnerflo. Innslaget av eldre bygninger er færre, til gjengjeld står det her ei gammel hovedbygning som skal skrive seg fra ca 1500. Den overveiende delen av bygningsmassen er fra mellomkrigstida. Reklingsholm har fra gammelt hatt forbindelse østover via Elin til Rolvsøy.
- INFORMANTER:** Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".
- VURDERING:** Området har en stor historisk dybde og har prestegården, kirka og Strømshaug som de historisk viktigste bebygde deler. Spesielt er draget med gamle plasser fra Råde kirke, via prestegården, til Bekkhus verdt å framheve for sin bygnings- og sosialhistoriske verdi. Dette er en lokalitet med høy opplevelsese- og kunnskapsverdi. "Slipperten" er som gammel industri av næringshistorisk verdi. Tofteberg og Reklingsholm er markante innslag i landskapet, både ved sin beliggenhet til Skinnerflo, og på grunn av den store bygningmassen. Her finner man eldre bebyggelse, selv om det dominerende preget er mellomkrigstidens.
- VIRKNING** Traséalternativ B vil berøre store deler av området da den passerer nær tuna på de viktige gårdene Strømshaug, Lunder, Prestegården, Tofteberg og Reklingsholm. Den vil også skjære over forbindelser opp til raet, og fra Reklingsholm, (via vestsida av Seutelva over denne) til Rolvsøy. Denne er lagt i grensa mellom Råde og Onsøy, hvor det tidligere var vann.
- KONFLIKT:** Bebyggelsen ved Strømshaug blir direkte berørt av traséforslaget. Den vil passere i skjæring like sør for tunbebyggelsen og skjære over den gamle Kongeveien. Strømshaug var skysstasjon og har bevart eldre tradisjonsrik bebyggelse, Lundertunet vil også bli sterkt berørt. Det utgjør som Strømshaug et markant innslag i landskapet. Den autentiske bebyggelsen fra ca 1880 til 1920 utgjør et åpent tun som gravhauger og store løvtrær er med på å lukke. Prestegården ligger ved den gamle forbindelsen opp til raet, som er del av kirkeveien fra Onsøy. Den er del av en lokalitet som strekker seg fra Råde kirke ned til Aubergkilen. En gjennomskjæring av denne lokaliteten er uheldig, her foregår det i tillegg nær prestegårdstunet med eldre verdifulle bygninger og stort hageanlegg. Mellom Strømshaug og prestegården vil dessuten virkningen av inngrepet være spesielt konfliktfylt i forhold til selve raet. Ved Skinnerflo vil traséforslaget gå mellom kollene der tunbebyggelsen på Tofteberg er lokalisert. På sørsida av Skinnerflo vil den gå i dyrka mark mellom tunbebyggelsen til Vestre og Østre Reklingsholm. Traséen vil bli et stort inngrep i kulturlandskapet rundt Skinnerflo, og vil kunne redusere virkningen av de markante, gamle tuna i landskapet.
- AVBØTENDE TILTAK:** Avbøtende tiltak som hensynsfull plassering og detaljert tilpassing av sideterreng der landskapselementer og kulturminner berøres, kan dempe de negative konsekvensene av traseén. Den bør ligge lavt i terrenget. Utformingen av brua over Skinnerflo vil være viktig.
- KONKLUSJON:** **D: stor konflikt, tiltak vil ha liten effekt**

LOKALITET: 135 4 1

STRØMSHAUG

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Strømshaugen ligger ved riksvei 110 like sør for Råde sentrum.

INNBYRDES FORHOLD: Objektene danner to tun som nesten sammengrodd ligger på en haug. Tidligere gikk Fredrikstadveien gjennom tunet og har i bebyggelsen skapt et synlig sentralt rom som bebyggelsen ligger i forhold til.

HISTORIKK: Strømshaugar, haugene ved strømmen, sikter til det sund og elveløp som i eldre tid skilte Onsfjærdingen fra resten av bygden. Strømshaug og Strømnes er navn til minne om dette vannløp. Ennå på 1500-tallet var elven så bred og dyp at mindre båter kunne passere. En postrytter fra Strømshaug skal ha vært den første til å ri over bekken, ved "væet", vest for der riksveien i dag krysser dalbunnen. Bekken er det kun få rester igjen av. Strømshaug finnes i skriftlige kilder fra 1300-tallet, det ligger flere gravhauger og stensettinger nord og øst for bebyggelsen. Gården har i sin tid omfattet jord og skog fra vannløpet i sør til Vannsjø i nord. Muligens har også Halvorsrød i sin tid hørt under Strømshaug, som har vært odelsgods og selveierbruk gjennom flere hundre år. Strømshaug var fogdens frigård mot slutten av 1600-tallet. I 1696 deles gården i en øvre og nedre del. Delingen har bestått til våre dager da brukene igjen er slått sammen. I 1900 ble det opprettet en skysstasjon på gården for å dekke transport til Råde stasjon. Gårdene hadde flere husmansplasser beliggende nord for riksvei 110, mot Vannsjø. Karlhuset ble liggende under den søndre gården fra omkring 1700. I dag finnes av eldre bebyggelse på Strømshaug, et bolighus fra 1822 og et fra 1862, et bryggerhus fra 1850 årene og en kornbu fra samme tiden, det ligger også en potetkjeller fra 1800-tallet på gården. Riksveien er lagt utenom tunene på midten av 1900-tallet.

KILDER: Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".

VURDERING: Strømshaugtunene har vært i ætten i 13 ledd og representerer en kontinuitet av sjeldenhet. De sammengrodde tunene er både ved sin markante beliggenhet og ved den bygningshistoriske verdi de representerer svært verdifulle.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0056 / 1	006-025	BOLIGHUS, STRØMSHAUG, (ÅPPSTUA), RÅDE.	INGEN VERNESTATUS
	0056 / 1	006-026	BRYGGERHUS, STRØMSHAUG, RÅDE.	INGEN VERNESTATUS
	0056 / 1	006-027	KORNBU, STRØMSHAUG, RÅDE.	INGEN VERNESTATUS
	0056 / 1	006-028	POTETKJELLER, STRØMSHAUG, RÅDE.	INGEN VERNESTATUS
	0056 / 1	006-029	BOLIGHUS, STRØMSHAUG, (NE-I-STUA), RÅDE.	INGEN VERNESTATUS
	0056 / 4	006-030	BRYGGERHUS, STRØMSHAUG, RÅDE.	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 4 2

LUNDER

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Gården som her er omtalt ligger rett vest av Råde prestegård, sør for Roe gårdene og på bakken øst for jernbanen og Auberghølen.

- INNBYRDES FORHOLD:** *Bebyggelsen på Lunder danner et åpent tun der gravhauger og større trær er med på å lukke tunet.*
- HISTORIKK:** *På Lunder ligger to gravhauger. Gårdsgrunnen har i lang tid ligget under Råde Prestegård, mens bebyggelsen først kommer på stedet i 1887. På gården ligger et bolighus og en låve fra 1887, stabburet er fra 1919 og fjøset fra 1921.*
- KILDER:** *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*
- VURDERING:** *Tunet ligger markant på bakkekanten ovenfor dagens jernbane og har bebyggelse fra sist på 1800-tallet av bygningshistorisk verdi.*

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0061 / 5	008-012	BOLIGHUS, LUNDER, RÅDE, (KÅRBOLIG)	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 4 3

RÅDE KIRKE, PRESTEGÅRDEN, SOLBU, HAUGEN OG

- TYPE:** *Praktbygg og landskapsmonumenter*
- VERNESTATUS:** *Både Råde kirke og prestegård ligger under vernebestemmelser.*
- BELIGGENHET:** *Lokaliteten ligger nord-syd på en høyde øst for dagens jernbane, midt i det omtalte området.*
- INNBYRDES FORHOLD:** *Bebyggelsen innen lokaliteten ligger delvis langs den gamle kirkeveien fra Onøy, og danner mindre tun langs denne.*
- HISTORIKK:** *Den eldste prestegården antas å ha ligget på Auberg. Men prestegården er meget gammel, og sannsynligvis fra omkring år 1200, da Råde kirke ble bygd. Det var, sett bort fra Tomb, bygdens største gård. Fra omkring 1600 ble flere store gårdsparter borthygslet, såsom Bekkhus, Haugan og Stene. I 1889 ble Lunder, Vestland og Salbu fradelt. Kåpegott og prestegården var en bruksenhet fram til først på 1600-tallet, og Klokkergården var plass under prestegården fram til 1650. Den nåværende hovedbygning ble oppført i 1787-91. Bekkhus sammen med nordre Bekkhus var en plass under prestegården. Dette var allerede i 1650. Denne lå sør og øst for kirkeveien som passerte sør for Lunderberget. Plassen ble delt omkring 1850. I dag står fortsatt et bolighus fra 1856 på den nordre gården. Like nord for Bekkhus lå Haugan som ble plass på 1700-tallet. Plassen er senere delt i tre bruk. Her står utenom en lagård nyere bebyggelse i dag. Like nordom disse ligger Salbu som også ble plass i første halvdel av 1800-tallet. Her står hovedsaklig bebyggelse fra etter 1900. Den tidligere kirkeveien skal ha gått fra nedenfor Missingen, oppover forbi Slipperten sør for Lunderberget, opp til prestegården, og videre til kirka. Det går også andre gamle veier fra raet, Lunneby og Råde-kirke, via Rød og plassene under disse gårdene.*
- KILDER:** *Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".*
- VURDERING:** *Lokaliteten danner en markering av en gammel og viktig sammenheng fra raet sørover mot Auberg og Aubergkilen. Innen lokaliteten ligger bebyggelse, spesielt på prestegården, men også på Bekkhus og Salbu, av bygningshistorisk interesse.*

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0060 / 1	006-031	BOLIGHUS, KOPPEGODT, RÅDE.	FREDET
	0061 / 1	008-010	BOLIGHUS, PRESTEGÅRDEN, RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0061 / 2	008-011	BOLIGHUS, BEKKEHUS, RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0061 / 3	008-013	BOLIGHUS, BEKKHUS, RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0000 / 0	008-015	RÅDE KIRKE, RÅDE	

LOKALITET: 135 4 4

TVERRBEKK

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Lokalteten ligger helt sør i området på en åsrygg i fortsettelsen av den foregående lokaliteten. Tverrbekk renner sønnenfor gården.

INNBYRDES FORHOLD: Bebyggelsen på Tverrbekk danner mer en markering av en landskapsform enn et tun. Bebyggelsen er ved en nord-sør gående vei forbundet til Rød i nord og riksvei 359 i sør.

HISTORIKK: Tverrbekk ligger i søndre del av den tidligere grunnen til gården Rød. Tverrbekk var plass under denne gården allerede tidlig på 1600-tallet. Den lå da ved veien fra Rød og sørover som også plassen Bingen lå til. Bingen lå øst for Haugan og Stene. Bebyggelsen som står i dag er fra 1930-åra.

KILDER: Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".

VURDERING: Gården er preget av mellomkrigstidsarkitektur, som i senere tid er sterkt modernisert. I landskapet, som ellers i denne søndre delen av området er svært flatt, ligger gården forholdsvis markant på en høyde.

LOKALITET: 135 4 5

SLIPPERTEN, (KREOSOTIMPREGNERINGSFABRIKK)

TYPE: Bebyggelse organisert langs jernbanen

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Fabrikken ligger ved jernbanen rett sør for Lunderberget og Aubergholen.

INNBYRDES FORHOLD: Hovedbygningen på slipperten ligger med direkte kontakt til jernbanen. Det ligger bakenfor denne materiallager og andre bygg for å dekke deler av drifta.

HISTORIKK: Slipperten ble bygget i 1880 for å dekke behovet for kreosot impregnerte sviller til bygging og vedlikehold av jernbanen. Dette var en arbeidsplass der svært mange fra Råde, (etter da tidens målestokk), var sysselsatt.

KILDER: Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968, Rapport fra prosjektet "Naturgass til Østlandet".

VURDERING: "Slipperten" er et stykke tidlig industri i landbrukskommunen Råde. Lokaliteten er av stor skjeldenhet og har høy autensitet.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0061 / 16	008-014	FABRIKK, INDUSTRIBYGG, RØD, RÅDE	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 4 6

TOFTEBERG

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS: LNF-område

BELIGGENHET: Ligger på nordsida av Skinnerflo, beliggende ved kraftige, skogklede koller

INNBYRDES FORHOLD: På Tofteberg vestre på gnr. 71/1, 71/5, 72/1 og 73/1 er de eldste bygningene lokalisert. Bebyggelsen har nesten karakter av klyngetun. De eldste husa er alle bolighus el. drengestuer, og den eldste skal være fra ca 1780. Den står på 70/1. Driftsbygningene er moderniserte, noen har fremdeles preg av sveitserlåver, men det er også satt opp uthus yngre enn dette. De kraftige

løvtrærne er med på å gjøre miljøet kompakt. Lengst mot vest er noe av bebyggelsen revet, og det vises som en åpning eller sår i den ellers så tette lokaliteten. Svabergene rundt har fremdeles preg av å være nyttet som beitemark. Tofteberg østre er skilt fra Tofteberg Vestre av et belte med dyrka mark. Bebyggelsen her ligger også lunt mot kollen, men er yngre og har ikke de lange tradisjonene som Tofteberg vestre.

HISTORIKK: Tofteberg er første gang nevnt i skriftlige kildet 1583. Iflg. Oluf Rygh kommer navnet trolig fra det gammelnorske Tuptabergar dvs tomtebergene. I eldre tid var det to gårder, østre og vestre. Ca 1700 ble 1/3 av Østre Tofteberg fraskylt. På kart fra slutten av 1700-t. er det avmerket et tunanlegg på sørsiden av den kollen hvor Tofteberg vestre idag er lokalisert. Vei fra raet fører via Revhaug gjennom Toftebergtunet og ned til Skinnerflo. Her ligger en plass kalt Skata. Den er idag borte. På kart fra 1821 er navna Tofteberg norde og søndre avmerket. Hovedveien ser nå ut til å gå over Sorby og Missingen opp til den Fredrikshaldske Kongevei.

KILDER:

VURDERING: I det flate landskapet rundt Skinnerflo utgjør de karakteristiske kollene på nordsiden av vannet et viktig innslag. Dette forsterkes av bebyggelsen som er lagt på og ved disse. Tofteberg er viktig da bebyggelsen her har bevart en gammel struktur, og flere av enkelthusa er gamle. Omrammingen rundt tuna, de kraftige løvtrærne og beitemarka med rikt innslag av einer, formidler fint overgangen mellom bebyggelse og det omgivende jordbrukslandskapet.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0071 / 5	009-002	SNEKKERVERKSTED, TOFTEBERG.	INGEN VERNESTATUS
	0071 / 1	009-003	BOLIGHUS, TOFTEBERG, RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0071 / 1	009-004	DRENGSTUE, TOFTEBERG	INGEN VERNESTATUS
	0073 / 1	009-005	BOLIGHUS, TOFTEBERG	INGEN VERNESTATUS
	0072 / 1	009-006	BOLIGHUS, TOFTEBERG.	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 4 7

REKLINGSHOLM

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS: Lnf-område. Hovedbygningen på 74/1,4 og 5 var freda, er trolig revet.

BELIGGENHET: Ligger på ei slette som svakt skråner opp fra bredden av Skinnerflo.

INNBYRDES FORHOLD: På Reklingsholm ligger det i dag 4 tun. Reklingsholm Vestre ligger lengst vest. Tunet er skilt fra de 3 tuna på Østre av en stripe jordvei. Tuna ligger på ei platåliggende slette i forhold til Skinnerflo. På Reklingsholm Vestre ble tunet nybygd på 1920-t. Her står hovedbygning, driftsbygning og stabbur i sensveitserstil med høy autensitet. Her stod inntil nylig et bryggerhus fra 1700-t, som iflg. tradisjonen var flyttet fra Ælin og hit i 1830. Lengst mot vest ligger et nybygd bolighus i "gammel stil" med halvvalmet tak. På Reklingsholm Østre ligger bebyggelsen til de 3 tuna tett, men klart adskilt, på bruk 2 og 7 er den organisert i 4-kanttun, på bruk 1 råder en mer tilfeldig struktur. På bruk nr. 1 står fremdeles? et gammelt våningshus, nå kårbolig, som iflg. tradisjonen skal være fra 1500-t., men som ble restaurert i 1918. På bruk 7 står bolighus, et snekkerverksted og ei kornbu som ble satt opp i perioden 1825 til 1850. Bruk 2 har mellomkrigsbebyggelse. På alle 3 tun står markante sveitserlåver satt opp i perioden 1910-20-t. Det er fremdeles spor av den gamle gårdsveien. Det er spor av den gamle veien fra slutten av 1800-t. Driftsbygningene er moderniserte.

HISTORIKK: Navnet på gården var opprinnelig Skinnarøy. I 1638 ble den kjøpt av oberst Martin Jørgen de Rochlunge sjef for det Ryggske kompani, og fikk navnet

Rochlengholm, noe som etterhvert ble skrevet Reklingsholm. I 1762 ble gården delt i to. Den var da solgt ut av Rochlengeslekten. Iflg. kart fra slutten av 1700-t. er gården avmerket med ett tunanlegg. Ingen veier fører til den. Iflg. kart fra 1822 fører det vei fra gården og over til Ælin i Rolvsøy. iflg. kart I 1914 går det vei fra Kongeveien på Ørmen, i bru over jernbanen og Seutelva, og videre østover. En sidevei tar av fra denne og opp til Reklingsholm. I hovedtrekk er det slik veien går i dag. Reklingsholm har nå mistet den isolerte karakter som var en konsekvens av at den tidligere lå nesten helt omgitt av vann - en situasjon som avspeiler seg i navnet.

KILDER:

VURDERING: *Reklingsholm har en markant og ensom beliggenhet på sørsida av Skinnerflo. Dette sammen med navnet reflekterer gårdens opprinnelige isolerte plassering, nesten helt omgitt av vann. Den har høy kunnskapsverdi. Bebyggelsen viser tradisjon langt tilbake og fram til mellomkrigstida. Den inngår som viktig del av det vakre kulturlandskapet rundt Skinnerflo.*

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0074 / 1	007-020	KÅRBOLIG, REKLINSHOLM ØSTRE, MUSANGEN, RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0074 / 3	007-021	LAGERHUS TIDLIGERE BRYGGERHUS, REKLINGSHOLM	INGEN VERNESTATUS
	0074 / 7	007-022	BOLIGHUS, REKLINGSHOLM VESTRE, MUSANGEN,	INGEN VERNESTATUS
	0074 / 7	007-023	LAGERHUS/SNEKKERVERKSTED TIDLIGERE	INGEN VERNESTATUS
	0074 / 7	007-024	KORNBU, REKLINGSHOLM VESTRE, MUSANGEN,	INGEN VERNESTATUS

- KOMMUNENR./OMRÅDENR.:** 135 - 5
- OMRÅDENAVN:** **STRØMNES - KIDL**
- PARSELL:** HAUG - SEUT
- KOMMUNE:** RÅDE
- GNR/BNR:** 95/,100/,101/,102/,103/,105/,106/, 109/, 110/, 111/, 114/
- ØK-REFERANSE:** CP-032
- AVGRENSNING:** Mot N og Ø Årneberghølen og Aubergbekken. I N mot Onsøy. I V danner det skogkledte høydedraget en naturlig grense.
- VERNESTATUS:** LNF-område. Ø-delen av område del av kulturlandskap Råde. Østfoldlandskap av regional betydning. Fylkesmannen i Østfold.
- NATURGRUNNLAG:** Leire med oppstikkende bergknauser av varierende størrelse.
- AREALBRUK:** Jordbrukslandskap der gårdsbebyggelsen ligger som enkelttun eller samlet ved gårdsveier fra v110. Denne løper parallelt med jernbanen langs Aubergbekken. Få spredte boligeiendommer langs v110. I S ved grensa til Onsøy/Fredrikstad mindre felt med nye bolighus i høyden over V110.
- HISTORISK UTVIKLING:** Område med flere gamle gårder som Strømsnes, Auberg, Musangen, Hisingby og Kihl. Auberg skal iflg. tradisjonen ha vært prestegård før Råde. I Jens Nilsøns visitasbeskrivelser fra 1590-åra beskriver han disse tuna og en ridevei mellom dem. På kart fra slutten av 1700-t. var det 3 tun på Strømsnes, ett på Auberg, 2 på Musangen og ett på Hisingby. På samme kart er det langs Kongevn. (nåv. v 110) en del plasser avmerket. På kart fra 1821 er både Auberg og Hisingby delt i flere bruk og flere plasser er avmerket. Området var del av Onsøyfjordingen. Denne var omgitt av vann mot øst og nord,(Aubergbekken og Årnebergbekken) og var del av den gamle vannveien mellom Fredrikstad og Krogstadfjorden. Kongevn. som bandt Fredrikstad og Moss sammen, gikk utfra hovedåren som fulgte raet, se område 4. Utfra Kongevn. gikk mindre lokale veier som kirkestien til Råde kirke, og veifar østover mot Solli Bruk. Ved Kongevn. ble det bygd skole, i 1874, på Musangens grunn. Traseen til Østfoldbanen som stod ferdig i 1879 ble på dette stykket liggende parallelt med veien. Ved denne, på Carlberg, ble vokterbolig bygd. (Ved jernbanen ble Impregneringsfabrikken lagt 1880, se område 4. Denne var en viktig arbeidsplass for folk i et videre område.) Eiendommene Kongsrød og Kongsveien nede ved Rådegrensa har sine navn etter den gml. Kongevn. I 1961 ble veien lagt om og flyttet noe lenger Ø. Den økte trafikken førte til at gårdene som hadde sine beitemarker nede ved elva måtte legge om driften og slutte med melkeproduksjon.
- KULTURMINNEARVEN:** Den overveiende delen av bebyggelsen i området er knyttet til jordbruket. Tuna ligger som enkelttun eller samla og da gjerne på de markante knausene. Bak disse strekker skogen seg. Tunbebyggelsen er preget av moderniseringer, og det er få intakte tun med eldre preg tilbake. Mange av hovedbygningene er eldre, men er noe hardhendt oppusset de siste åra. De fleste tuna har bevart eldre bur og bryggerhus. På Kihl står det eldre hovedbygninger, fra 1700-t., med høy autentisitet. Strømnestuna danner ei grend med markante, godt bevarte tun, preget av de første 10-åra av 1900-t. Spredt ligger en del eldre plasser, men disse har fått ny bebyggelse. Unntaket er Hafeld som har bevart et intakt og autentisk tun fra begynnelsen av 1900-t. Ved og tett i Kongevn. ligger bebyggelse som ikke er relatert til jordbruket som skolen, lærerboligen og boliger for NSB-ansatte. Skolehuset har mistet sin eldre karakter. Den gml. vokterboligen er revet, og nye NSB-hus ble satt opp på etter 2. verdenskrig.
- REF. TIL ANDRE OMRÅDER:** Område 4.
- INFORMANTER:** Vidar Asheim. Råde Bygdebok.

- VURDERING:** Området har bevart en eldre karakter fordi arealbruken er uendret og få fortettinger er gjort. Jordveien skal være lite planert, og bekkedaler med kantvegetasjon fører ned til Aubergbekken. Bebyggelsen har imidlertid gjennomgått en del utskiftninger og tildels hardhendt oppussing. Det er bevart mange eldre hovedbygninger med autentisk preg. Strømsnestuna som utgjør ei markant grend har historisk dybde og bygningshistorisk verdi. På Kihl er det bevart eldre hovedbygninger som del av helhetlige tun. Det er særlig bebyggelsens karakteristiske beliggenhet, de kraftige løvtrærne og kollene med beitemark som gir området opplevelsesverdi. Skolen og det karakteristiske lærerbruket er bevart, selv om det også her er foretatt en del hardhendt oppussing. Flere av bygningene har bygningshistorisk verdi. (Deler av området inngår i kulturlandskapet Råde, et kulturlandskap av regional betydning.)
- VIRKNING** Alternativ A berører en klart definert landskapsform, da den skjærer over det nes som Strømsnestuna ligger på, og bryter den tidligere faste grensa mellom Onsøyfjordingen og Råde (Årneberghølen), den gamle vannveien til Krogstadfjorden. Det berører direkte sammenhenger og har nærføring eller berører flere tun på Strømsnes og "Klyngetunet" på Auberg. Den vil direkte berøre "Gamleskolen" og ha nærføring til lærerbruket. Den vil direkte berøre småbruket Hisingby 111/3 og ha nærføring til småbruka Kongsrød og Kongsveien, og skjære over og redusere jordveien til alle 3 som ligger mellom tuna og Skinnerflo og v 110. Den vil passere Skinnerflo i vika. Traséforslag A1 avviker fra A i den nordlige delen til Musangen. Det går lenger øst, og går i søkket nærmere den gamle vannveien i nedkant av tunområdet til de østre Strømsnestuna. Traséalternativ C ligger lenger vest. Det vil også krysse Årneberghølen, og gå in i tunnell like ved småbrukstunet Hafjeld. Den vil passere under Strømsnesgrenda, men vil trolig komme i dagen like sør for Strømsnesbruka 100/4 og 101/2, 101/3. Dette vil trolig medføre store terrenginngrep, med negative virkninger også for tuna. Den har en dagstrekning i et svakt søkk mellom de sentrale Hissingbytuna og mindre tun lokalisert inntil skogen. Det vil krysse de fleste gårdsveier i den midtre del av området, og bryte forbindelsen mellom gårdstuna og det vestenforliggende landskapet der utmarka lå. Den lave traséen vil passere i tunnel forbi Kihl, den høye vil passere nær tunet på østre Kihl.
- KONFLIKT:** Alle traséforslaga er lagt i et jordbrukslandskap og vil berøre et kulturlandskap med gml. gårdstun, bekkedaler, åkerholmer, beitemark og jordveier som skal være lite planert. A vil få store konsekvenser for Strømsnesgrenda. Den berører en klart definert landskapsform, og bryter den dal som har utgjort en historisk viktig grense mellom Onsøy og Råde. Traséen vil rote til et klart og verdifullt landskap. Den vil trolig direkte berøre det Aubergtunet som har den best bevarte eldre bebyggelse, og den vil medføre rasering av Gamleskolen fra 1860 og lærerbruket, viktige minner fra eldre skolehistorie, med identitetsverdi for lokalsamfunnet. Den vil også direkte berøre den gamle traséen til Kongeveien, og plasser grodd fram som en konsekvens av denne, som plassen Kongsveien med det betegnende navnet og med en hovedbygning fra 1700-t. bevart. En veiomlegging vil her forverre situasjonen. Nærheten til Skinnerflo og Aubergghølen - områder som er viktige og verdifulle landskaper i regionen gjør det ekstra sårbart for inngrep. A1 vil være gunstigere for Strømsnestuna og Aubergtunet, men inngrepet vil ligge nært de nordre Strømsnestuna med markant plassering og velholdt gårdsbebyggelse fra tidlig 1900-t. Resten av traséen identisk med A. Traséforslag C er lagt dels i tunnell dels i et småkupert skogterreng. Konfliktene vil oppstå ved passeringen av Årneberghølen med tunnellpåhogget ved småbruket Hafjeld med autentisk bebyggelse fra ca 1910, tunnellpåhogget ved Søndre Strømsnestuna som vil medføre landskapsinngrep i kulturlandskapet der de velholdte Strømsnestuna i sveitserstil med eplehager er en viktig del. Traséen vil ha dagstrekning i dyrka mark på Hisingby. Dette er et verdifullt landskap med åkerholmer, beitemark, rik løvtravegetasjon og gamle tun. Viss høy trasé blir valgt vil dette medføre konflikt med de det vakre kulturlandskapet på Kihl, der tun med autentiske eldre bygninger inngår.

AVBØTENDE TILTAK: For alle alternativ være viktig hvordan brua over Årneberghølen utformes. For A, A1 vil utformingen av veien til Bjørndalen være viktig for konfliktgraden. For C vil det være viktig for konfliktgrad hvordan tunnelpåhoggene ved Hafjeld og Strømnes utformes. Det er viktig at traseen blir lagt så lavt som mulig forbi Hissingby, og at den går i tunnel forbi Kihl.

KONKLUSJON: D: stor konflikt, tiltak vil ha liten effekt

LOKALITET: 135 5 1

STRØMSNES OG HAFELD

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS:

BELIGGENHET:

INNBYRDES FORHOLD: Lokaliteten består av fire markante tun beliggende oppe på neset, og noen mindre noe lenger nede i bakken, mot riksvei 110. Hafjeld er et mindre, men i forhold til åssiden harmonisk tun.

HISTORIKK: Strømnes-gårdene utgjorde den nordre delen av Onsfjerdingsdalen. Området utgjorde et nes ned mot Skinnerfloet og Krogstadfjorden. (Se område 04 og lokaliteten 01 Strømshaug). Strømnes nordre har vært selveiergods allerede på 1500-tallet. På 1700-tallet er det odelsgods. I løpet av 1800-tallet deles gården opp og bebygges fra midten av århundret. Strømnes mellom stammer fra tidlig på 1500-tallet. Kongen er eier fra 1605-1727, og bruket kalles et Nonnekloster gods. Allerede på denne tiden taes et halvbruk opp under gården. Senere taes flere bruk opp, og bebygges i løpet av 1800-tallet. Strømnes søndre er et bruk fra 1400-tallet og deles opp på samme vis som de andre brukene. Under brukene ligger en del plasser deriblant Hafjell som brytes opp på 1700-tallet. Bebyggelsen her stammer fra 1907.

KILDER: Råde bygdebok. Beboere i området. Gårder og slekter i Råde, Råde historielag 1968.

VURDERING: Strømnes-gårdene utgjør nærmest en større grend bestående av i hovedsak bebyggelse fra siste halvdel av 1800-tallet. Tunene ligger markant på høyden, neset, ovenfor riksveien og danner som helhet et jordbruksområde av høy kunnskapsverdi. Det søndre alternativet A2 vil skjære over dette neset og direkte berøre brukene 99/1 og 99/1 samt 101/3. Disse brukene er på grunn av sin plassering fritt på neset, de mest sårbare. Dessuten er bruk 99/1 sammen med bruk 101/3 de mest helhetlige av tunene. De er begge bygget i perioden 1900-1920 og er meget pent dimensjonerte både som tun og som enkeltbygg. De har stor bygningshistorisk verdi. Hafjeld må også, på tross av en noe annen skala, komme i denne klassen.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0100 / 4	007-001	BOLIGHUS, STRØMNES, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0100 / 4	007-002	DRENGESTUE, STRØMNES, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0102 / 1	007-003	LAGERHUS, TIDLIGERE BRYGGERHUS, AUBERG, 1640	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 5 2

AUBERG

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS: LNF-område.

BELIGGENHET: Auberg ligger på V-sida av Aubergbekken. Jordveien er begrenset mot N og S a

v bekkedaler som danner grensa mot Strømsnes og Musangen. Tuna på gård 1 som utgjør denne lokaliteten ligger på en langstrakt fjellknaus over Seutelva.

INNBYRDES FORHOLD:

3 tun med eldre bebyggelse følger den langstrakte formen på det bergknausen de er lokalisert på. Bruk 1 har eldre bebyggelse bl.a. et bryggerhus fra 1700 og stall/låve fra 1850 som er sammenbygd med noe yngre fjøs. Husa ligger på hver side av ei smal tungate med den sammenbygde låve/fjøs mot dalen og elva. På bruk 2 er den overveiende delen av bygningene satt opp ut på 1900-t. Bare bryggerhuset skal være eldre - fra ca 1850. Bak disse tuna ligger bebyggelsen på bruk 7. Dette bruket ble fradelte bruk 2 på 1870-t. p. Hovedbygningen skriver seg fra 1871. Det er et harmonisk tun med preg av sveitserstil.

HISTORIKK:

Navnet er satt sammen av mannsnavnet Augi, og berg. Her kan den eldste prestegården i Råde ha ligget, Halve Søndre Auberg var del av Råde kirkes jordegods på 1300-t. På kart fra slutten av 1700-t. er det et tun som er avmerka på Auberg. På kart fra 1821 er det 3 tun her, dessuten avmerket plasser i Ø og V. Det er lite eldre bebyggelse igjen på Auberg. Iflg. Sefrak-registreringen skal den eldste bygningen være et bryggerhus på bruk 1, dette skal være satt opp ca 1700. Iflg. informant har det skjedd få endringer med jordveien. Den har alltid vært flat og planeringener er ikke foretatt. Da v110 (Kongevn.) ble forbedret 1961 ble den flytta noe lenger V. Dette skar over jordveien, og gjorde feltet med beitemark ved Aubergbekken mindre. Noe som medførte at bruka måtte oppgi melkeproduksjon. I bekkedalen som avgrenser Auberg mot N stod det før ei sag drevet på parafin. Det står fremdeles ei sag/sponhøvel i tunet på i tunet på bruk 1.

KILDER:

Råde bygdebok. Beboere i området.

VURDERING:

Tunas harmoniske beliggenhet på den langstrakte knausen, med den mørke skogen som bakgrunn og med bekkedaler på hver side, gjør lokaliteten til et viktig landemerke i området. Flere av bygningenes høye enkeltverdi - her må særlig bruk 1 som har bygninger av høy sjeldenhetsverdi fremheves. Lokaliteten ligger inntil landskapsområde 46 Råde som er et "Østfoldlandskap av regional betydning" (rapport 1 - 1993) foreslått av Fylkesmannen i Østfold.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0102/ 1	007-004	LÅVE MED STALL OG FJØS, AUBERG 1640 RÅDE.	INGEN VERNESTATUS
	0102/ 2	007-005	BRYGGERHUS, AUGEBERG NORDRE, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0102/ 7	007-006	BOLIGHUS, AUBERG, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 5 3

MUSANGEN

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS: LNF-område. Deler faller inn under kulturlandskap 46 Råde. (Rapport 1 - 1993 Østfoldlandskap av betydning.)

BELIGGENHET: Tuna på Musangengårdene danner sammen med tunet på Berg østre ei sammenhengende rekke på et høydedrag over elva og vei 110. Nede ved v110 ligger den gamle skolebygningen og lærerboligen.

INNBYRDES FORHOLD: Tuna danner ei rekke som er godt synlig i det noe flate åpne landskapet. Det står eldre bebyggelse tilbake - bolighusa på Musangentuna skal være fra henholdsvis 1700 og 1871 og på Berg står et bur fra 1780. De eldre bygningene er pusset opp, og resten av tunbebyggelsen har et nytt preg. Den gml. skolen ligger bak en granhekk ved veien. Denne er også pusset opp, er i bruk som vanlig bolighus og har mistet skolepreget. Læreboligen har bolighus, låve og vognskjul og har bevart et tidstypisk preg. Den ligger like inntil en bekkedal med rik vegetasjon.

HISTORIKK: Navnet Musangen skal iflg. Rygh tyde på at det en gang har gått en kile hit opp fra Skinnerflo. Det første leddet Musa kan henseile på elvenavnet Musa, det løper en bekk like N for tuna i grensa til Auberg, og 2. ledd er visstnok angr, fjord eller bukt. Den har fra gmlt. vært delt i matrikkelgårdene Nordre og Søndre Musangen. Tomt til Musangen skole ble skylsatt 1867. Det lå en del plasser under Musangen, disse lå i skogen like V for tuna. Tomt til lærerbolig ble utskilt noe seinere 1926. Tunet på Berg østre er avmerket på kart fra slutten av 1700-t.

KILDER: Råde bygdebok. Beboere i området.

VURDERING: Lokaliteten, både bygningsmiljøer og jordvei har et noe barbert preg. Det ligger imidlertid gml. bygninger tilbake og markerer gml. tunsteder. Skole og lærerboligen ved Kongevn. er viktige kulturminner fra de gamle bygdeskolene, og har som det både kunnskapsverdi og identitesverdi for lokalsamfunnet. Traseforslaget vil direkte berøre disse.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0104 / 2	007-007	BOLIGHUS, MUSANGEN NORDRE, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0106 / 1	007-008	LAGERHUS TIDLIGERE STABBUR, BERG, MUSANGEN,	INGEN VERNESTATUS
	0105 / 1	007-009	BOLIGHUS, MUSANGEN SØNDRE, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 5 4

HAUGEN

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Tunet ligger på en markant knaus like V for v110 N og Skinnerflo.

INNBYRDES FORHOLD: Tunbebyggelsen ligger harmonisk lokalisert mellom knauser og svaberg omgitt av store trær. Den gml. hovedbygningen har halvvalmet tak og har bevart et klassisistisk preg. Stabburet skal være fra 1890. Det står fremdeles deler av den gamle driftsbygningen tilbake, deler av denne skal skrive seg tilbake til 1730-t.

HISTORIKK: Haugen er del av gården Hisingby. Tunet til Haugen eller Hisingbyhaugen er på kart fra 1822 lokalisert på samme sted som idag. På kart fra slutten av 1700-t. eksisterer det ikke. Eiendommen fikk i 1838 nytt lopenr. og ny skyld, iflg. Råde bygdebok. Hovedbygningen skriver seg fra 1845, og stabburet fra 1890.

KILDER: Råde Bygdebok

VURDERING: Både bygningsmessig og som del av et større miljø har tunet høy verdi. Den store hovedbygningen med sitt halvvalmete fra 1845 må bemerkes, den har høy bygningshistorisk verdi.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0111 / 1	007-010	BOLIGHUS, HAUGEN, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0111 / 1	007-011	LAGERHUS TIDLIGERE KORNBUR, HAUGEN,	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 5 5

KONGSVEIEN

TYPE: Frittliggende bebyggelse lineært langs vei

VERNESTATUS:

- VERNESTATUS:**
- BELIGGENHET:** Ligger på V-sida av V110 mot Skinnerflo.
- INNBYRDES FORHOLD:** Hisingby 11/3 har bebyggelse fra slutten av 1940-t. Den ligger på flata like før terrenget reiser seg mot V. Består av to huslengder med gårds plass mellom. Den N inneholder boligavdeling og vonskjul/uthus, den S driftsbygning. Liten bjørkealle ned til v110. Kongsveien har en liten empirebygning fra 1763 og et uthus fra ca 1920. Den ligger sør i lokaliteten omgitt av den dyrkbare marka. Midt i mellom og oppunder kollen ligger Grasto i dag omgitt av yngre bolighus.
- HISTORIKK:** Kongeveien gikk lenger V enn nåværende v110, og delvis gjennom tuna til de 3 bruka under henholdsvis Hisingby og Kihl.. Traseen til Kongevn. fortsatte ned nåv. gårdsvei til Kongsvn. og gikk på bru over Kihlsbekken. Traseen ble ombygd ca 1960 og flytta nærmere jernbanen og Skinnerflo. De nevnte 3 bruka er ikke avmerka på kart fra slutten av 1700-t. På kart fra 1822 er de benevnt som Hisingby i nord, Grasto (midt imellom, og noe tilbaketrukket fra veien beliggende under en kolle, idag kalt Kongsrød) og Kongsveien lengst i sør. Grasto var del av Hisingby, Kongsveien av Kihl. Grasto eller Kongsrød ble brukt som jernbanebolig en periode. Denne eiendommen er fortettet med yngre bolighus.
- KILDER:** Vidar Asheim, Råde bygdebok
- VURDERING:** Her kan man følge den eldste traseen til Kongevn. og en typisk trekk ved slike veifar, framvoksten av plasser langs denne. Bebyggelsen på de to bevarte tuna har høy egenverdi. På det S finner man en hovedbygning som er like gml. som plassen. På det N en tunbebyggelse som er preget av den strenge nyttearkitekturen like etter 1945. Dette sett i sammenheng med det gml. veifaret, navna som beskriver dette og nærheten til Skinnerflo gir lokaliteten både kunnskapsverdi og identitetsverdi.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0114 / 4	007-013	BOLIGHUS, KONGSVEIEN, MUSANGEN, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 5 6

HISINGBY I

- TYPE:** Markant tun - bygningsmasse
- VERNESTATUS:** LNF-område
- BELIGGENHET:** ligger i åssiden over Aubergelva.
- INNBYRDES FORHOLD:** Tuna ligger på et avlangt berg. De store driftsbygningene ligger parallellt med daldraget, og dominerer både lokaliteten og det omgivende jordbrukslandskapet. Bebyggelsen er modernisert, men enkelte eldre innslag finnes. Bl.a. hovedbygninger fra 1900-t. i sensveitserstil. Iflg. SEFRÅk-reg. for kommunen er det bare kornbua på brnr. 110/1 som er bygd før 1900 - den er satt opp 1889.
- HISTORIKK:** Prof. O. Rygh antar at gårdsnavnet kommer av mannsnavnet Hisingr. Den oppdeling i gårder man nå kjenner kan spores tilbake fra først på 1300-t. I biskop Jens Nilssøns visitasbøker 1594 og-97 sies det at bebyggelsen lå i en krull og klasse dvs tett samlet ved foten av Hisingberget. Tradisjonen forteller at husa brant og ble bygd opp igjen ved foten av berget. Ved foten av berget ligger i dag (på denne lokaliteten) 109/ Hisingby mellom som trolig har vært hovedbølet, og bare benevnt Hisingby. Dette understøttes av kart fra slutten av 1700-t. som på Hisingby bare viser et tunanlegg, beliggende omtrent på samme sted som lokaliteten. I 1822 viser kart flere Hisingbytun og plasser. I tida fra ca 1850 ble gårdene meget oppdelt. En utskifting med overskjønn, som også omfattet nabogården østre Berg, ble derfor avholdt og tinglyst 1894.
- KILDER:**

KILDER:

VURDERING: Denne lokaliteten har høy kunnskapsverdi da den trolig forvalter en tradisjon tilbake til de eldste Hisinbytuna. Den markante beliggenheten i landskapet er derfor viktig da dette synliggjør gammel bosetningshistorie.

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0110 / 1	007-012	LAGERHUS TIDLIGERE KORNBU, HISSINGBY SØNDRE,	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 135 5 7

HISINGBY II

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS: LNF-område

BELIGGENHET: Veien opp til Hisingbydalen gikk iflg. gamle kart (fra 1775 og 1822) over Kihl. Hvor gmlt dagens vei som tuna til Hisingby mellom 109/2,3 og Hisingby 109/5 ligger til er uvisst, den er heller ikke avmerket på kart fra 1890-t.

INNBYRDES FORHOLD: Veien til Hisingbydalen som er lokalisert i det skogkledte småkuperte landskapet vest for de store gårdene, passerer og går igjennom tuna på de nevnte bruka. Bebyggelsen er fornya begge steder. Hovedbygningene har preg av å være bygd det siste 10-året. uthusa er eldre, men trolig 1900-t. Ingen av bygningene er med i SEFRAK-reg. for kommunen som har ca 1900 som øvre grense. Hisinby mellom ligger åpent til på et berg, mens Hisinby søndre ligger lunt bak en klolle.

HISTORIKK: Veien opp til Hisingbydalen gikk iflg. gamle kart (fra 1775 og 1822) over Kihl. Hvor gml. dagens vei som tuna til Hisingby mellom 109/2,3 og Hisingby søndre 110/5 ligger til er uvisst. Den er ikke avmerket på kart fra 1890-t. Bruk 2,3 ble skyldsatt 1846 og tinglyst 1872. Bruk 5 ble tinglyst 1823. Iflg. SEFRAK-reg. er det ikke reg. bygninger eldre enn 1900 på disse tuna. Iflg. Norske Gårdsbruk lå det på 1950-60-t. bygninger fra 1800-t. på begge bruka.

KILDER:

VURDERING: Hisingby 111/2,3 er en viktig del av kulturlandskapet på Hisingby med sin markerte beliggenhet på en kolle. Hisingby 110/3 ligger lunt til bak en kolle der det skogkledte åslandskapet starter og er ikke synlig på samme måten. Men det markerer overgangen til skogen og plasseområdet, og er en viktig del av stedets bosetningshistorie.

LOKALITET: 135 5 8

KIHL

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS: LNF-område

BELIGGENHET: Ligger lengst sør i Råde kommune ved koller i høyden over flaten som tidligere var en del av Skinnerflo. Her går nå veien til Bjørndalen. Omfatter Kihl mellom og østre.

INNBYRDES FORHOLD: Tuna på Kihl østre og vestre eller lille og store ligger i høyden atskilt av jordveien som danner et søkk mellom dem. På Kihl østre står en gammel hovedbygning fra 1700-t. tilbake, trolig opprinnelig en svalgangasbygning. De andre husa har sv.stilspreg. På mellom Kihl lå det iflg. kart fra 1898 tre tun. Bebyggelsen har idag preg av et klyngetun der bolighus fra begynnelsen av 1800-t. peker seg ut ved sin harmoniske form og høye autentisitet. En gml. låvebygning fra 1700-t. står tilbake på bruksnr. 3. Store driftsbygninger i sveitserstil er markante blikkfang. Fra tunet fører en gammel vei ned til

plassene ved Kongeveien. .

HISTORIKK: *Iflg. prof. O. Rygh kommer navnet trolig av at en kile av Skinnerflo har gått lenger inn mot Kihlgårdene. iflg. Biskop Jens Nilssøns visitasbøker fra 1597 lå Kihlgårdene vestre, østre og mellom til den gamle ferdselsveien fra Onsøy til Råde, som gikk over over Valle og Mollestad til Kihl. Kihl vestre lå før vest for Kihl mellom, men bebyggelsen ble flytta ca 1850 til nåv. sted sør for Kihl mellom.*

KILDER:

VURDERING: *Kihltuna har begge en markant beliggenhet. Kihl mellom ligger på en stor åkerholme trolig fra langt tilbake. Bebyggelsens klyngepreg og de mange gamle bygningene gjør dette til et sted som formidler eldre historie samtidig som det har estetisk verdi. Kihl østre har også et harmonisk tun lunt beliggende inntil en større kolle. Her må den gamle hovedbygningen fra 1700-t. framheves. Dette er trolig en svalgangsbygning, og har i dag høy sjeldenhetsverdi. Kihltuna inngår som en viktig del i et vakkert kulturlandskap og har høy opplevelsesverdi.*

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
	0114 / 1	007-014	BOLIGHUS, KILE ØSTRE, MUSANGEN, RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0113 / 1	007-015	BOLIGHUS, KIL MELLE, MUSANGEN, RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0113 / 1	007-016	KORNB, KIL MELLE, MUSANGEN, RÅDE (BUA)	INGEN VERNESTATUS
	0113 / 1	007-017	LAGERHUS TIDLIGERE BRYGGERHUS, KIL MELLE,	INGEN VERNESTATUS
	0000 / 0	007-018	BOLIGHUS, MUSANGEN, KIH, 1640 RÅDE	INGEN VERNESTATUS
	0113 / 3	007-019	LÅVEBYGNING, KIL MELLOM, MUSANGEN, 1640 RÅDE	

KOMMUNENR./OMRÅDENR.:	135 - 6
OMRÅDENAVN:	SKINNERFLO
PARSELL:	HAUG - SEUT
KOMMUNE:	FREDRIKSTAD
GNR/BNR:	
ØK-REFERANSE:	
AVGRENSNING:	Skinnerflo og breddene langs denne.
NATURGRUNNLAG:	Leire - brukt som beitemark av gårdene.
AREALBRUK:	Terrenget faller skålformet ned mot sjøen og munner ut i Seutelvas daldrag i s. Breddene langs Skinnerflo som dette området innbefatter er ikke bebygd. Ved Seutelva et mosaikkpreget småskalalandskap med stilleflytende loner i elveløpet
HISTORISK UTVIKLING:	Før reformatoriske funn i området tyder på tidlig jordbruks- bosetning.
KULTURMINNEARVEN:	Dette var viktige beiteområder for gårdene. Noe landskapet bærer preg av. I SV-hellingene er det innslag av edelløvsog. Eikebakker er karakteristiske innslag. Langs bekkedraga er det ofte svartor.
VURDERING:	Et område som landskapsmessig har høy verdi. Et kulturlandskap preget av beiting.
VIRKNING	Nåværende trase går på V-sida av Skinnerflo og tett inntil vannspeilet. Det vil her bli foretatt en kurveutretting av denne og den foreslåtte linje vil gå lenger V.
KONFLIKT:	Et dobbeltspor kan komme i koflikt med Skinnerflolandskapet, og spesielt i kantene av dette.
AVBØTENDE TILTAK:	God planlegging av vertikaltrasé, unngåelse av skjæringer i landskapet langs vannets vestre kant og pene masseplasseringer, underbygging, vil kunne gjøre traséen til en del av landskapet.
KONKLUSJON:	C: stor konflikt, men tiltak vil kunne dempe konflikten

KOMMUNENR./OMRÅDENR.: 134 - 1

OMRÅDENAVN: ØRMEN - HØYUM

PARSELL: HAUG - SEUT

KOMMUNE: FREDRIKSTAD

GNR/BNR: 1 - 9

ØK-REFERANSE:

AVGRENSNING: Omfatter del av den gml. Ørmenfjordingen. I N til Skinnerflo, i Ø til høydedraget like over Ø-bredden av Seutelva og i V følger avgrensningen i hoveddrag det kuperte åsdraget mellom Ørmen og Mollestad.

VERNESTATUS: Seutelva inngår i "Østfoldlandskap av betydning". Fylkesmannen i Østfold.

NATURGRUNNLAG: Leirsletter langs elva.

AREALBRUK: Overveiende dyrka mark med gårdsbebyggelse omgitt av skog. Seutelva med våtmarksområder langs breddene. V110 og jernbanen går delvis parallelt og like V for elveløpet. Ørmen Blåkors er lokalisert like ved v110 med store institusjonsbygninger.

HISTORISK UTVIKLING: Gårdene i området Ørmen, Svirud og Høium var alle del av Ørmenfjordingen. Ørmen var den sentrale gård i denne. Det er knytta mange vikingesagn til den, og den lå da også viktig og sentralt til ved 3 vannveier. Kongeveien gjennom Onsøy til Råde kirke gikk gjennom gården, det var postgård her. Jernbanen fra 1879 hadde i 1915 - 1964 stoppested på Ørmen. Som et resultat av denne viktige beliggenheten ble mange viktige funksjoner lagt hit som Onsøys første poståpneri, bedehus, meieri, butikk og Onsøy kommunes fattiggård.. Det vokste aldri noe tettsted fram her. Idag er gården delt i 9 gnr. Det lå mange husmannsplasser under den. Svirød var en liten gård og den er delt i 2. Høium ligger på kart fra 1821 som et tun, med flere plasser rundt. Disse er idag egne bruk. Den store arbeidsplassen i området er Blåkorshjemmet som ble etablert på Ørmen i 1970. Det utgjør i dag et større bygningskompleks ved v110. Nesten oppe ved Skinnerflo ligger lokalene til Ørmen Halmlutingsanlegg som ble stiftet i 1956. Idag brukt som lager.

KULTURMINNEARVEN: Dette var et sentralt og viktig område fra gmlt. av. Noe de gml. veifara fremdeles viser. På det flate området i midten ligger de fleste større gårdstuna med gårdsveier fra v110. Mindre tun med småbrukskarakter er lokalisert i det mer kuperte landskapet mot S og N. Flere av disse og en del eldre bolighus har trolig sin bakgrunn i gml. plasser. Jevnt over har gårdsbebyggelsen karakter av fornying. På vestre Ørmen er det homogene sveitsertun med høy autensitet. Et dominerende innslag er Blåkorshjemmet midt i det sentrale området med institusjonsbygninger fra 1970/80-t. Med unntak av dette er det få fortettinger eller kraftige innslag av ny bebyggelse. Området har derfor bevart en eldre karakter. Krabberøddegården og Svirød som legger lengst S i området har autentiske tun og ligger i et småskalert landskap med eldre preg.

INFORMANTER: Onsøy Leksikon

VURDERING: Området må fremheves som en viktig og sentral del av Onsøy kommune fra gmlt. av. De gml. veifara, Kongeveien og forbindelsene fra denne er med på å beskrive dette. De få innslag av ny bebyggelse og tunas eldre plassering (i henhold til eldre kart) gjør at eldre struktur er bevart. Dette sett i sammenheng med beliggenheten langs Seutelva og til Skinnerflo, to av de meste særprega landskap i Østfold, gjør dette til et karakterfullt område.

VIRKNING: Vestsida av Seutelva: a er en kurveutretting av nåværende trasé, den går på vestsida av Seutelva. Den skjærer gjennom et småkupert område med eldre bebyggelse dels i tunnel, dels i skjæring. Ved v 110 kommer den ut i det flate jordbruksområdet til Ørmenbruka. Den vil ha nærføring til Ørmentuna 4/2 og

5/2,3 og skjære over tunet på 4/3,5. Lenger sør vil den skjære over jordveien til Krabberøddegården og direkte berøre tuna på Svirød. En variant av denne, c, er tilknyttet C-alternativet. Den avviker fra a i nord hvor den går i tunnel forbi Ørmen nordre. Den kommer inn på a ved Ørmen 4/2 ved v110, og er herfra identisk med denne. En annen variant av begge er knyttet til b-alternativer på østsida av Seutelva. Den tar av fra a/c ved Ørmen 4/35, går nærmere dagens trasé og elva, krysser denne ved Krabberøddegården og går her inn i tunnel. På østsida av Seutelva: b krysser Fv 396 før den går i tunnel. Har dagstrekning ved Høyum der den skjærer over Høyumdalen med nærføring til tunet på bruk 22/7. En variant av denne henger sammen med a. Den krysser også Fv 396, men fortsetter lenger vest. Den har nærføring til tuna på 22/1 og 22/, skjærer over dyrka mark og den gamle forbindelsen fra Ørmen over Høyum og videre østover, før den fortsetter over Seutelva på bro. Den løper sammen med nåværende trasé.

KONFLIKT: Vestsida av Seutelva: a vil komme i konflikt med det sentrale jordbruksområde på Ørmen, skjære over veifar og direkte berøre eldre tun i dette flate landskapet. Den vil bli en barriere i det flate landskapet. Den vil indirekte berøre miljøet ved Krabberød. Ved Svirød, som har eldre representativ småbruksbebyggelse beliggende i et vakkert kulturlandskap, vil særlig det ene tunet bli direkte berørt. Konfliktene ved c-traséen vil være identiske med de for a. I nord der de har ulik traséføring går c dels i tunnel, dels i ubebygde område. På østsida av Seutelva: b vil krysse over gamle østgående forbindelser, der det tidligere var vann og der grensa mellom Onsøy og Råde fra gammelt har gått. Den østre varianten (B+b) vil ved dagstrekningen ved Høyum komme i konflikt med et eldre tun med dels verdifulle enkeltbygninger og redusere Høyumgrenda, et kulturlandskap der eldre strukturer er meget synlig. Den vestre varianten (B+a) vil berøre det samme landskapet, men i ytterkant. Her vil den bli en barriere i det småskalerte landskapet og indirekte berøre gamle tun og tunplasser, trolig de eldste i grenda.

AVBØTENDE TILTAK: B+a:Traséen bør legges så lavt som mulig forbi Høyum. A+a: så lavt som mulig nord i området.

KONKLUSJON: D: stor konflikt, tiltak vil ha liten effekt

LOKALITET: 134 1 1

ØRMENNESET

TYPE: Frittliggende bebyggelse lineært langs vei

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Ligger på neset mot Skinnerflo mellom v110 og jernbanen.

INNBYRDES FORHOLD: Tunet på bruket Ørmenneset ligger i N på Ø-sida av v110 og tett inntil denne. Den eldste bygningen er hovedbygningen med et lettere preg av sveitserstil. Like S for tunet ligger butikken med uthus. Denne skal være satt opp 1924 og har fremdeles med sittpisse tak et lettere tidstypisk preg. På motsatt side av veien for tunet lå det tidligere et større ishus. Jordveien til Ørmenneset strekker seg ned til Skinnerflo.

HISTORIKK: Ørmenneset var oppr. plass under Ørmen. På kart fra slutten av 1700-t. er den avmerka som Tomtelykten. Ble utskilt som eget bruk. I 1923 ble det startet meieri i kjelleren på bryggerhuset på bruket. I 1924 ble det bygd meieribygning med melkeutsalg og lokaler for Ørmen Handelsforretning like ved. Ørmen Handel eksisterte fram til 1988 da ble kolonialforretningen nedlagt.

KILDER: Onsøy Leksikon. Eier av Ørmenneset.

VURDERING: Utgjør et lite miljø karakteristisk for mellomkrigstida. Selv om autentisiteten er lav, er den karakteristiske beliggenheten bevart. Den foreslåtte linje vil passere

lokaliteten i høyden over v110.

LOKALITET: 134 1 2

ØRMEN MELLOM VESTRE

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Bortsett fra den gml. Ørmenrydningen som ligger nede på flata tett inntil v110, ligger tuna og jordveien i høyden i et lett småkupert landskap V for v110, like S for Skinnerflo.

INNBYRDES FORHOLD: Bebyggelsen ligger med avstand til hverandre, lunt plassert inntil de oppstikkende knausene. Tuna ligger i et velholdt eldre kulturlandskap., småkupert med mindre jordlapper, rikt innslag av furuer og løvtrær. De siste i bekkedaler og som randvegetasjon mot barskog. Bebyggelsen har små dimensjoner og er dels oppusset eller fornyet. Det eldste huset står på Ørmenrydningen, ei stue fra 1813.

HISTORIKK: Dette var et småkupert, marginalt område. Kart fra slutten av 1700-t. viser verken tun eller plasser. Kart fra 1800-t. viser flere småbruk og plasser avmerket, bl.a. navna Svendalen og Ørmenrydningen. Idag ligger det 4 tun i området, 3 oppe idet kupert terrenget over veien, og det tidl. Ørmenrydningen nede ved v110. Den eldste bosetningen har trolig vært på Ørmen mellom vestre og Ørmenrydningen. Iflg. tradisjonen skulle stueene på disse være fra 1813, bare den på Ørmenrydningen står fremdeles. Idag har bebyggelsen et modernisert preg - fremkommet enten ved harde oppussinger eller ved ny bebyggelse.

KILDER: Eiere av bruka.

VURDERING: Tuna har bevart en eldre og karakteristisk beliggenhet i et område som var marginalt i forhold til de sentrale Ørmenbruka. De er deler av et verdifullt kulturlandskap. Linjen vil her gå i ytterkanten av dyrka marka godt synlig fra tuna og direkte berøre tunet på 8/2.

LOKALITET: 134 1 3

ØRMEN ØSTRE

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Ligger Ø på den flate sletta som utgjør den sentrale delen av Ørmen. På V-sida av Seutelva.

INNBYRDES FORHOLD: De to småbrukstuna ligger på hver side av v110 i flatt lende. Bebyggelsen på begge to har små dimensjoner og 1900-t.s preg. På kollen ligger to tun. Det Ø har beholdt eldre hovedbygning og bur, nytt redskapsskur. Det V har en markant sveiserlåve og ny hovedbygning. Kollen med bebyggelsen utgjør et viktig og synlig innslag i landskapet. Mot Seutelva er det rester av eldre beitemark.

HISTORIKK: På kart fra slutten av 1700-t. er det avmerka 3 tun på kollen ved elva under navnet Østre Ørmen. De to tuna ved veien eksisterer ikke. Dette er yngre bruk. I dag ligger det to tun på kollen.

KILDER: Onsøy leksikon.

VURDERING: Kollen med tunbebyggelse er den gml. tunplassen med tradisjoner langt tilbake. Den utgjør et markant innslag i det flate landskapet, og sammen med de andre to tuna utgjør dette en vesentlig del av ørmengrenda. Kollen med Østre Ørmen inngår som en del av kulturlandskapet langs Seutelva som

inngår i Østfoldlandskap av betydning.

LOKALITET: 134 1 4

KRABBERØDØDEGÅRDEN - SVIRØD

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Ligger ved Seutelva mellom Ørmen og Kjøberg. Gårdsveien til disse og veien vestover til Onsøy kirke tar av fra v110 på nesten samme sted.*

INNBYRDES FORHOLD: *Tunet på Krabberødødegården ligger ved veien opp under en fjellknaus. Her står hovedbygning, driftsbygning og bryggerhus. Det har et lettere preg av sveitserstil. Skilt fra denne av et jorde ligger tuna på Svirød på rad på en liten rygg mot elva. Bebyggelsen har små dimensjoner og har et nesten plassaktig preg. Tuna ligger i et kulturlandskap med innslag av eldre beitemark med einer.*

HISTORIKK: *Krabberødødegården er i eldre matrikler også kalt Ørmen Ødegården. Som navnet indikerer lå denne øde etter Svartedauen. Nabogården Svirød er iflg. navnet ryddet ved avsviing, eller der skogen er brent ned. Den er delt i to bruk. På Krabberødødegården var det skysstasjon på 1870-t., det var meieri og landhandel her fra 1880-t. til det første 10-året av 1900-t. Tuna og veien ned til v110 (kongevn.) er lokalisert på samme sted på kart fra slutten av 1700-t. Veien til Onsøy kirke tar av fra Kongevn. ved denne.*

KILDER: *Onsøy Leksikon.*

VURDERING: *Dette er gml. tun. Til Krabberødødegården er det knyttet viktige og tidstypiske funksjoner på slutten av 1800-t. som gir lokaliteten høy næringshistorisk verdi. Bebyggelsen på Svirød har sjeldenhetsverdi. Beliggenheten i det lett kuperte landskapet ved Seutelva med gml. beitemark bevart gir lokaliteten høy miljøverdi. Den er et viktig innslag langs v110, og området danner her en lokalitet med opplevelsesverdi.*

LOKALITET: 134 1 5

HØYUM

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Ligger på Ø-sida av Seutelva vis-a-vis Østre Ørum. Gårdsgrensa strekker seg inntil Råde Kommune.*

INNBYRDES FORHOLD: *Tuna ligger inntil de kraftige skogklede knausene som raker opp av det flate slettelandet langs elva, og langs veien som fører inn i det lille daldraget mot kommunegrensa. I dette daldraget ligger de yngste bruka. På Høyum 22/1 er gårdsbebyggelsen revet. Ei stor eik står tilbake på den gamle tunplassen. På 22/23 er tunet intakt med eldre sveitserstilsbygninger. Det ligger markert til. Det enhetlige preget ødelegges av en stor, ny hovedbygning. 22/5 det tidligere Høyumhuset har også en tydelig beliggenhet, her inntil en kolle. Det harmoniske preget forstyrres noe av en stilfremmed hovedbygning. De to småbruka inne i dalen har bevart eldre representativ bebyggelse. På bruk 8 står ei lita stue tilbake, uthusa er revet da stedet var brukt som feriested i flere år. På bruk 7 står et komplett tun som med sin småskalerte bebyggelse, hustyper og beliggenhet er meget representativ for småbruksbebyggelsen. I tunet står bl.a. en hovedbygning som skal være fullført i 1820. Den er av enkeltbredda midtgangstype. Stabburet er også av eldre type, iflg. tradisjonen er det flytta hit og man bodde i det mens hovedbygningen ble bygd. I nerkant av tunet ligger en potetkjeller med vognskjul på toppen. Gamle brønner er*

bevart. det finnes også far etter en eldre vei til Reklingsholm.

HISTORIKK: *Høyumgården var del av den gml. Ørmenfjerdings. Navnet kommer trolig fra det gml.norske harr som betyr høytliggende. På kart fra slutten av 1700-t. er det avmerket et tunanlegg. Veien til Elin i Rolvsøy går gjennom det. lenger sør er det avmerket en plass, Høyumhuset. På kart fra 1822 er det avmerket to Høyumtun ved veien til Elin, Høyumhuset er avmerket lenger sør. På kart fra 1898 er veien til elin borte. Det er nå avmerket 4 tun i det lille daldraget inn mot Rådegrensa. Høyumhuset har nå fått status som bruk og ligger for seg slev lenger sør. Slik er situasjonen i hovedtrekk i dag.*

KILDER: *Onsøy Leksikon.*

VURDERING: *I denne lokaliteten er en eldre tunstruktur med omgivende jordbruksland godt synlig. Den høye kunnskapverdien forsterkes av de autentiske bygningene på bruk 5 og 7, det gamle veifaret og beitemark. Dette gir området et eldre preg som enkelte store nybygg ikke kan ødelegge.*

- KOMMUNENR./OMRÅDENR.:** 134 - 2
- OMRÅDENAVN:** **ONSØY STASJONGREND**
- PARSELL:** HAUG - SEUT
- KOMMUNE:** FREDRIKSTAD
- GNR/BNR:** 35/
- ØK-REFERANSE:** CP-030
- AVGRENSNING:** Mot det kuperte landskapet i N, bak den markante skogkledte kollen mot Steinbruddet i S og det kuperte åsdraget opp fra Seutelva i Ø.
- NATURGRUNNLAG:** leire med grunnfjell i dagen
- AREALBRUK:** Variert med svakt kupert jordbruksland som skråner ned mot elva, mindre gårdstun.. Ved Onsøy stasjon og langs v110 spredt boligbebyggelse i form av enkle trehus. Her også innslag av mindre industri. Stort steinbrudd like N for Onsøy stasjon.
- HISTORISK UTVIKLING:** Dette var del av Kjøberg Herregård. Draget langs Seut- eller Kjøbergelva som den fra gmlt. het, var blant det meste fruktbare i Onsøy. Gårdsnavn Ødegården og Fosse skal være navn som ble brukt på plasser under Kjøberg. Ca 1750 begynte Kjøberg avviklingen av de mange bygsels- og husmannsplasser. Ved Sundplassene lå det gml. fergestedet over elva. Her fortsatte Kongevn. videre til Fredrikstad på Ø-sida av elva. Ved Fosse hvor Fossebekken falt ut i Seutelva var det fra gmlt. både sag- og møllebruk. Da jernbanen ble anlagt i 1879 ble Onsøy Stasjon lokalisert på Kjøbergs grunn like N for det gml. sundstedet. Dette ble avgjørende for utviklingen av området. En del service- funksjoner som tidligere hadde vært lokalisert til Ørmen ble flytta hit. I tillegg kom det en del spredt boligbebyggelse i de mest marginale deler av området. I Haredalen, ved den gml. Kongeveien, vokste det fram en liten tettstedsbebyggelse, her lå bl.a. skolehuset. Like N for stasjonsområdet ble det i 1954 anlagt et stort pukkverk, nå gjenvinningsanlegg.
- KULTURMINNEARVEN:** Den eldste bosetningen i området er knytta til de gml. plassene under Kjøberg som idag er sjøstendige bruk. Disse ligger i hovedsak lokalisert nede ved elva og til den gml. Kongevn. (v110). Bebyggelsen er i hovedsak fra slutten av 1800-t. og fremover. Blant boligbebyggelsen er det en del eldre hus, men de fleste er fra etter 1950. Onsøy stasjon er et enhetlig anlegg med høy autensitet der den ligger nede ved elbved elva, like ved den gml. fagverksbrua, der banen krysser over elva. På andre siden av elva ligger Veumnesset. Gml. vei fra Fosse og over elva til Veum. Denne fortsetter videre østover.
- REF. TIL ANDRE OMRÅDER:** ørmen 01, Kjøberg 03.
- INFORMANTER:** Onsøyleksikonet.
- VURDERING:** Området er sterkt preget av de gml. kommunikasjonsårene Kongevn. og jernbanen fra 1879, og tilknytningen til Kjøberg herregård. Det avgjørende for områdets preg i dag har vært Onsøy stasjon. Sjølve stasjonsområdet har bevart en høy autensitet der den ligger nede ved elva og jernbanebrua. Nærheten til det gml. sundstedet, og Fossebekken, med minner om gml. sag og møllebruk, er med på å gi området høy kunnskapsverdi.
- VIRKNING** a er her en kurveutretting av eksisterende. Den går vest for nåv. linje og stasjonen, og vil gå i den bratte skrånningen mellom Fossetuna og elva og skjære over bekkedalen og veien over elva til Veumnesset. Den vil passere i overkanten av steinbruddet og direkte berøre jordveien til Ødegårdenbruka, mellom og nordre, med nærføring til tuna. Den vil krysse over "stasjonsgata" og ha nærføring til tunet på Sundet, det gamle sundstedet, og krysse elva ved dette. Det gamle sporet opprettholdes som industrispor.

- KONFLIKT:** a vil bli et inngrep i kulturlandskapet særlig ved passeringen av bekkedalen ved Fosse, Ødegårdene, Stasjonsområdet og ved sundet. Ved sundstedet, der den vil gå over på bro vil den komme direkte i konflikt med et eldre samferdselsminne knyttet til det eldste faret til Kongeveien. Stasjonen, til jernbanen av 1879 vil bli liggende uten sportilknytning. En helhetlig viktig struktur som danner et punkt langs Seutelva splittes.
- AVBØTENDE TILTAK:** Det ville være en bedre løsning for å beholde helheten i området, å legge ny trasé til den eksisterende. På den måten opprettholdes likevekten i landskapsrommet, og de enkelte minner beholder sin logiske plass.
- KONKLUSJON:** **D: stor konflikt, tiltak vil ha liten effekt**

LOKALITET: 134 2 1

FOSSE

- TYPE:** Markant tun - bygningsmasse
- VERNESTATUS:**
- BELIGGENHET:** Den nordligste delen av Kjøberg på V-sida av Seutelva. v110 går gjennom lokaliteten.
- INNBYRDES FORHOLD:** Fosse gnr. 13 og Lunden ligger på V-sida av Kongevn. (v110). Fosse del av gnr. 35 ligger på Ø-sida av denne. Tuna er plassert tett i veien. De har preg av sveitserstil. Fosse (gnr.13) har et tun med flere bygninger, organisk plassert uten streng tunordning. Den eldste del av driftsbygningen er fra 1870-t. Hovedbygningen er et tidstypisk sveitserhus fra 1880-t. med høy autentisitet. Hovedbygningen på Lunden er av samme type og skal være satt opp samtidig. Fosse (gnr.35) har en driftsbygning av eldre type, men hovedbygningen er noe hardt oppusset. Disse tuna er del av et kulturlandskap med eldre preg med innslag av store gml. trær, og med eldre historie. Landskapet faller ganske bratt ned fra v110 til elva. Her lå det langs bekken sag- og møllebruk. Den gml. veien over elva til Veumnesset passerer bekken og jernbanen på ei steinbru. Langs bekkedraget er det rik løvtrevegetasjonen.
- HISTORIKK:** Dette var opprinnelig del av Kjøberg selv om det ene Fossebruket i dag har gnr. 13. Fosse skal være et navn som ofte ble brukt på plasser under Kjøberg. På kart fra slutten av 1700-t. er Fosse avmerket. Ved Fossebekken hadde Kjøberg sag- og møllebruk på 1800-t. Lunden og det andre Fossebruket er avmerka på kart fra slutten av 1800-t.
- KILDER:** Onsøy Leksikon. Beboere i området.
- VURDERING:** Tilknytningen til Kjøberg herregård, utmyttelsen av Fossebekken og den gm. Kongevn. som her går i uendret trase gjør det til et område av kulturhistorisk interesse. Bygningens høye autentisitet, beliggenheten på høydedraget over Seut-elva, bekkedalen med rik vegetasjon og innslaget av eldre beitemark gir det høy opplevelsesverdi. Lokaliteten utgjør et område der bygninger og landskap utgjør et harmonisk kulturlandskap med historisk dybde.

LOKALITET: 134 2 2

"MYRA"

- TYPE:** Øvrige tun
- VERNESTATUS:**
- BELIGGENHET:** Ligger i det lett kuperte landskapet i høyden over Onsøy Stasjon og steinbruddet ved denne.
- INNBYRDES FORHOLD:** En liten plassestue og et mindre uthus ligger i ytterkanten av et jordstykke. Stua er på en etasje med høy autentisitet. Jordstykket ligger mellom knauser.

- Rester av eldre beitemark.*
- HISTORIKK:** *Plass som ikke er avmerket på kart fra slutten av 1700-t. eller 1821.*
- KILDER:** *Det har ikke vært mulig å innhente opplysninger om stedet. bør registreres.*
- VURDERING:** *Både jordstykket og bebyggelsen ligger lunt mellom knauser og vegetasjon. Husa er velholdte, og særlig stua har bevart et preg karakteristisk for småkårsbebyggelse. Den karakteristiske bebyggelsen, jordveien og den marginale beliggenheten gir stedet bygningshistorisk verdi og opplevelsesverdi. Må sees i sammenheng med andre småbruk/plasser i området.*

LOKALITET: 134 2 3

ONSØY STASJON

- TYPE:** *Bebyggelse organisert langs jernbanen*
- VERNESTATUS:**
- BELIGGENHET:** *Ligger på et flatt parti mot Seutelva med oppstikkende knauser mot N og S.*
- INNBYRDES FORHOLD:** *Stasjonsområdet består av stasjonsbygning, privet, godshus og lagerhus. De ligger på rekke vendt mot elva - har sveitserpreg. V for stasjonsområdet ligger tuna på Ødegårdsbruka, skilt fra dette av jordvei. Langs Stasjonsvn. ligger spredte bolighus av varierende alder og stilpreg.*
- HISTORIKK:** *På kart fra slutten av 1800-t. er det avmerket 3 Ødegårdsplasser. Ødegården var et vanlig navn på plasser under Kjølberg. Smaalensbanen stod ferdig i 1879 og samme år ble det åpnet stasjon på Onsøy. Denne ble lagt på Kjølbergs grunn på en av ødegårdsplassene. Anlegget av stasjonen førte til økt aktivitet i området rundt, her kom skysstasjon, butikk, små industriforetak m.m.*
- KILDER:** *Onsøy Leksikon.*
- VURDERING:** *Stasjonsområdet har kulturhistorisk interesse. Det har høy autentisitet, og er eksempel på stasjoner langs Østfoldbanen hvor det aldri kom noen stasjonsby, og har derfor regional interesse.*

OBJEKTER:	GNR/BNR	OBJ.NR	BETEGNELSE	VERNESTATUS
/		999-068	ONSØY ST.: 001-STASJONSBYGNING	INGEN VERNESTATUS
/		999-069	ONSØY ST.: 002-GODSHUS	INGEN VERNESTATUS
/		999-070	ONSØY ST.: 003-PRIVET	INGEN VERNESTATUS
/		999-071	ONSØY ST.: 004-RELÉHUS	INGEN VERNESTATUS
/		999-072	ONSØY ST.: 005-LAGERBYGG NSB	INGEN VERNESTATUS
/		999-073	ONSØY ST.: 006-GARASJE NSB	INGEN VERNESTATUS
/		999-074	ONSØY ST.: 008-LAGERBYGG NSB	INGEN VERNESTATUS
/		999-075	ONSØY-FREDRIKSTAD: 001-TRAFO/OMFORMERSTASJON NSB	INGEN VERNESTATUS

LOKALITET: 134 2 4

SUNDET

- TYPE:** *Bebyggelse organisert langs jernbanen*
- VERNESTATUS:**
- BELIGGENHET:** *Ligger like S for Onsøy stasjon på V-sida av Seutelva.*
- INNBYRDES FORHOLD:** *Hovedbygning, driftsbygning og bu ligger på ei flate over elva inntil en av de oppstikkende knausene, på disse er det gml. beitemark med einer. Både driftsbygning og bu er eldre hustyper med nøkternt preg, hovedbygningen er et typisk mindre sveitserhus. Ligger med egen oppkjørsel, Sundsbakken, oppfra*

stasjonsveien.

HISTORIKK: *Ved Onsosund som dette stedet ble kalt, var det gml. fergestedet over Seutelva. Den gml. Kongevn. gikk her med skyss over elva inntil Kjølborg bru ble bygd lenger S i 1711. Iflg. kart fra slutten av 1700-t. lå det her 3 plasser benevnt Gammelsundplassene. I dag ligger det et lite småbruk her.*

KILDER: *Onsøy Leksikon*

VURDERING: *Stedet har bevart et eldre preg både på grunn av bebyggelse og beliggenhet. Det ligger for seg selv i forhold til annen bebyggelse i nærheten av stasjonen. Dette autentiske preget sammen med tradisjonen om det gml. sundstedet gir det identitetsverdi.*

- KOMMUNENR./OMRÅDENR.:** 134 - 3
- OMRÅDENAVN:** **KJØLBERG**
- PARSELL:** HAUG - SEUT
- KOMMUNE:** FREDRIKSTAD
- GNR/BNR:** 35/, 37/
- ØK-REFERANSE:** CP-029
- AVGRENSNING:** I N til det gml. sundstedet Onsøsund, i V til v110, i S til Skåra og i Ø mot Vesterfjellet.
- VERNESTATUS:** Hovedbygning på Kjølberg Hovedgård er freda.
- NATURGRUNNLAG:** Fruktbare leirsletter langs Seutelva, ellers grunnfjell i dagen, skogkledd.
- AREALBRUK:** Sammenhengende jordbruksareal, særlig på V-sida av elva med nåv. jordvei til Kjølberg. Den gml. Kongevn. og nåv. jernbanetrase går på Ø-sida av elva. Her er den dyrka marka mer oppdelt mellom flere bruk og av et mer kupert terreng.
- HISTORISK UTVIKLING:** Området er dominert av den gml. herregården Kjølberg som var privilegert adelsgård fra senest midten av 1400-t. Den var knytta til betydelige slekter i Norge som kansler Jens Bjelkes og Werenskjoldene. Det var mange husmannsplasser under Kjølberg. Etter 1750 begynte man avviklingen av disse. Under gården var også teglverk og sag- og møllebruk. Kongeveien mellom Fredrikstad og Moss gikk over gårdens grunn. Den krysset elva først ved det gml. sundstedet Onsøysund, fra 1711 på Kjølberg bru lenger s. Lengst S i området S. Lengst S i området på Ø-sida av elva ligger gården Strand. Den besto av to gårder, Øvre og Nedre, begge var tilknyttet embetsstanden som sorenskriver- og sjefsgårder. Sjefsgården er revet. Ved revisjonen av kommunegrensa i 1968 ble gården innlemmet i Fredrikstad. Kongevn. gikk også gjennom Strand. Militær tradisjon om eksersisplass ved Kjølberg bru, slaget ved Kjølberg bru 1814 og den gml. Batteriveien til Slesvikkilen knytter området til Østfolds tradisjonsrike militærhistorie.
- KULTURMINNEARVEN:** Områdets tilknytning til herregården Kjølberg og embetsgården Strand kan man fremdeles lese av bebyggelsen. Herregården dominerer området der den ligger på en skogkledd høyde i det flate landskapet med store alleer som fører opp og rester av eldre terrassehager. Annen eksisterende bebyggelse har stort sett opprinnelse i gml. plasser. Det er lite autentisk plassbebyggelse tilbake. Tunet på øvre Stra sorenskrind, sorenskrivergården, har en markant beliggenhet like ved elva og jernbanen. Her dominerer den store hovedbygningen som fikk sin utforming ca 1800 med høy autensitet til denne. Allé fører til tunet fra Kongevn. Kongevn. har vært strukturerende for bebyggelse - langs denne ligger en del eldre bruk og bolig- eiendommer. N for Kjølberg bru med tradisjon fra 1711 ligger gården Kjelvelsrød med eldre bebyggelse.
- REF. TIL ANDRE OMRÅDER:** 0134 - 002.
- INFORMANTER:** Onsøy Leksikon. Helge Strand, Strand
- VURDERING:** Området er sammensatt av mange kulturhistoriske elementer. De viktigste er Kjølberg Herregård og Kongevn. De fleste kulturminnene har tilknytning til disse. Gårdene Kjelvelsrød og Strand har harmoniske tun med eldre bebyggelse. Strand har som gml. embetsgård en bebyggelse som gjenspeiler dette. Viktige begivenheter knytta til Østfolds og dermed Norges militærhistorie gir området historisk dybde og mangfold.
- VIRKNING** a krysser elva på ny bru og vil skjære over den gml. Kongevn. ved Kjølberg Bru. Fortsetter i samme trasé som nåv. i dyrka mark mellom Kongevn. og elva i nedkanten av tunet på sorenskrivergården. b vil ha tunnelpåhugg like ved Strand øvre, rasere tunet, krysse Kongeveien, skjære over jordene til den gamle sorenskrivergården med nærføring til tunet og komme inn på eksisterende trasé

like sør for dette.

- KONFLIKT:** a: Passeringen av elva ved Kjøberg bru og nærheten til Kjelvelsrød tunet vil direkte og indirekte berøre viktige kulturminner. Den vil ligge høyt i terrenget, Kongeveien krysser under denne noe som gjør nærføringen til det autentiske Kjelvelsrød tunet mer markant. Likeledes vil passeringen av sorenskrivergården kunne føre til konflikt med det verdifulle tunmiljøet. b: vil direkte rasere tunet på Øvre Strand som ligger viktig til ved Kongeveien og som er en meget viktig del av kulturlandskapet. Ved sorenskrivergården Strand, som har en verdifull bebyggelse, allée og hage, vil dette alternativet komme nærmere det verdifulle tunet, og ytterligere beskjære jordveien mellom dette og Seutelva.
- AVBØTENDE TILTAK:** a: Det er vesentlig av linja blir lagt lavt i terrenget da det er et mål å beholde dettes åpenhet.
- KONKLUSJON:** **D: stor konflikt, tiltak vil ha liten effekt**

LOKALITET: 134 3 1

KONGEVN. OG KJØLBERG BRU

TYPE: *Frittliggende bebyggelse lineært langs vei*

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Lokaliteten ligger på begge sider av Seutelva langs den gml. Kongevn.*

INNBYRDES FORHOLD: *Det sentrale elementet er Kongeveien fra 1711 der den krysser Seutelva ved brustedet fra samme år. Langs veien er det lokalisert en del mindre bolighus. Noen av disse skal være gml. eller ha røtter i gml. plasser. De fleste husa er moderniserte eller bygd nye. Sjølve brua er fra 1952.*

HISTORIKK: *Dette er traseen til Kongevn. fra 1711. Dette året stod Kjøberg Bru ferdig. Iflg. kart fra slutten av 1700-t. lå det ingen bebyggelse langs denne med unntak for skjenkestua/bruhuset like ved brua på V-sida av elva. Iflg. kart fra 1800-t. er det nå kommet flere plasser langs veien. I skråningen rett N for brua ble det anlagt teglverk på slutten av 1700-t. Dette var i drift i ca 100 år. En del av plassene rundt ble nok brukt av de som arbeidet på teglverket. Den gml. skjenkestua stod fremdeles i 1837, det året ble det første formannskapsmøtet i kommunen holdt her. Den ble trolig revet ikke så lenge etter, og iflg. tradisjonen ble materialene brukt til å bygge de to små stuene som idag står ved bakken ned til brua. På toppen av bakken lå Monsterplassen - ekserses-plassen til det Onsøske kompani. Fra denne førte Batteriveien (anlagt 1807) over Torp til Slesvik Batteri i Slesvikkilen. Ved Kjøberg bru stod den siste kampen med svenskene i 1814. I 1859 ble det bygd bru over Seutelva lenger S, og hovedforbindelsen til Fredrikstad kom til å gå på V-sida av elva.*

KILDER: *Onsøy Leksikon. Beboere i området.*

VURDERING: *Den gamle Kongevn. er i seg selv et viktig kulturminne. Her går den i en urørt trase i et område tungt på gml. historie - særlig i forsvarssammenheng. Den krysser Seutelva og er del av et verdifullt landskapsområdet. Linjen vil berøre dette.*

LOKALITET: 134 3 2

KJELVELSRØD

TYPE: *Markant tun - bygningsmasse*

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: *Ligger på Ø-sida av Seutelva like N for Kjøberg Bru og Kongevn.*

- INNBYRDES FORHOLD:** *Tunet har en noe langstrakt form der det ligger på ei flate blant oppstikkende knauser i den slake skråningen opp fra Seutelva. Hovedbygningen fra 1700-t. har empiredetaljer, driftsbygningen er noe forfallen, de andre bygningene spenner fra gml. bryggerhus til grisehus fra 1900-t. Store gml. løvtrær og gml. beitemark med einerbusker gir det høy miljøverdi.*
- HISTORIKK:** *Navnet skriver seg trolig fra mansnavnet Tjodolf. Sammensetningen med rød tyder på at gården er seint rydda.*
- KILDER:** *Onsøy leksikon. Beboere i området.*
- VURDERING:** *Bebyggelsen på Kjelveldrød utgjør sammen med den karakteristiske beliggenheten over Seutelva og kulturlandskapets estetiske kvaliteter, en harmonisk helhet. Dette sammen med beliggenheten nær Kongevn. i et område med rike historiske minner gjør det tilet viktig innslag i et større miljø. Inngår i det i regional sammenheng verdifulle kulturlandskapet langs Seutelva.*

LOKALITET: 134 3 3

KJØLBERG HOVEDGÅRD

- TYPE:** *Praktbygg og landskapsmonumenter*
- VERNESTATUS:** *Hovedbygningen er freda.*
- BELIGGENHET:** *Gården ligger på et høydedrag mellom riksv. 110 og Seutelva og jernbanen, like N for Fredrikstad.*
- INNBYRDES FORHOLD:** *Tunanlegget ligger midt oppe på høydedraget med alleer opptil dette fra V og N. Den gamle freda hovedbygningen er et 3-floyet anlegg. Stabburet er fra 1887. De andre gårdsbygningene skriver seg fra 1900-t. Den store driftsbygningen ligger utenfor tunet i skråningen ned mot Seutelva. Store løvtrær omgir tunet. Inntil kollen der tunet er lokalisert ligger det mindre boligeindommer. Den eldste, Kremmerhuset, ligger mot S like opp i jordveien. Det ble bygd 1923 og har høy autentisitet til dette.*
- HISTORIKK:** *Kjølberg Herregård var privilegert seinst fra midten av 1400-t. Navnet kan skrive seg fra det gammelnorske "kioll", skip, som kan være brukt om en åsrygg som minner om en skipskjøl. Det er registrert gravrøyser og gravhaugsamling på gården. Den var ofteeid av adelsmenn eller adelslekter som også eide andre av herregårdene i distriktet. Gjennom 1700- og 1800-åra finner man som eiere Huitfeldter og Werenskiolder. Under gården lå store deler av Onsøy med mange husmannsplasser og bygselsbruk. Hovedbygningens eldste del skal skrive seg tilbake til 1400-t. Hovedutformingen fikk den på begynnelsen av 1800-t. De andre bygningene er yngre. Den har hatt en sentral beliggenhet i forhold til kommunikasjonene. Kongevn. går over gården, likeledes Batterivn. til Slesvikkilen, hovedveien til Fredrikstad over Seutbrua og jernbanen.*
- KILDER:** *Onsøy leksikon. Østfold Herregårdenes fylke.*
- VURDERING:** *Kjølberg utgjør med sin markante beliggenhet, hovedbygningens høye bygningsverdi og det omgivende kulturlandskapet av eldre karakter med stor hage og mektige trær, et dominerende kulturminneinnslag i det i regional sammenheng verdifulle kulturlandskapet langs Seutelva. Dette fysiske uttrykk stemmer overens med den innflytelse gården øvde.*

LOKALITET: 134 3 4

STRAND

- TYPE:** *Markant tun - bygningsmasse*
- VERNESTATUS:**

- BELIGGENHET:** *Ligger på Ø-sida av Seutelva ikke langt fra Kjølberg. Jernbanen går over eiendommen og skiller tunet fra elva.*
- INNBYRDES FORHOLD:** *I tunet står eldre bygninger med høy autentisitet - hovedbygning, rettvegga bur og bryggerhus. Den store driftsbygningen er en utpreget sveitserlåve fra slutten av 1800-t. Hovedbygningen fikk sitt preg rundt 1800 og er et tidstypisk eksempel på de store 2-etasjes bygninger med klassisistisk preg fra denne tida. Husa ligger uregelmessig - rundt hovedbygningen står det gml. hagetrær. Ned til tunet fører alle fra Kongevn. Jordveien strekker seg flatt til jernbanelinja.*
- HISTORIKK:** *Strand har navn etter beliggenheten ved Seutelvas strand. På gårdens grunn er det gjort flere førreformatoriske funn. Den var delt i 2 bruk, øvre og nedre. Strand Øvre ble kalt sorenskrivergården, Strand Nedre var en periode sjefsgård. Bebyggelsen på denne er borte. Her ble det bygd dampsg mot slutten av 1800-t.*
- KILDER:** *Onsøy Leksikon. Beboere i området.*
- VURDERING:** *Tunet og kulturlandskapet utgjør et harmonisk miljø med eldre preg. Den store hovedbygningen må bemerkes - med sin høye autentisitet har den høy bygningshistorisk verdi. Den er godt synlig fra jernbanen. Lokaliteten er del av det verdifulle landskapsområdet langs Seutelva. en utvidelse av nåv. trase vil ikke direkte berøre tunet.*

LOKALITET: 134 3 5

KJEVELSRØDBRÅTEN

- TYPE:** *Øvrige tun*
- VERNESTATUS:**
- BELIGGENHET:** *Ligger i det småkuperte skoglandskapet øst for Seutelva langs vei fra som tar av fra Kongeveien og som fører fram til Veum.*
- INNBYRDES FORHOLD:** *På den gamle tunplasen står det to nye, stilfremmede bolighus. Jordveien er intakt og ligger idyllisk mellom de karakteristiske skogklede kollene. Den gamle veien til Veum går forbi stedet i sitt gamle far. Ennå fram til 1960-t. hadde den karakter av kjerrevei, er grusvei.*
- HISTORIKK:** *Navnet viser at bruket en gang må ha vært en plass under Kjevelsrød. På kart fra slutten av 1700-t. er veien, men ikke plassen, avmerket. På kart fra 1822 er både plassen og veien avmerket. Ved en brann for noen år siden gikk alle de gamle husa tapt.*
- KILDER:**
- VURDERING:** *Den karakteristiske tunplassen, jordveien og det gamle veifaret markerer fremdeles det karakteristiske ved husmannsplasslokaliseringen i området.*

LOKALITET: 134 3 6

STRAND II

- TYPE:** *Øvrige tun*
- VERNESTATUS:**
- BELIGGENHET:** *Ligger til og på øversida av den gamle kongeveien.*
- INNBYRDES FORHOLD:** *På bruket ved veien ligger hovedbygning, stabbur, melkekjeller og grisehus tilbake. Oppe i bakken står ei smie som er ombygd for andre formål. husa er bygd i en periode fra ca 1850 til 1930-t. Kongeveien har gått tvers gjennom tunet. Uthusa og innhusa lå på hver sin side av denne. Av uthusa står nå bare det store grisehuset fra mellomkrigstida tilbake. Husa har et preg typisk for si tid og miljø. Tunet på det bruket som omtales som øvre Strand ligger høyere*

oppe ved kollen. Her står to hus, hovedbygning og låve. Begge er ombygde, låven har beholdt sin opprinnelige størrelse.

HISTORIKK: Bruka er utskilt fra Strand. På kart fra slutten av 1700-t. er de ikke avmerket. På kart fra 1822 er trolig det nederste avmerket. Begge bruka er idag blitt boliger, jorda er drevet av Ingulsrød. Slutt med dyr ca 1970.

KILDER: Alfred Strand, Skogstrandvn., Fr.stad

VURDERING: Tuna har den karakteristiske beliggenheten opp mot en stor skogkledd kolle, med mykt bølgende jordvei rundt. De inngår som en viktig del av helheten i området. Nærheten til Kongeveien er et viktig moment, bebyggelsen på Strand går også inn som en del av miljøet langs denne. Her er den meget viktig med da husa har, tross oppussing, bevart et eldre preg.

LOKALITET: 134 3 7

INGULSRØD

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: ligger på en rygg over kongeveien

INNBYRDES FORHOLD: Tunet på Ingulsrød har en avlang form, tilpasset terrenget, og det ligger langs gårdsveien som tar av fra Kongeveien. her står hovedbygning, stabbur, driftsbygning, bryggerhus og mot nord ligger potetkjelleren på en haug. Et steingjerde skiller tunet fra veien. Hovedbygningen og driftsbygningen har gjennomgått en del endringer, men de andre husa har bevart en tradisjonell utforming.

HISTORIKK: Ingulsrød kommer av Ingulfsrud. iflg. prof. O. Rygh var Ingulfr et mye brukt mannsnavn i fortiden. Rød indikerer at gården er seint rydda. Det er gjort flere arkeologiske funn på gården som. Den var husmannsplass under Strand.

KILDER:

VURDERING: Tunet har en meget markant beliggenhet sett fra Kongeveien. Tradisjonen om de gamle husa, tunmiljøet slik det framstår i dag og beliggenheten gjør det til en lokalitet som har kunnskapsverdi og som er en viktig del av miljøet langs Kongeveien. Like nord for tunet ligger Ridderhella, en stor stein. Ved denne falt en svensk ridder i 1814. (Iflg. lokal tradisjon.)

KOMMUNENR./OMRÅDENR.:	134 - 4
OMRÅDENAVN:	SKÅRA - ØRBEKK
PARSELL:	HAUG - SEUT
KOMMUNE:	FREDRIKSTAD
GNR/BNR:	40/ - 44/
ØK-REFERANSE:	CP-029
AVGRENSNING:	Mot Kjølberg i N, V110 i V, Seutbrua i S og høydedraget mot Gluppen i Ø.
VERNESTATUS:	Skårakilen naturreservat ved Seutelva. 50 dekar ble gitt midlertidig vern i 1989.
NATURGRUNNLAG:	Leire med oppstikkende bergknauser av varierende størrelse.
AREALBRUK:	Overveiende jordbruksland der tunbebyggelsen ligger samla i fellestunet på Skåra. Mindre boligstrøk ved Skåraåsen og ved Ørebekk i S. Her rester av eldre tun.
HISTORISK UTVIKLING:	I 1859 ble hovedveien til Fredrikstad lagt på V-sida av elva med bru over Seutelva ved Seut, en plass under Ørebekk. Her lå det fra gmlt. et fergested. De gml. gårdene i området er Skåra og Ørebekk. Ørebekk utviklet seg til et trafikknutepunkt i krysset mellom Mossevn. 110 og nåv. v117. Her kom småindustri, talestasjon, bensinstasjon, butikk m.m. De gml. Ørebekktuna like ved veien er idag redusert og delvis inkorporert i yngre bebyggelse. Større industriareal har lagt beslag på gml. jordvei. Skåragården er lokalisert lenger N. Også her har det vokst fram en konsentrasjon av bolighus og småindustri. Her var det en omfattende stenhoggerindustri rundt 1900. På Skåra tar den gml. veien vestover mot Onsøy Kirke av. Tuna ligger samla på en høyde et stykke fra tettbebyggelsen.
KULTURMINNEARVEN:	Det dominerende innslaget er jordbruksområdet med Skåratuna liggende midt i på ei høyde. Denne bebyggelsen har høy autensitet og lokaliseringen er karakteristisk for regionen - utnyttelsen av berg og knauser til gårdsbebyggelse. Ved den store skogkledte kollen N for tuna ligger yngre villaer. Langs det eldre løpet til Mossevn. er det spredt innslag av bebyggelse fra de første 10-åra av 1900-t. Ved Ørebekk dominerer store industribygg og yngre boliger, men rester av eldre tun og eldre tettstedsbebyggelse som butikk, bensinstasjon og noen bolighus ligger til Mossevn. Sveitserstilen dom. gårdsbebyggelsen, men det gml. midtgangshuset er bevart på Skåra. Boligbebyggelsen har innslag av eldre bolighus med sveitser-, ungdom- og funkispreg.
INFORMANTER:	Onsøy Leksikon.
VURDERING:	Grenser inntil tettbebyggelsen i Fredrikstad. Ørebekkkrysset formidler samferdselshistorie, og viser en karakteristisk utvikling for gml. veiknutepunkt da en del gm. elementer er bevart. Skåratunet representerer den gml. gårdsbebyggelsen og har høy kunnskapsverdi med sine velholdte tun med flere bygninger av høy autensitet. Det er viktig landskapsmessig der det ligger på en høyde over Seutelva. Og må sees som en del av landskapet langs elva.
VIRKNING	Den foreslåtte trase følger nåv. på Ø sida av elva, og underbygger i så måte nåværende situasjon.
KONFLIKT:	Linjen kommer ikke i konflikt med Skåratunet der det ligger på en høyde like inntil Seutelva og er en del av landskapsrommet langs denne.
AVBØTENDE TILTAK:	
KONKLUSJON:	A: liten konflikt med kulturminner/-landskap

LOKALITET: 134 4 1

SKÅRATUNET

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Tunet ligger på V-sida av Seutelva på en høyde over denne.

INNBYRDES FORHOLD: Bebyggelsen utgjør en tett husklynge. Består av 4 tun og rester av et 5. Her står den gml. hovedbygningen tilbake - en midtkammerbygning som ligger sentralt på det høyeste punktet. Det står hovedbygninger, bryggerhus, bur og driftsbygninger, alle preget av sveitserstilen og de fleste har høy autentisitet. Gml. hagetrær er en viktig del av lokaliteten.

HISTORIKK: Navnet Skåra kommer av det gml.norske skorar som betyr skar mellom fjell. Det er registrert førreformatoriske funn på gården. Idag er det 3 matrikkelgårder på Skåra, disse er igjen delt i bruk.

KILDER: Onsøy leksikon. beboere i området.

VURDERING: Den tette husklyngen beliggende på knauser med markante hagetrær i det flate landskapet har identitetsverdi. Lokaliteten har høy kunnskapsverdi både på grunn av tunas beliggenhet, men også på grunn av mangfoldet av bygninger og den høye autentisitet på de fleste. Den er del av det i regional sammenheng verdifulle kulturlandskapet langs Seutelva.

- KOMMUNENR./OMRÅDENR.:** 134 - 5
- OMRÅDENAVN:** VEUM
- PARSELL:** HAUG - SEUT
- KOMMUNE:** RÅDE
- GNR/BNR:** 19/
- ØK-REFERANSE:**
- AVGRENSNING:** Seutelva i vest, Rådegrensa i nord, den gamle grensa mot Onsøy i sør og gnr. 20 og Veummyra i øst.
- VERNESTATUS:** LNF-område
- AREALBRUK:** Marginalt jordbruksområde. Småkupert med dyrka mark langs Seutelva og som lommer mellom skogkledte åser og knauser.
- HISTORISK UTVIKLING:** Gården Veum ble iflg. Glemmen bygdebok ryddet i oldtida. Det er flere Veumgårder, den aktuelle i denne sammenheng er gnr. 19. Veum betyr skoggården. Nordre Veum, gnr. 19, skal være utskilt fra Søndre Veum. Veum var opprinnelig en Glemmen gård, men ble innlemmet i Fredrikstad kommune på 1960-t. Hovedgården ligger lengst øst i området, og berøres ikke av inngrepet. Vest for denne, i det marginale landskapet mot Seutelva, ble det tatt opp plasser. Den eldste av disse, Veumnesset, beliggende langs Seutelva er en av de eldste plassene i Glemmen, og ble tatt opp før 1667. Ble i 1799 solgt til selveie. På kart fra slutten av 1700-t. er bare Nes og Nordre Glemmen avmerket. De samme er avmerket på kart fra 1822, men nå er Veumengen og Veum vestre kommet i tillegg. Begge kart viser forbindelser fra nordre Veum ned til Seutelva over Veumnesset. Den førte over Seutelva og opp til Kongeveien over Fosse. Seinere kart viser Veumnesset, Veumenga, Veumbråten og Nysted. På kart fra 1914 er Veumnesset, Veumenga, Julhuset og Veumbekken avmerket innenfor dette området. Både Veumenga, Veumbekken og Veumbråten er forlengst fraflytta og bebyggelsen nesten borte. En yngre vei fører over Nysted mot Kjevlersrød (se område 3) til Kongeveien.
- KULTURMINNEARVEN:** Veum Nordre og Nysted er ikke befart. På Veumnesset står fremdeles eldre, representativ gårdsbebyggelse, dels omgitt av kraftige løvtrær. Jordveien er fremdeles i hevd og ligger som et belte mellom elva og de skogkledte åsene. Veumenga ligger lenger sør, her ser man tydelig spor av den gamle plass, bl.a. står det reser av et hus tilbake. På Julhuset ligger gårdstunet i enden av jordveien som ligger som ei lomme mellom skogkledte åser og knauser. På tunet står en eldre driftsbygning karakteristisk for plass- og småbruksbebyggelse og et nytt våningshus som er en kopi av en type mellomkrigshus med brutt tak. Det gamle veifaret fra Veum Nordre over Veumbråten til Veumnesset og Seutelva er fremdeles intakt. Veien fra nordre Veum over Julhuset til Kjevlersrød har bevart en eldre karakter selv om den ble utbedret på 1950-t?
- VURDERING:** Området har bevart trekk karakteristisk for et marginalt jordbruksområde - fraflytta bruk, bebyggelse revet og tildels jord lagt brakk. Det er karakteristisk at det er den eldste plassen som fremdeles er intakt - både bebyggelse og jordvei. Selv om mye er revet viser både Veumnesset og Julhuset typisk beliggenhet og bebyggelse som i dag har tildels høy sjeldenhet. Her må særlig driftsbygningene fremheves. Veifara som slynger seg etter terrenget bidrar til å opprettholde områdest karakter.
- VIRKNING** B vil gå gjennom området hovedsaklig i tunnel. Ved plassen Veumenga vil den ha en kort dagstrekning.

KONFLIKT: Ingen konflikt med kjente kulturminner.

AVBØTENDE TILTAK:

KONKLUSJON: A: liten konflikt med kulturminner/-landskap

LOKALITET: 134 5 1

VEUMNESSET

TYPE: Markant tun - bygningsmasse

VERNESTATUS:

BELIGGENHET: Ligger på østsida av Seutelva, lunt beliggende mot skogbrynet og knauser. Jordveien strekker seg som et belte mellom elva og skogen.

INNBYRDES FORHOLD: Husa ligger på rekke med en smal gårds plass mellom dem. Våningshuset ligger for seg selv mot nord. Fasaden på hovedbygningen og driftsbygningen er vendt mot Seutelva. Uthuset er av eldre type, før sveitserlåven, våningshuset har preg av sensveitser, de andre bygningene har nøktern nyttearkitekturpreg. Eldre, store løvtrær mot Seutelva. eldre veifar fører på bru over Seutelva.

HISTORIKK: Veumnesset skal være en av de eldste plassene i gamle Glemmen kommune. Den er første gang nevnt i 1667, og kalles i 1723 en eldgammel plass. Mellom 1784-1799 lå den under Kjølberg. I 1799 ble den med skog solgt til selveie. Eier av Veumnesset kjøpte i 1926 Veumengen. Fra gammelt har Veumnesset hatt forbindelse til vestsida av Seutelva

KILDER: Norske Gardsbruk, Onsøy leksikon.

VURDERING: Tunbebyggelsen med sine mange hus og driftsbygning, av type for sveiterslåven, har høy sjeldenhetsverdi i området. Tunets karakteristiske beliggenhet, dets kompakte eldre struktur og omgivelsene gir det identitetsverdi langs Seutelva og jernbanen.

LOKALITET: 134 5 2

JULEHUSET

TYPE: Øvrige tun

VERNESTATUS:

BELIGGENHET:

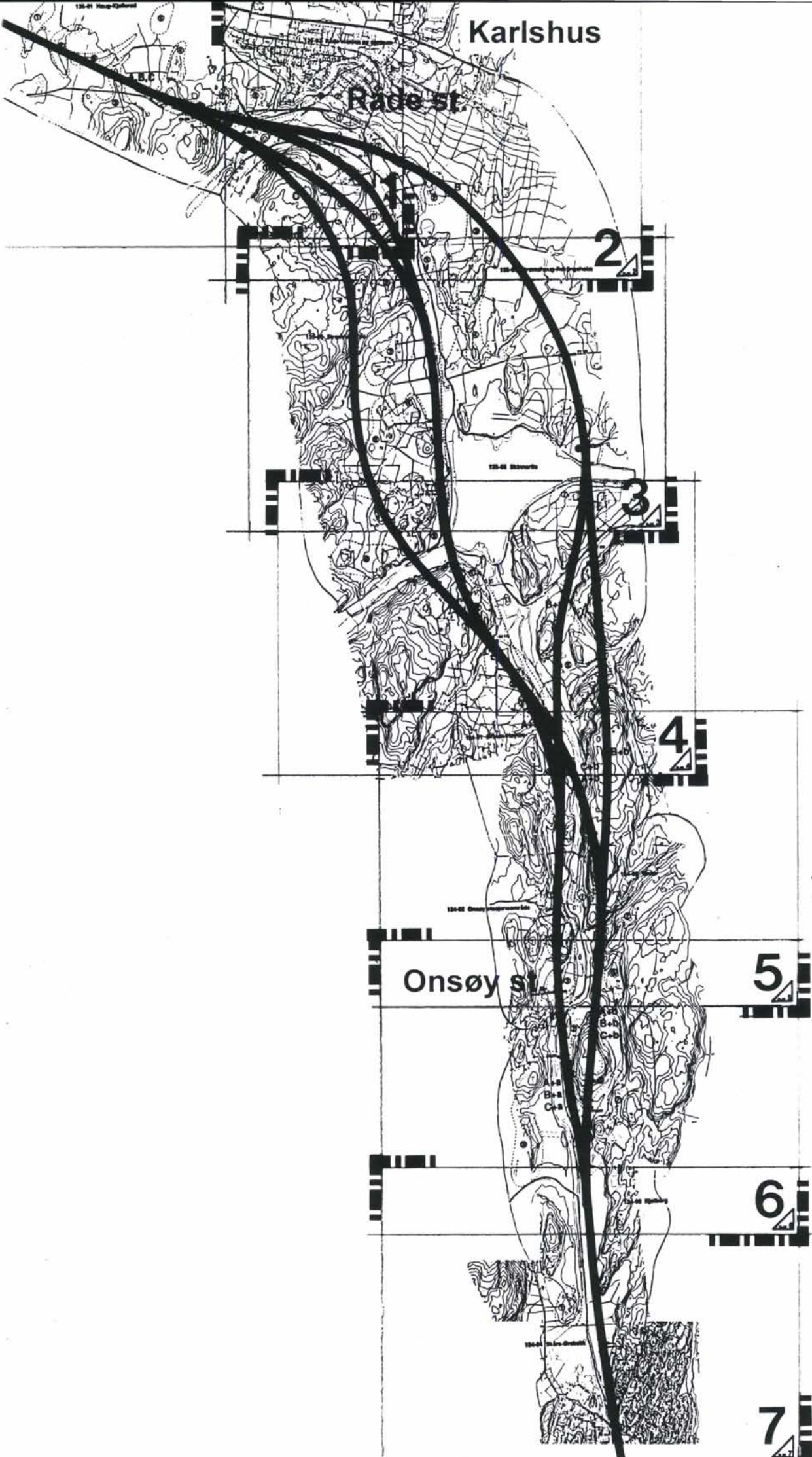
INNBYRDES FORHOLD: Plassetunet ligger i enden av en åker karakteristisk beliggende mellom koller som en lomme i skogen. Husa ligger inn til en av disse kollene. Den gamle plasselåven står, den er av eldre type og har høy autentisitet. Huset brant, men et nytt er bygd i gammel stil - her som et mellomkrigshus med valmet tak. Lokalteten som ligget til det gamle veifaret til Veum har

HISTORIKK: Gårdsnr. viser at plassen må være skilt ut fra Kjevelsrød. Den er ikke avmerket på kart fra slutten av 1700-t. og fra 1822. heller ikke på et oversiktskart fra ca 1900. iflg. tradisjon på stedet skal det her ha bodd en snekker som arbeidet på Veum sykehus. Asylet stod ferdig i . Bolighuset brant for noen år siden.

KILDER:

VURDERING: Tunbebyggelsen, jordveien og det gamle veifaret har beholdt et eldre preg. lokaliteten ligger harmonisk til i det karakteristiske, småkuperte landskapet.

APPENDIX B. KART

Onsøy st.

2

3

4

5

6

7

TEGNFORKLARING TIL KONFLIKTKART

	Kongevei
	Område med kulturhistorisk innhold
	Lokalitet
	Fredete bygninger
	Kirke
	Planlagt ny jernbanestasjon
	Omlegging av veier
KONFLIKTGRADER:	
	A: Liten konflikt med kulturminner/kulturlandskap
	B: Middels konflikt med kulturminner/kulturlandskap.
	C: Stor konflikt, men avbøtende tiltak vil kunne dempe konflikten betydelig.
	D: Stor konflikt, avbøtende tiltak vil ha liten effekt eller vil kun påvirke detaljer.

APPENDIX C. KILDER

Litteraturliste

Bassøe, Hans: 1968: *Gårder og slekter i Råde*

Bygd og By i Norge 1978: *Østfold*

Fylkesmannen i Østfold Miljøvernavdelingen 1993: *Østfoldlandskap av regional betydning*

Glemmen Kommune 1962: *Glemmen Bygdebok*

Hultengreen, Harald 1984: *Gamle arbeiderboliger i Østfold*

Kiær, A. 1915: *Smaalenenes Amt 1814-1914*

Kiær, A. 1885: *Smaalenenes Amt. Norges Land og Folk.*

Nordisk ministerråd: *Miljørapport 1987 : 3*

Norske Gardsbruk: *Østfold Fylke*

Norvin, Kjell (red.). *Byggekunst nr. 3/1993. Landskapsanalyse*

NSB Banedivisjonen, Region Øst: *Byanalyse Moss.* (Dobbeltspor Sandbukta - Moss - Dilling. Asplan Østlandet AS

Schou Terje: 1993: *Onsøys historie bnd. 1 og 2*

Nygaard, Truls: *Fredet Arkitektur*

Øy, Nils E 1990: *Onsøy Leksikon*

MIKROMARC
BIBLIOTEKSYSTEM

200000164137

135-03 Råde stasjon og sentrum

Kåpegot

Råde st.

Strømshaug

RV 110

Ky RV 110

Lunder

Prestegården

Strømnes

Augeberg

B

A1

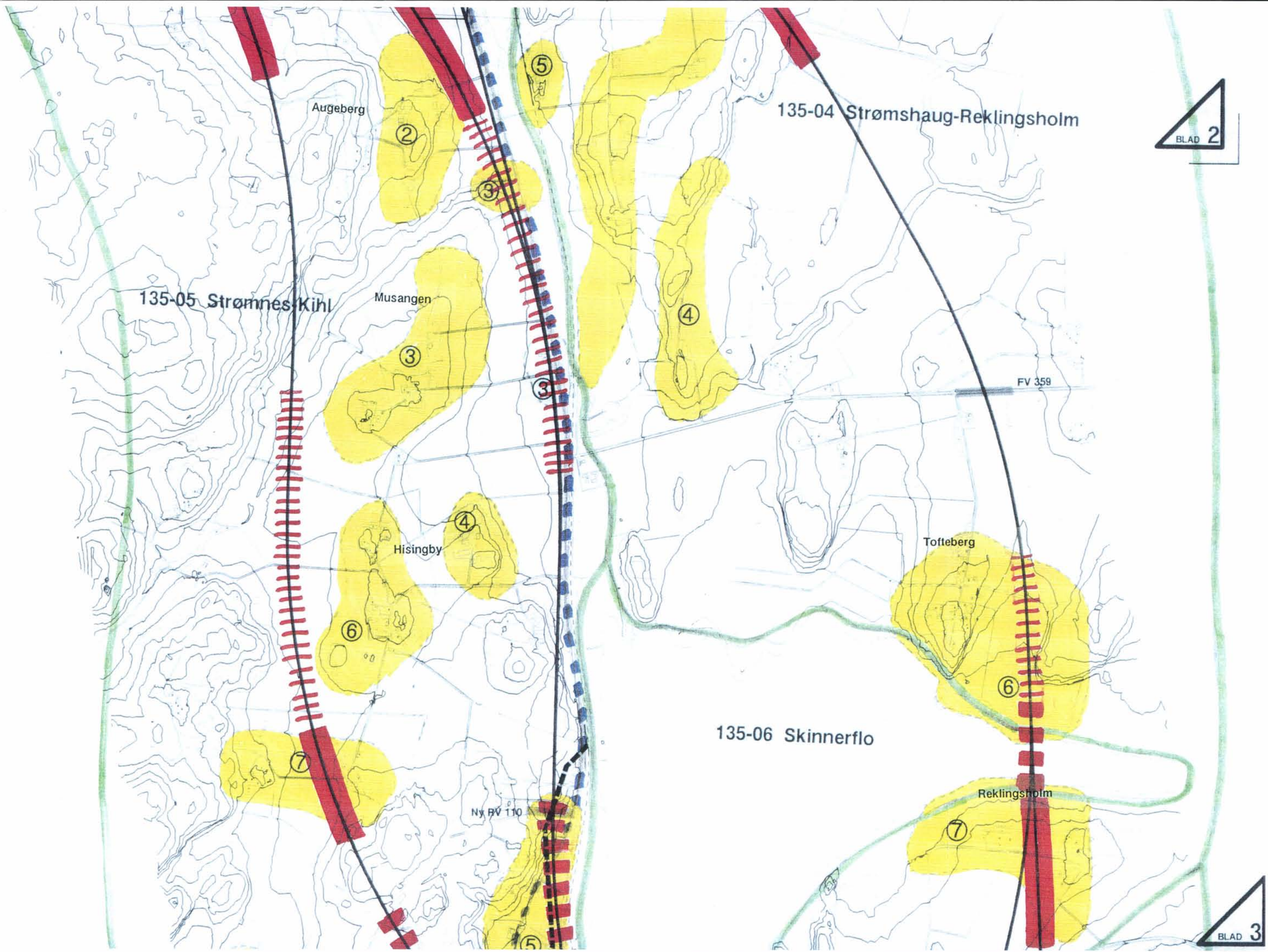
A

C

135-04 Strømshaug-Reklingsholm

BLAD 2

Augeberg

135-04 Strømshaug-Reklingsholm

BLAD 2

135-05 Strømnes Kihl

Musangen

FV 359

Hisingby

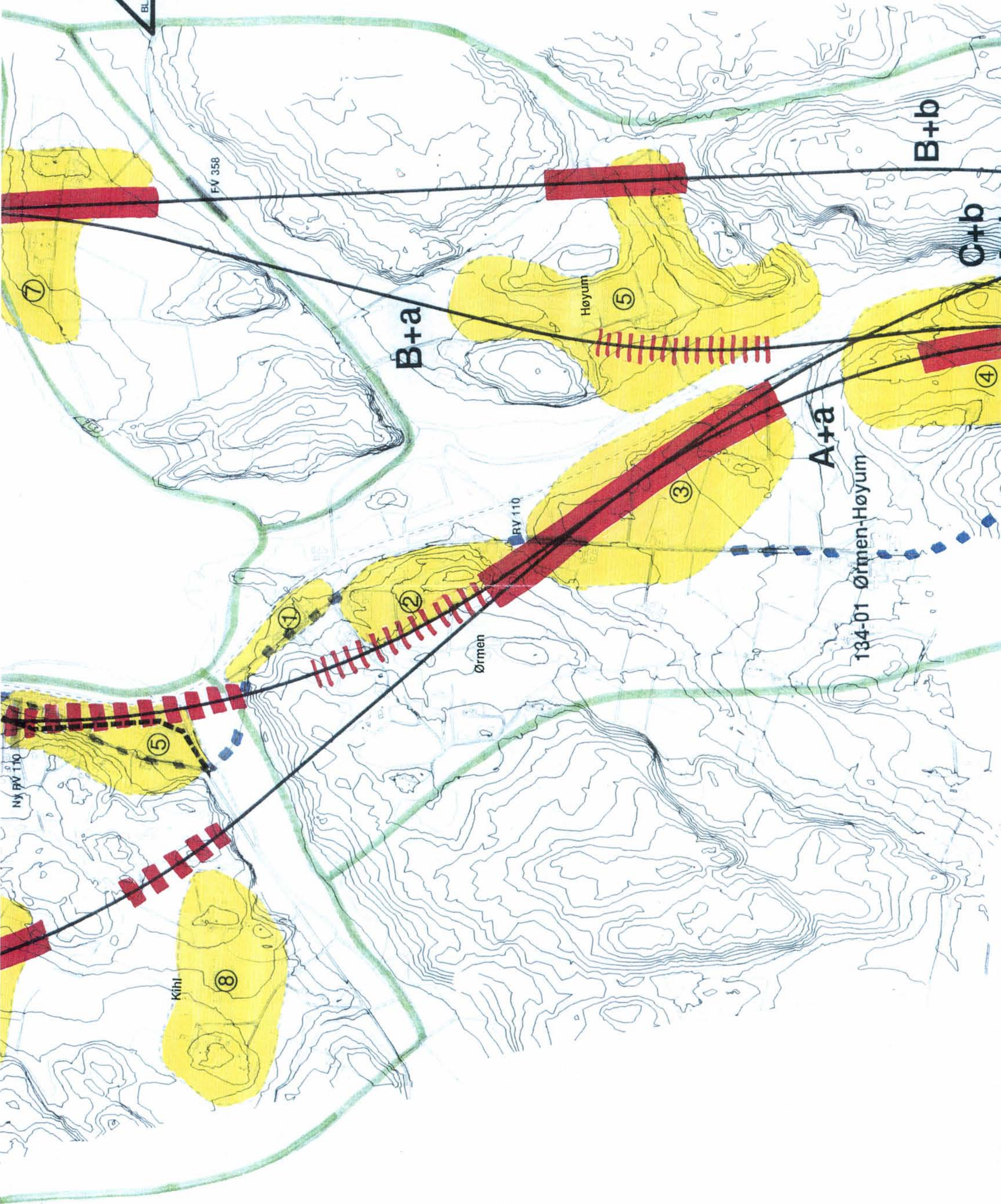
Tofteberg

135-06 Skinnerflo

Reklingsholm

Ny RV 110

BLAD 3

NV RV 110

FV 358

RV 110

134-01 Ørmen-Høyum

⑦

⑤

⑧

①

②

③

⑤

④

B+a

A+a

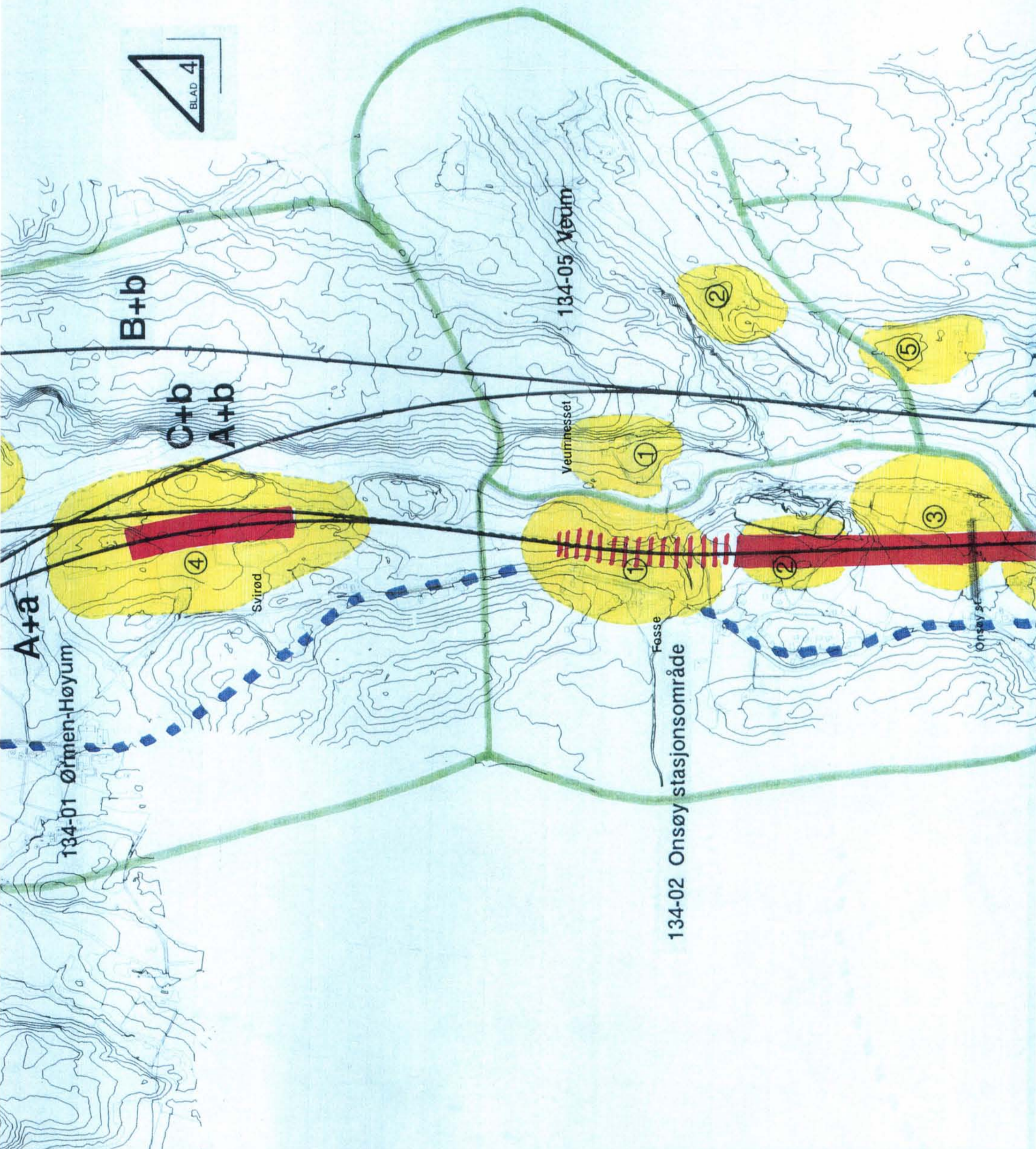
B+b

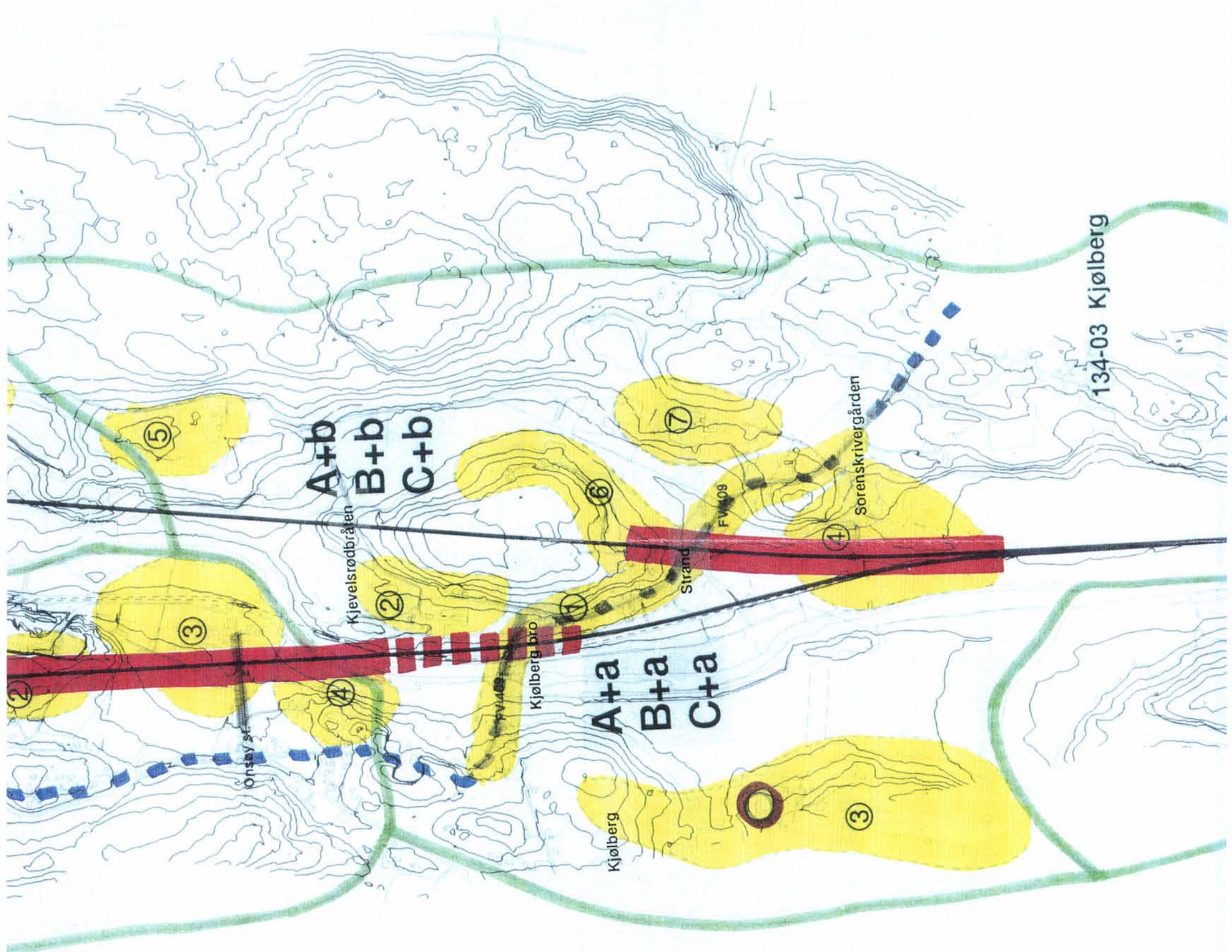
C+b

Ørmen

Høyum

Kihl

134-03 Kjølsberg

A+b
B+b
C+b

A+a
B+a
C+a

2

3

2

4

1

6

7

4

5

Kjølsberg

Kjølsberg bro

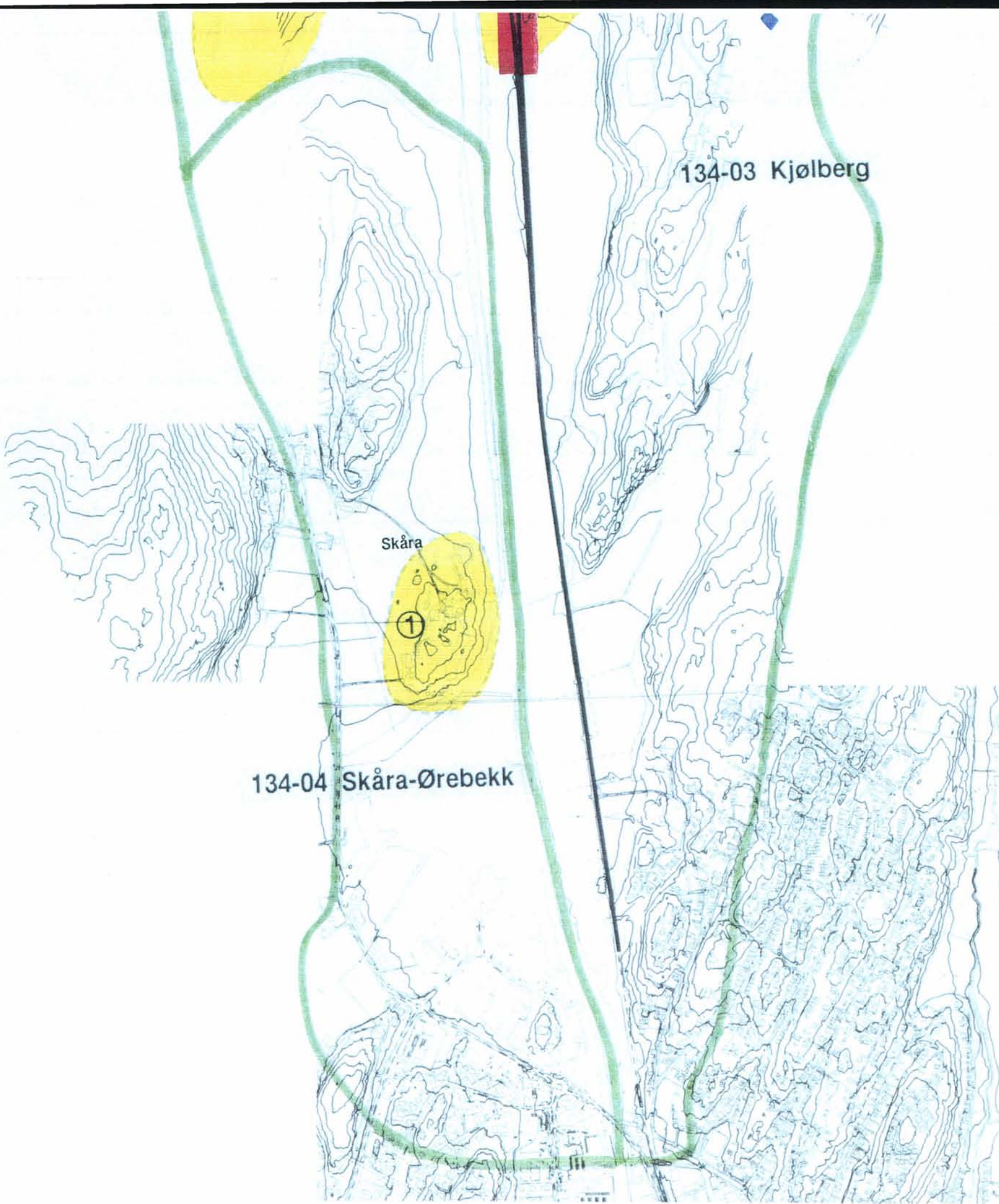
Kjølsrødbråten

Strand

Sørenskrivergården

FW 09

Ørsby st.

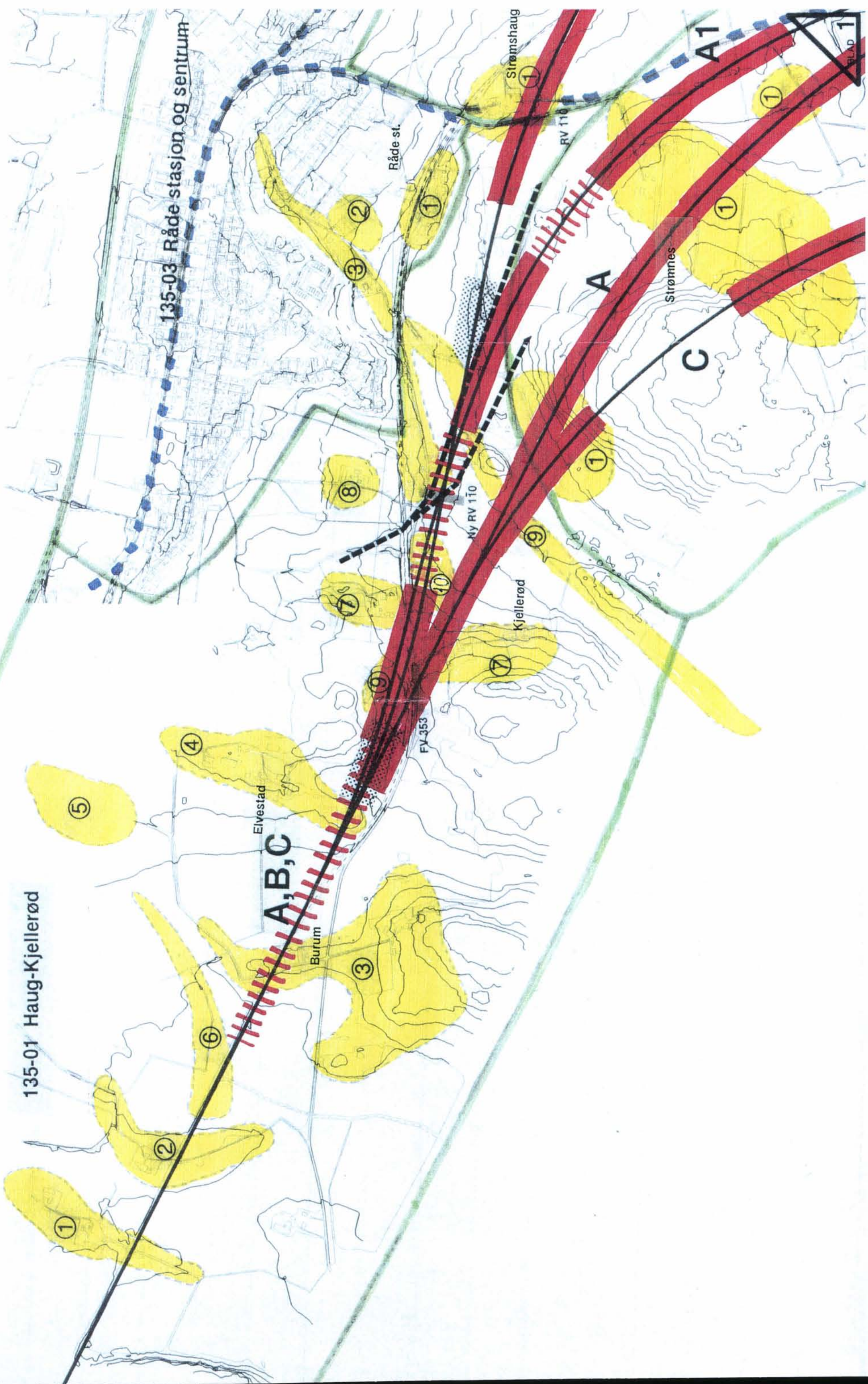

134-03 Kjølborg

Skåra

134-04 Skåra-Ørebekk

135-01 Haug-Kjellerød

135-03 Råde stasjon og sentrum

A, B, C

A

C

A1

A11

①

②

③

④

⑤

⑥

⑦

⑧

⑨

⑩

⑨

①

①

①

①

①

Elvestad

Burum

Kjellerød

Strømnes

Strømshaug

Råde st.

Ny RV 110

FV 353

RV 110

BLAD 1